

TC
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DENETİM ODAĞI EĞİTİM PROGRAMININ
İLKÖĞRETİM 6. 7. VE 8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN
DENETİM ODAĞI DÜZEYİNE ETKİSİ**

Arzu SELCEN

**İZMİR
2009**

TC
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DENETİM ODAĞI EĞİTİM PROGRAMININ
İLKÖĞRETİM 6. 7. VE 8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN
DENETİM ODAĞI DÜZEYİNE ETKİSİ**

Arzu SELCEN

**Danışman
Prof. Dr. Ferda AYSAN**

**İZMİR
2009**

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Denetim odağı eğitimi programının ilköğretim 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin denetim odağı düzeyine etkisi” adlı çalışmanın, bilimsel ilkeler ışığında yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynaklar bölümünde gösterilenlerden oluştuğunu, bu eserlere atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

14 / 06 / 2009

Arzu Selcen

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

İş bu çalışmada, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Üye: Prof. Dr. Ferda Aysan.....

Adı Soyadı (Danışman)

Başkan:.....

Adı Soyadı

Üye:.....

Adı Soyadı

Üye:.....

Adı Soyadı

Üye:.....

Adı Soyadı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

...../...../.....

Prof. Dr. İbrahim ATALAY

Enstitü Müdürü

**YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU**

Tez No :   **Konu Kodu :**   **Üniversite Kodu :**

Not : Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tez yazarının

Soyadı : SELCEN

Adı : Arzu

Tezin Türkçe adı: “Denetim odağı eğitim programının ilköğretim 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin denetim odağı düzeyine etkisi ”

Tezin yabancı dildeki adı: “The effect of control focus training program on 6th 7th and 8th grades elementary students’ locus of control”

**Üniversitesi: DOKUZ EYLÜL
Yılı: 2009**

Enstitü: EĞİTİM BİLİMLERİ

Diğer kuruluşlar

**Tezin türü: 1- Yüksek Lisans (X)
2- Doktora
3- Sanatta Yeterlilik**

**Dili: Türkçe
Sayfa sayısı: 154
Referans sayısı: 149**

Tez Danışmanının

Ünvanı: Prof.Dr.

Adı: Ferda

Soyadı: AYSAN

Türkçe anahtar kelimeler:

**1- Denetim Odağı
2- İlköğretim Öğrencileri
3- Etkileşim Grubu**

İngilizce anahtar kelimeler:

**1- Locus of Control,
2- Primary School Students
3- Encounter Group.**

ÖNSÖZ

Eğitimin sadece eğitmek değil; sevmek, inanmak, mücadele etmek ve sonunda başarmak olduğunu öğrenmemi sağlayan, insanın gözlerine değil, gözlerinin derinliklerine bakarak ruh halini anlayan, sabırlı, empatik, hoşgörülü ve bir anne kadar sıcak, değerli hocam Sayın Ferda Aysan'a sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunmaktan şeref duyarım.

Tezimin başlangıç noktasını oluşturan Sayın İhsan Dağ'a, Kontrol Odağı Ölçeğini geliştirip insanların yararına sunduğu için teşekkür ediyorum.

Tez çalışmam sırasında yolumu kaybettiğim zamanlarda yoluma ışık tutan ve yardımlarını esirgemeyen Sayın Süleyman Ulusoy'a teşekkür ediyorum.

Uygulamalara izin veren ve uygulamanın gerçekleşmesi için gerekli tedbirleri alan, Denizli 19 Mayıs İlköğretim Okulu Müdürü Sami Tufan'a teşekkür ediyorum.

İngilizce çeviri konularında desteğini esirgemeyen eşimin abisi İbrahim Selcen'e teşekkür ediyorum.

Daha önceden yaptığı benzer araştırma bulgularını benimle paylaşan ve desteğini bildiren Dilek Özyürek'e teşekkür ediyorum.

Araştırmamın başından beri her anlamda yanımda olan ve olaylara her zaman pozitif yönden bakmam için beni teşvik eden, daima anlayışlı sabırlı ve sevgi dolu biricik eşim, oğlum Emre'nin babası Selman Selcen'e teşekkür ediyorum.

Son olarak, beni bu günlere getiren, okuyup iyi bir yaşam standardına sahip olmamı sağlayan, sevgisini içten gösteren, fedakar ve hoşgörülü, babam Nedim Kızıltulga'ya ve rahmetlik annem Nezihe Kızıltulga'ya en içten şükran ve teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
Önsöz	v
Tablo Listesi.....	x
ÖZET.....	xi
ABSTRACT.....	xii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1. 1. Problem Durumu.....	1
1. 2. Amaç	7
1. 3. Araştırmanın Önemi	7
1. 4. Problem Cümlesi	9
1. 5. Denenceler	9
1. 6. Sayıtlar	10
1. 7. Sınırlılıklar	10
1. 8. Tanımlar	11

BÖLÜM II

DENETİM ODAĞI KONUSU İLE İLGİLİ YAYINLAR VE ARAŞTIRMALAR

2. 1. Denetim Odağı : Kavramlar ve Tanımlar.....	12
2. 2. Denetim Odağının Belirlenmesine Etki Eden Etmenler	14
2. 3. Denetim Odağının Boyutları.....	16
2. 4. Denetim Odağının İşlevi	17
2. 5. Denetim Odağının Bir Kişilik Özelliği Olarak İncelenmesi.....	20

2. 6. Denetim Odağı İle İlgili Kuramsal Görüşler.....	23
2. 7. Denetim Odağı Konusundaki Eğitim Programları.....	27
2. 8. Ergenlik Döneminde Denetim Odağının Şekillenmesi.....	29
2. 9. Denetim Odağı Konusunda Yapılmış Araştırmalar	
2.9.1. Denetim Odağı Konusunda Yurt Dışında Yapılan Bazı Araştırmalar.....	31
2. 9. 2. Denetim Odağı Konusunda Ülkemizde Yapılan Bazı Araştırmalar.....	36

BÖLÜM III

YÖNTEM

3. 1. Araştırmanın Modeli	43
3. 2. Denekler	43
3. 3. Veri Toplama Araçları	49
3. 3. 1. Kontrol Odağı Ölçeği.....	49
3. 3. 1. 1. Kontrol Odağı Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması	51
3. 3. 1. 2. Kontrol Odağı Ölçeğinin Puanlaması ve Yorumlanması.....	53
3. 4. Verilerin Çözümlemesi Teknikleri.....	53
3. 5. Deneysel İşlem	55
3. 5. 1. Genel Hedefler	56
3. 5. 2. Hedef Davranışlar	57
3. 5. 3. Hedef Davranışları Kazandırmaya Yönelik Kullanılan Teknikler....	57
3. 5. 4. Deney Grubu Uygulaması.....	58

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

4. 1. Deney Grubundaki Katılımcıların Denetim Odağı Eğitimi Öncesi ve Sonrasındaki Kontrol Odağı Ölçeği Puanları İle İlgili Bulgular.....	64
4.2. Kontrol Grubundaki Katılımcıların Denetim Odağı Eğitimi Öncesi ve Sonrasındaki Kontrol Odağı Ölçeği Puanları İle İlgili Bulgular.....	66
4. 3. Deney Ve Kontrol Grubundaki Katılımcıların Denetim Odağı Eğitimi Sonrasındaki Kontrol Odağı Ölçeği Puanları İle İlgili Bulgular.....	68
4. 4. Deney Grubundaki Katılımcıların Denetim Odağı Eğitimi Sonundaki ve Kalıcılık Ölçümü Puanları İle İlgili Bulgular.....	70

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5. 1. Denencelere İlişkin Sonuçlar ve Tartışma	72
5. 2. Sonuç.....	79
5. 3. Öneriler	80
KAYNAKÇA	83

EKLER

Ek-1 Denetim Odağı Eğitimi Programı.....	99
Ek-2 Problem Çözme Basamakları	131
Ek-3 Problem Çözümündeki Aşamalar.....	132
Ek-4 Sosyal Mekanlar	133
Ek-5 Rol Kartları.....	134
Ek-6 Benim Problemim	135
Ek-7 Karar Verebiliyor muyum?	136
Ek-8 Karar Verme Formu	137
Ek-9 Benim Kararım	138
Ek-10 Sorumluluklarım.....	139
Ek-11 Değişik Yerlerdeki Sorumluluklarım	140
Ek-12 Tavuk Mu Yumurtadan Çıkar Yumurta Mı Tavuktan	141
Ek-13 Ben Kimim	143
Ek-14 Değiştirebilirim	144
Ek-15 Hayvan İsimleri	145
Ek-16 Roller	145
Ek-17 Sosyal Mekanlar	145
Ek-18 Meyveler	146
Ek-19 Öncelikle	147
Ek-20 Geleceğim.....	148
Ek-21 Oturum Değerlendirme Formu	149
Ek-22 Grup Değerlendirme Formu	150
Ek-23 Kontrol Odağı Ölçeği	151
Ek-24 Kişisel Bilgi Formu	154
Ek-25 Ölçek Sahibi İhsan Dağ'ın İzin Yazısı	155
Ek-26 Milli Eğitim Bakanlığından Onaylı İzin Belgesi.....	156

Tablo Listesi

	Sayfa No
Tablo 1 : Deney Ve Kontrol Gruplarının Yaş Ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.....	44
Tablo 2 : Araştırmaya Katılan Deneklerin Annelerinin Öğrenim Düzeylerine Göre Dağılımı.....	45
Tablo 3: Araştırmaya Katılan Deneklerin Babalarının Öğrenim Düzeylerine Göre Dağılımı.....	46
Tablo 4: Araştırmaya Katılan Deneklerin Annelerinin Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı.....	47
Tablo 5: Araştırmaya Katılan Deneklerin Babalarının Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı.....	47
Tablo 6: Araştırmaya Katılan Deneklerin Kendileri ile Birlikte Kaç Kardeş Olduklarına Göre Dağılımı.....	48
Tablo 7: Araştırmaya Katılan Deneklerin Kaçınıcı Kardeş (Ailedeki Doğum Sıraları) Olduklarına Göre Dağılımı	48
Tablo 8: Deney ve Kontrol Gruplarının İşlem Öncesi Kontrol Odağı Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	54
Tablo 9: Deneysel İşlem.....	55
Tablo10: Deney Grubunun Deney Öncesi Ve Sonrası Denetim Odağı Puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	65
Tablo 11: Kontrol Grubunun Deney Öncesi Ve Sonrası Denetim Odağı Puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	67
Tablo 12: Deney ve Kontrol Grubunun Deney Sonrası Denetim Odağı Puanlarının Mann Whitney U-Testi Sonuçları	69
Tablo 13: Deney Grubunun Deney Sonrası ve Kalıcılık Ölçümü Puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	70

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, denetim (kontrol) odağı eğitiminin ilköğretim 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin denetim odaklarına etkisini incelemektir.

Araştırmanın evrenini 2008-2009 eğitim öğretim yılında, Denizli 19 Mayıs İlköğretim Okulunun 6. 7. ve 8. sınıfında öğrenim gören öğrenciler, örneklemini ise bu öğrenciler arasından seçilen 20 öğrenci oluşturmuştur.

Araştırmanın bağımlı değişkeni olan denetim odağı düzeylerini ölçmek için Rotter (1966)'ın geliştirdiği Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ)'nden, Dağ (2002) tarafından Türkçeye uyarlanarak geliştirilen, Kontrol (Denetim) Odağı Ölçeği (KOÖ) kullanılmıştır.

Araştırmanın bağımsız değişkeni Denetim Odağı Eğitimidir. Deney grubuna araştırmacı tarafından geliştirilen 12 haftalık, haftada bir kez, 50 dakika süren Denetim Odağı Eğitimi verilmiştir. Kontrol grubuna ise hiçbir uygulama yapılmamıştır.

Araştırmada ön test- son test kontrol gruplu deneysel desen kullanılmıştır. Deneysel işlem öncesinde ve sonrasında grupların ölçekten elde ettikleri fark puanların sıra ortalamaları ve toplamları belirlenmiştir. Farklılıkların anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla ilişkili ölçümler için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi, ilişkisiz ölçümler için Mann Whitney U-Testi uygulanmıştır.

Araştırmada, Denetim Odağı Eğitimi sonrasında deney grubunun denetim odağı düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir düşüş saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin denetim odak seviyeleri dıştan içe doğru bir değişim göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Denetim Odağı, İlköğretim Öğrencileri, Etkileşim Grubu.

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the effects of locus of control training on 6th 7th and 8th grade elementary students' locus of control.

Population of this study is 6th ,7th , and 8th grade students at Denizli 19 Mayıs Elementary School and the sample of the study is 20 students chosen among them.

To measure the dependent variable of the study, locus of control level, Dağ's (2002) Locus of Control Scale (LCS) which is adapted into Turkish from Rotter (1966)'s Internal-External Locus of Control Scale (RIELCS) has been used.

Locus of Control Training is independent variable of the study. This training has been given to experimental group once a week for 50 minutes during 12 weeks period. Control group has not been given any training.

An experimental model with pre-test, post-test control group is used in this study. Medians and sums of group's scale points differentials before and after experiment is calculated. In order to decide whether differentials are significant or not, Wilcoxon Signed Rank Test for paired samples and Mann Whitney U-Test for independent samples is used.

At this study, statistically significant decrease has been recorded at experimental group's locus of control level after training. Students' locus of control levels has been shifted from external to internal.

Key Words: Locus of Control, Primary School Students, Encounter Group.

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, problem durumu, amaç, denenceler, araştırmanın önemi, sayıtlar, sınırlılıklar ve tanımlara yer verilmiştir.

1. 1. Problem Durumu

İnsanların öğrenme yaşantıları kendileri, çevreleri ve hayatlarının her alanında yaşadıkları sorunlarla başa çıkma yollarında etkilidir. Aynı olaya farklı kişiler farklı tepkiler verirler. Bu tepkileri kendi çevresinden öğrenen kişilerin değişik davranışlar benimsemeleri son derece normaldir. İnsan nasıl bir çevrede büyürse o çevrenin düşüncesini ya da davranışını benimser. Benimsenen bu düşünce ya da davranış kişinin içten ya da dıştan denetimli olması ile ilgilidir. Kişinin sahip olduğu denetim odağı düzeyi hayatını, kararlarını ve geleceğini etkiler. İçsel kontrol odağına sahip bireylerin, kendilerini öz-güveni yüksek, ilişkilerde etkili ve bağımsız karar verme yeteneğine sahip kişiler olarak algılayan, yüksek derecede öz-saygı ve kişisel sorumluluk üstlenen, atılgan, girişimci, duygusal yönden daha sağlıklı ve dengeli kişiler olarak gördükleri bilinmektedir. Bunun tersine dışsal kontrol odağına sahip bireylerde ise, depresif özelliklere yatkınlık, kendini kabul ve özsaygı düzeyini

düşük olarak algılayan, hayatlarında çaresizlik ve yalnızlık duyguları hakim kişiler olduğu yönünde ortak bir görüş vardır.

Kişi hayatı ile ilgili karar verirken çeşitli faktörlerden etkilenir. Bu faktörleri, kişinin iç dünyası oluşturabileceği gibi, dış dünyadan gelen uyarıcılar da oluşturabilir. Denetim odağı kişinin olayları içsel veya dışsal odaklı olarak değerlendirilmesiyle ilgilidir (Alisinanoğlu, 2003). Zihinsel bir süreç olan karar verme insanın en önemli yaşam becerilerinden biridir. Karar verme davranışını etkileyen faktörler arasında bireyin içsel ve dışsal kontrol odağına sahip olmasını gösterebiliriz. Kaplan, Reneau ve Whitecotton (2001), dışsal kontrol odağına sahip bireyler ile içsel kontrol odağına sahip bireyler karşılaştırıldığında, dışsal kontrol odağına sahip bireylerin başkalarının görüşlerine daha bağımlı karar verme eğiliminde olduğu görüşünü benimsemektedir. Bu görüşten hareketle, karar verme becerisi geliştirilen öğrencilerin denetim odaklarının, içten denetimli olma eğilimli düzeyine yaklaştırılabileceğini söyleyebiliriz.

Denetim odağı kişinin olayları yönlendirirken başvurduğu içsel merkez odağı biçiminde açıklanabilir. Kişilik özelliklerinin çoğunda olduğu gibi denetim odağının temelleri de çocukluk yıllarına dayanmaktadır. Günlük olaylara karşı çocuğun yaptığı davranışlar neticesinde ve hayatında büyük öneme sahip olan anne-baba ve öğretmeni gibi kişilerden aldığı pekiştiricilerle (ödül ve ceza) denetim odağı eğilimi belirlenebilmektedir. İçinde bulunduğu koşullar ve hayatındaki bireylerden etkilenerek oluşan denetim odağı eğilimi, bireyin yaşam biçimini, seçimlerini ve geleceğini etkiler. Kontrol odağı kişiliğin doğal bir özelliğidir. Bu kişilik özelliği çocukluk dönemindeki deneyimler ve çocukların ebeveynleriyle ilişkilerinden etkilendiği yönünde kanıtlar vardır (Gale, Batty ve Deary,2008).

İnsanoğlu yaşamının ilk yıllarında kendisine bakma ve kontrol etme becerisine sahip olmadığı için çevresi tarafından kontrol edilir. Bu durum bireyin yaşamının ilk yıllarında normal ve zorunludur. İnsan psikolojisi üzerindeki çalışmalar bireyi iç-denetimli (oto-kontrollü) ve dış-denetimli olarak iki ayrı grupta ele almaktadır. Tseng (1970), içsel denetim odağına sahip olan öğrencilerin dışsal denetim odağına sahip olan öğrencilere göre başarılı olmak ve hedeflerine ulaşmak

için daha fazla çalıştığı ve kendi davranışlarının sorumluluğunu aldığı görüşünü savunmaktadır. Bu görüşe göre, dıştan denetimlilik seviyesi yüksek olan öğrencilerin, denetim odaklarının içten denetimlilik düzeylerine yakınlaşması sonucunda, akademik başarılarını yükseltmek ve hedeflerine ulaşmak için daha fazla çaba harcayacağını söyleyebiliriz.

Denetim odağı, kişinin başına gelen olayların ortaya çıkış sebebinin sorumluluğunu kime ve neye yüklediği ile ilgili bir kavramdır. Bu bağlamda kişinin hayatını yönetebilme gücü ile ilgili değerlendirmelerini ifade eder. Yani kişinin yaşadıklarında kendisinin ne kadar rolü olduğunu belirler. İçten denetimli kişiler hayatlarının başrolünü üstlenmişlerdir. Eğer kişi kendi kararlarını kendisi verebilirse, kararlarının sorumluluğunu da üstlenecektir ve bu şekilde karşılaştığı problemleri kendine güvenerek çözmeye çalışacaktır. Her problemin çözümü ile birlikte benlik saygısı artacak ve geleceğine umutla bakabilecektir. Denetim odağı genel olarak içsel ve dışsal denetim odağı olarak ele alınmaktaysa da insanların bir çoğu bu iki ucun arasında bir yerde bulunurlar ve hangi uca daha yakınsa ona göre nitelenirler.

Denetim odağı kuramına göre, kişide davranışları ile bu davranışlarının sonucu olarak elde edilen ceza ve ödüller (pekiştireçler) arasında bir ilişkinin var olduğu ya da olmadığı yönünde iki inanç vardır. Pekiştireçler arasında bir ilişkinin var olduğunu algılayan kişi, içten denetlendiği inancına sahiptir ve bu durumda pekiştirecin kendi davranışlarına, becerilerine bağlı olarak ortaya çıktığına inanır ki, bu kişilere iç denetim odaklı kişiler denir (Rotter,1966). İçten denetimli bireyler şansa daha az inandıkları gibi sağlık konusunda daha az endişeleri vardır (Ozolins ve Stenstrom,2003). Yapılan araştırmalara göre içten denetimli kişilerin başa çıkma becerileri daha yüksek bulunmuş ve beslenme konusunda daha bilinçli tavırlar sergiledikleri gözlenmiştir (Elise ve diğerleri,1998).

Rotter (1990)'a göre, kişi davranışları sonucunda kazandığı pekiştireçler ile bu davranışları arasında bir ilişkinin olmadığını algılıyor ve davranışları üzerinde kendi denetimi dışındaki kader, şans veya diğer güçlerin etkili olduğuna inanıyor ise o zaman dıştan denetlendiği beklentisine sahip olur. Goodman, Cooley, Sewel ve Leavitt (1982)'in yaptıkları araştırmada, şizofren ve depresyon tanısı almış kadın

hastaların, normal kadınlara göre, daha dıştan denetimli ve özsayıgı düzeylerinin daha düşük olduğunu savunmaktadırlar.

Başta aile olmak üzere bireyin içinde yetişmiş olduğu her türlü sosyal çevre şartları ve kültürün denetim odağının şekillenmesinde önemli bir etkisi vardır. Dışsal denetim odağına sahip bireyler davranışlarının ve yaşadıklarının kendisi tarafından yönlendirilemeyeceğine inanırlar. İçinde buldukları olumsuz durumu değiştiremeyeceklerini, yaşamlarını yönlendiremeyeceklerini düşünürler. Kolayca çaresizlik duygusu yaşama eğilimindedirler (Rotter,1975). Tüm bu açıklamalardan da açıkça görüleceği gibi denetim odağını kısaca kişinin, iyi ya da kötü olarak kendisini etkileyen olayları kendi yetenek, özellik ve davranışlarının sonuçları olarak içsel unsurlara göre ya da şans, talih ve güçlü başkaları gibi kendisi dışındaki güçlerin işi olarak dışsal unsurlara göre algılaması eğilimi olarak tanımlayabiliriz (Phares, 1976).

Denetim algısı, oldukça karmaşıktır. Denetim odağı, kişinin davranışları yoluyla sonuç elde etme yeteneğinde olduğu inancıdır yani sonuçların davranışlara bağlı olduğu kanısıdır (Lacroix A, Assal JP, 1998). Buna göre, kişinin içinde bulunduğu durum, o kişinin davranışları tarafından oluşturulur. Kişinin içinde bulunduğu durum, o bireyin davranışlarının sonucunda oluşmadığı zaman, şans, talih, kader, güçlü kimselerin kontrolü altında olma ve ya çevresindeki güçlerin büyük karmaşasından dolayı tahmin edilemezlik olarak algılanmaktadır. Olay, kişi tarafından, kendi davranışlarının sonucu olarak yorumlanmadığında dıştan denetimlilikten bahsedilebilir. Eğer kişi, olayı davranışlarının doğrudan sonucu ya da kendisinin kalıcı özellikleri olarak algılıyorsa, bu inanç içten denetimli olarak adlandırmaktadır (Nowicki ve Cooley,1990).

Çatışmalar bireyin bütünlüklerini bozmadan çözümlendikleri zaman ruhsal olgunlaşmanın kaynağını oluştururlar. Buna karşın çatışmaların normal çözümü başarılmazsa problemler ortaya çıkar (Sürmeli, 1997). Problemin kaynağını bulup onu çözümlenmek bireyin kendi elindedir. Bazı bireyler bunu kabullenseler de, bazıları maalesef bu düşüncüyü görmezden gelmektedir. İşte burada karşımıza denetim odağı kavramı yeniden çıkmaktadır. Malki (1998), dıştan denetimlilik

eğilimi yükseldikçe, problem çözümede kendini yetersiz algılama eğiliminin de yükseldiğini saptamıştır. Bu düşünceden yola çıkarak, denetim odağı içten olma eğilimli öğrencilerin problem çözme becerilerinin daha iyi olacağını söyleyebiliriz. Dıştan denetimlilik seviyesi yüksek öğrencilerin, problem çözme becerileri konusundaki kazanımları için çalışılmasının gerekliliği düşüncesi buradan kaynaklanmıştır.

Denetim odağı ile ilgili yapılan ilk deneysel araştırmalar (Phares, 1957; James ve Rotter, 1958) daha çok bireylerin beklentilerinin beceri koşuluna mı yoksa şans koşuluna mı bağlandığını açıklamaya yönelmiştir. Türkiye’de ve dünyada betimsel çalışmaların dışında, deneysel olarak denetim odağı ile ilgili yapılan çalışmalar çok sınırlıdır. Özellikle, denetim odağının dış denetim düzeyinden iç denetim düzeyine yaklaştırılabileceğini gösteren deneysel araştırmalar literatürde yeterli sayıda mevcut değildir. Tüm bu sebeplerden ötürü bu araştırmanın konusu, öğrencinin denetim odağı düzeyinin eğitimle değiştirilip değiştirilemeyeceğidir. Bu konunun yanı sıra öğrencilerin kişisel özellikleri (cinsiyeti, kaç kardeş olduğu, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu (ailedeki doğum sırası), anne ve babanın eğitim düzeyi ve çalışma durumları) betimsel olarak araştırma içerisinde değinilmiştir. Bu şekilde öğrencinin denetim odak düzeyinin bu özelliklerle varsa ilişkisine de bakılması amaçlanmıştır. Öğrencilerin bu kişisel özellikleri ailenin kişilik gelişimindeki ve denetim odak düzeyinin belirlenmesindeki öneminden kaynaklanmaktadır.

Aile, bireyin davranışlarının gelişimi ve olaylara karşı geliştirdiği yaklaşımların oluşumunda belirleyici bir rol üstlenmektedir. Ailelerin aldığı eğitimin iç ya da dış kontrollü bireyler yetiştirilmesinde önemli bir yeri vardır. İçsel denetim odağına sahip olan bireyler olumsuz bir şey yaşadıklarında ya da mutsuz olduklarında, bu durumu kendi çabalarıyla aşabileceklerini ve yaşamlarını değiştirebileceklerini düşünürler. Bu kişiler daha kolay rekabete girebilen, daha bağımsız davranabilen ve özgüveni yüksek bireylerdir. Çağdaş eğitimin işlevi; öğrencilerin psikolojik, bedensel ve toplumsal yönlerden bir bütün olarak gelişmelerine, toplumda aktif bir şekilde uyum sağlayabilen, mutlu ve üretken birer birey olarak yetişmeleri için olanak sağlamaktır (Yeşilyaprak, 2003). Bu işlevi yerine getirecek kurumlar olan okullarda önleyici rehberlik çalışmaları son yıllarda hız

kazanmıştır. Korkut (2004)'a göre, Türkiye'de genç nüfus arasındaki sorunlar artmakta olup, önleyici rehberlik alanında yapılacak çalışmalar önem kazanmıştır. Bu açıdan bakıldığında geleceğe umutla bakabilen, kararlı, öz-güvenli, sorumluluk alabilen, kendine sayı duyan ve yaşadığı sorunlara çözüm bulabilen bireyler yetiştirmeye çalışmak önleyici rehberliğin alanına girmektedir. Tüm bu saydığımız özellikler denetim odağı içten denetimlilik seviyesine daha yakın olan öğrencilerde mevcut bulunmaktadır. İşte bu nedenle, bu araştırma kapsamında hazırlanmış olan, denetim odağı eğitimi programı, uzmanların kullanımına sunulması yönüyle önemlidir.

Kişiliğin bir boyutu olarak ele alınan denetim odağının uygun ortamlarda, dış denetimlilikten iç denetimliliğe doğru değiştirilmesinin mümkün olduğunu ifade eden pek çok araştırma vardır (Dönmez, 1986; Özyürek, 1992; Decharms, 1972; Diamond ve Shapiro, 1973; Lefcourt ve Ladwing, 1965). Bunlar bize gösteriyor ki; denetim odağının düzeyi kişiliğin değiştirilemez bir özelliği olarak algılanmamalıdır. Başta aile, daha sonra çocuğun gittiği okuldaki ilgili kişiler bu konuda bilgilendirilmeli, öz-güven ve öz-saygı duygularına sahip, sorumluluk sahibi, bağımsız karar alma becerisine sahip sağlıklı ve etkin bireyler yetiştirebilmek için çaba harcanmalıdır. Gümüş (1999)'e göre, yapılan eğitimlerle, bireylerin iç denetim odağı algısının geliştirilmesine çaba gösterilmesi gerekmektedir. Bu elde edilen bulgular ışığında bireylerin denetim odağı düzeylerinin kişiliklerine ve dolayısıyla hayatlarının tüm alanlarına etki ettiğini söyleyebiliriz. Bu etkinin olumlu yönde olmasının, kişinin denetim odağının içten denetimli olma düzeyine yakın olması ile sağlanacağına inanıldığı için bu araştırma yapılmıştır.

Bu çalışmada, ergenliğe paralel olarak kişilik gelişimlerini tamamlamaya çalışan 12-14 yaş arası ilkokul 6. 7. ve 8. sınıf (ikinci kademe) öğrencileriyle çalışılmıştır. Denetim odaklarının tespitinin yanı sıra, denetim odak seviyesinin dıştan denetimlilik seviyesinden içten denetimlilik seviyesine yakınlaştırılmasına ilişkin hazırlanan, denetim odağı eğitimi programının ilkokul ikinci kademe öğrencileri üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

1. 2. Amaç

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin “Denetim (Kontrol) Odağı Eğitimi Programı” öncesi ve sonrasındaki denetim odak düzeyleri arasında, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemektir. Bunun yanı sıra, uygulanan eğitim programının, öğrencilerin denetim odak düzeyini, dış denetimlilik seviyesinden iç denetimlilik seviyesine doğru yöneltip yöneltmediğine bakılacaktır.

1. 3. Araştırmanın Önemi

Eğitimin amacı; bireyin var olan ve gelecekte ortaya çıkması olası ihtiyaçlarının neler olabileceğini fark etmek ve bunların karşılanması için hazırlık yapmak üzere kendi potansiyelinin ve sınırlarının farkında olarak bireye gerekli bilgi-beceri-tutum ve davranışları kazandırmaktır. Bu anlamda eğitimin hedefi, bilginin davranışa dönüşebilme sürecinde bireyin aktif katılımını sağlamaktır. Aktif katılımın sağlanabilmesi için bireylerin katılıma istekli olmaları gerekmektedir. İşte ancak o zaman yapılan işten beklenen verim alınabilir. Eğer bireyler iç denetimli iseler faaliyetlere kendi istedikleri için katılırlar ve var olan potansiyellerini büyük ölçüde o işi başarmak için kullanarak yapılan işin kalitesini artırırlar.

Okul yaşamının denetim odağının gelişimine etkisinden söz edilebilir. Bireylerin okuldaki başarıya ilişkin yordamaları yaşamlarına bakış açılarını da etkilemektedir. Başarının şansa ya da öğretmen kanaatine bağlı olduğuna inanmak çaba ve beklenti düzeyini düşürür. Bu düşünüş kişinin dıştan denetim düzeyine yakın olduğu anlamına gelir. Başarının kişinin kendi çabası ve çalışması ile kazanılacağına inancının artırılarak, bireyleri kaderci yaklaşımdan uzaklaştırmak gerekmektedir.

Aile çocuğun davranışlarında ona yön veren ilk ve en önemli unsurdur. Özellikle çocuğun eğitiminde annenin yeri ve önemi tartışılmaz. Ergenlik çağının başladığı ve en ateşli olduğu yıllara denk gelen ilkokul 6. 7. ve 8. sınıf düzeyindeki öğrencilerin her zamankinden çok ailenin desteği ve ilgisine ihtiyacı vardır. Bu

destek ve ilgi ihtiyacı, onların tüm yaşamları boyunca etkisinden kurtulamayacağı kararlar almasına neden olabilir. Yanlış kararlar ve bunların getirdiği başarısızlıklar sonucunda ruh sağlığı bozuk, mutsuz ve sinirli bireyler ortaya çıkmaya başlar. Eskiden süregeldiği üzere, yaşamındaki bu sıkıntıların nedeni olarak hep başkalarını ya da kaderi suçlama eğilimi devam eden birey, mutlu ve başarılı olmanın tek yolunun, hayatının kontrolünü eline alarak içsel denetimli bir birey gibi davranması olduğunu bilemeyecektir.

Yapılan araştırmalar gösteriyor ki; denetim odağı düzeyinin hastalanma ve hastalığa bağlı ölümler ile belirgin bir ilişkisi vardır. Sağlık uzmanları ve konu ile ilgilenen araştırmacıların ortak görüşüne göre, kişinin kontrole yönelik inançlarının gittikçe artan bir biçimde, psikolojik ve fiziksel sağlık üzerinde rol oynayan, önemli değişkenlerden birisidir (Tabak, 2000). Sadece bu araştırma sonuçları bile, kişilerin denetim odak düzeylerinin içten denetimli seviyesine yaklaştırılması için önemli ve yeterli bir nedendir. Çünkü insan sağlığı her şeyin üzerinde gelir. Sağlık olmadan bireylerin yaşamdan doyum almaları ve yeterince mutlu olmaları mümkün değildir.

Bu araştırmanın başlangıç noktası, anne ve babadan aldıkları eğitim sonucunda dışsal ya da içsel denetime sahip olmuş öğrencilerin farklı bir eğitim programına tabii tutularak denetim odaklarının değiştirilebileceği inancıdır. Ailede ve özellikle okulda öğretilen olumlu davranış modelleri ve kendini denetleme yeteneği, öğrencilerin olumlu yönde gelişmesini destekleyeceği gibi, saldırgan tutum ve davranışlarının daha düşük bir seviyeye inmesini sağlayacaktır (Erman, 2000). Bunun için hazırlanan denetim odağı eğitimi programı kullanılarak, öğrencilere değişik bir bakış açısı kazandırmaya çalışılmıştır. Bu sayede öğrencilerin kendi kararlarını kendisi verebilen, yaşadığı problemi kendi başına çözebileceği inancına sahip, sorumluluklarının bilincinde, benlik saygısı ve özgüveni iyi düzeyde ve tüm bunların ışığında geleceğini planlayabilen birer birey olmaları amaçlanmıştır. Bu araştırmadan elde edilecek bulgular, ilköğretim ikinci kademesi bulunan okullarda rehber öğretmen olarak çalışan uzmanlar, psikolojik danışmanlar, psikolog ve eğitimde psikolojik hizmetler bölümü mezunları tarafından kullanılabilir.

Denetim odağı ile ilgili yurtiçi ve yurtdışında araştırmalar bu güne kadar yapılan araştırmalara bakıldığında, farklı değişkenler ile denetim odağı arasındaki ilişkinin incelendiği görölmektedir. İç denetim odaklı insanların hayatta daha başarılı oldukları bir çok araştırmanın sonucunda görölmüştür. Ancak, eğitim yoluyla denetim odağı algılamalarının değiştirilebilmesini ele alan araştırmalar literatürde yeterince yer almamaktadır. Eğitimin amaçlarından bir tanesi de iç denetim odaklı insanlar yetiştirmek olmalıdır. Bu açıdan bakıldığında, araştırma, Türkiye’de ilkler arasında yer alması nedeniyle özgün bir çalışmadır.

1. 4. Problem Cümlesi

Denetim odağı eğitimi programının ilköğretim 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin denetim odağı düzeyine anlamlı etkisi bulunmakta mıdır? Sorusuna cevap aranacaktır.

1. 5. Denenceler

Araştırmanın amacına dayalı olarak kurulan denenceler aşağıda sıralanmıştır:

- Deney grubundaki katılımcıların ön-test ve son-test olarak uygulanan Kontrol Odağı Ölçeği’nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark vardır.
- Kontrol grubundaki katılımcıların ön-test ve son-test olarak uygulanan Kontrol Odağı Ölçeği’nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark yoktur.
- Deney ve kontrol grubundaki katılımcıların, denetim odağı eğitimi sonucunda son-test olarak uygulanan Kontrol Odağı Ölçeği’nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark vardır.

- Deney grubundaki katılımcıların denetim odağı eğitimi sonucunda ve 2 ay sonra uygulanan Kontrol Odağı Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark yoktur.

1. 6. Sayıtlar

1- Araştırmaya katılan Denizli 19 Mayıs İlköğretim Okulu, 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinden oluşan deney ve kontrol gruplarının üyeleri için bilgi toplama aracı olarak kullanılan “Kişisel Bilgi Formu”ndaki ve “Kontrol Odağı”ndaki soruları içtenlikle yanıtlayarak doğru ve güvenilir cevaplar vermişlerdir.

1. 7. Sınırlılıklar

1. Araştırmanın verileri Denizli ilinde bulunan 19 Mayıs ilköğretim okulunun 6. 7. ve 8. sınıfında öğrenim gören araştırmaya katılan öğrenciler ile sınırlıdır.

2. Araştırmanın bağımlı değişkeni olan denetim odağı, içten denetimli olma eğilimli ve dıştan denetimli olma eğilimli düzeylerine ilişkin bulgular, Dağ (2002) tarafından Türkçe'ye uyarlanarak geliştirilen Kontrol Odağı Ölçeği (KOÖ)'nin ölçtüğü maddelerle sınırlıdır.

3. Bu araştırmanın sonuçları öğrencilerin “Kontrol Odağı Ölçeği” sonuçları ile “Kişisel Bilgi Formu”ndaki veriler ile sınırlıdır.

1. 8. Tanımlar

Denetim Odağı (Locus of Control): Bireyin, başına gelen olayların dışardan veya kendisi tarafından denetlendiğini algılama eğilimi. Kontrol odağı, kişinin belli bir davranışını belli bir pekiştiricinin izleyeceğine dair ortaya çıkmış bir beklentinin kuvvetlenmesi sonucunda oluşmaktadır (Rotter, 1966; 1975; 1990).

İçsel Denetim (Internal Locus of Control): Bireyin karşılaştığı olayları ve sonuçları kendi davranışlarına bağlı olarak algılaması (Rotter, 1966).

Dışsal Denetim (External Locus of Control): Bireyin, karşılaştığı olayların ve sonuçlarının kendi dışındaki güçlerin etkisiyle meydana geldiğine inanması (Rotter, 1966).

Pekiştireç (Reinforcer): Bir davranımı güçlendiren ve tekrarını arttıran uyarıcı (Rotter, 1966).

Bir davranışı kazandırmak, var olan bir davranışı daha iyi bir düzeye getirmek, azaltmak ya da tamamen söndürmek üzere bireye verilen her türlü araç, gereç; sözlü-sözsüz davranışa pekiştireç denir (Jandt, 2002).

Denetim Odağı Eğitimi (Locus of Control Training): Bireylerin denetim odak düzeylerinin tespit edilerek denetim odak düzeyinin, dıştan olma eğiliminden içten olma eğilimi düzeylerine yaklaştırılmasını amaçlayan 12 haftalık, her oturumu 50 dakikadan oluşan, yapılandırılmış grup eğitimi programıdır.

Etkileşim Grubu (Encounter Group): Kişisel gelişimi ve kişiler arası iletişimin geliştirilmesinin yaşantısal süreç aracılığıyla vurgulamayı amaçlayan gruptur (Rogers, 2003).

BÖLÜM II

DENETİM ODAĞI KONUSU İLE İLGİLİ YAYINLAR VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, önce denetim odağının anlamı ve denetim odağının oluşmasına etki eden etmenler, denetim odağının boyutları, denetim odağının işlevi ve denetim odağının diğer kişilik özellikleri ile ilişkisi ele alınmıştır. Daha sonra, denetim odağı ile ilgili kuramsal açıklamalara ve denetim odağına etkisi incelenen eğitim programlarına yer verilmiştir. Bunların yanı sıra ilköğretim 6. 7. ve 8. sınıfta yoğun olarak yaşanan ergenlik dönemi ve bu dönemdeki denetim odağının şekillenmesine değinilmiştir. Son olarak da denetim odağı konusunda yurt dışında ve yurt içinde yapılan bazı araştırmalara yayımlandıkları yıllara göre sırasıyla yer verilmiştir.

2. 1. Denetim (Kontrol) Odağı : Kavramlar ve Tanımlar

Psikolojide denetim (kontrol) kavramı çerçevesinde ortaya atılmış ve sayısız araştırmalara konu olan bir çok kavram bulunmaktadır. Bu kavramlardan birisi kontrol odağıdır. İlk defa Rotter tarafından 1966 yılında yapılan tanıma göre denetim odağı; bireyin iyi ya da kötü olarak kendisini etkileyen olayları kendi yetenekleri,

özellikleri kaderi ya da güçlü olan başka insanlar gibi değişkenlere bağlama eğilimidir. Kendilerini etkileyen olayların, daha çok kendi denetimlerinde olduğu inancını taşıyan bireyler içten denetimli; yaşamlarını daha çok kendileri dışındaki güçlerin denetiminde olduğu inancını taşıyan bireyler ise dıştan denetimli olarak nitelendirilmektedir.

Kontrol odağı, her zaman bireyin etrafında gelişen olayları algılama biçimi ile ilgilidir. İnsanlar, karşılaştıkları durumlar üzerinde ne kadar kontrol sahibi oldukları hakkında farklı düşünüş tarzlarına sahiptirler. İçten denetim, yaşantılar üzerinde kişisel kontrolün bulunabildiğini ifade ederken, dıştan denetim ise birey dışındaki örneğin; şans, başka insanlar, Tanrı, kader gibi değişkenlerin yaşantılar üzerinde etkili olduğunu ifade etmektedir. İçten denetimli bireylerde, yaşantıların sonuçlarında kendi davranışlarının etkili olduğu inancı ve beklentisi hakim durumdadır (Wong-McDonald ve Gorsuch, 2004).

Başka bir kaynakta denetim odağı, kişinin, iyi ya da kötü olarak kendisini etkileyen olayları kendi yetenek, özellik ve davranışlarının sonuçları olarak içsel unsurlara göre ya da şans, talih ve güçlü başkaları gibi kendisi dışındaki güçlerin işi olarak dışsal unsurlara göre algılaması eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Phares,1976).

Gardner ve Warren (1978)'a göre denetim odağı, bireyin kendi davranışlarının sonucu olarak bireysel sorumluluğu kabul etme dereceleridir. İçsel denetim, bireyin başına gelenlerin kendi davranışları sonucunda olduğunu kabul etmesi, dışsal denetim ise, bireyin başına gelenlerin talih, şans, kader ya da başkaları tarafından olduğuna inanması olarak tanımlanmaktadır. Yani, kişinin bireysel sorumluluğunu kabul etmesi, denetim odağı düzeyinin içsel denetimli olma düzeyine yaklaşması ile paralel görülmektedir.

Denetim odağı sosyal öğrenme kuramıyla ilgili olup, bireyin davranışının sonucunda ne olacağına ilişkin olarak geliştirdiği beklentilerini yansıtır (Aksoy ve Mağden, 1994). Olayları, kader, şans ya da başkalarının denetimi altında algılama eğiliminde olan bireylere dıştan denetimli bireyler denir (Sungur, 1992). Dıştan

denetim odağına sahip birey, olumlu ya da olumsuz olayları kişisel kontrolünün dışında algılamaktadır (Rotter, 1975).

Leone & Burn (2000) ise, denetim odağını insanların davranışlarının sonuçları için aldıkları sorumluluğun derecesini ölçen bir yapı olarak tanımlamışlardır (Akt. Hays & Ark., 2003). Rotter (1975)'a göre, içten denetim odağı, bireyin olumlu ya da olumsuz olayları kişisel kontrolü altında ve kendi davranışının bir işlevi olarak algılamasıdır.

Yeşilyaprak (2005)'a göre, iç denetim odaklı insanlar pekiştirmenin kendi davranışlarına bağlı olduğunu düşünerek kendi yaşamlarından sorumlu olduklarını düşünürler ve buna uygun davranış ortaya koyarlar. Dış denetimli insanlar ise pekiştirmenin dışsal güçlere bağlı olduğunu düşünerek sahip oldukları yetenekleri ve davranışlarıyla çok az şeyi iyileştirmek için ya hiç çaba göstermezler ya da çok az gayret gösterirler.

Bireyin yaşadığı ya da yaşama ihtimali olan olumlu olaylar ödüller, olumsuzlar da cezalar olarak ayrılırsa ortaya iki eğilim çıkmaktadır. Bu eğilimlerden birincisini incelediğimizde, ödül ve cezaların kişinin dışındaki başka güçlerce yönetildiği ve denetlendiğini görürüz. Bunun yanı sıra, ödüllere ulaşma ve cezalardan kaçınmada kişisel çabaların etkili olmadığı doğrultusundaki bir beklentinin olması söz konusudur. İkinci eğilime bakarsak, ödül ve cezaların büyük ölçüde bireyin kendi eseri olduğu ve bunların ortaya çıkışında daha çok kendi davranışlarının etken olacağı doğrultusunda oluşan beklentileri görebiliriz. İşte bu eğilimlerin hepsine denetim odağı adı verilmektedir (Lefcourt, 1976; akt: Dönmez, 1983).

2. 2. Denetim Odağının Belirlenmesine Etki Eden Etmenler

Denetim odağı yönelimlerinin belirlenmesine ilişkin olarak Zimbardo (1985), eğer birey kendi davranışlarının sonucuna bağlı olarak davranıyorsa iç

denetim yönelimli, dış dünyadaki olaylar ve kişilere yönelik davranıyor ise dış denetim yönelimli olmaktadır şeklinde ifade edilmektedir.

Rotter (1975)'a göre, denetim odağının belirlenmesinde ailenin önemli etkisinin yanı sıra, bireyin içinde yetiştiği her türlü çevre koşulları ve kültürün önemli bir etkisi vardır. Dönmez (1983), anne-baba davranışları ile denetim odağının yönü arasında ilişki olabileceğini belirtmektedir.

Kontrol odağı algılamaları kişilerin hayat tecrübeleri ile de ilintilidir. Bu kavram, kişinin belli bir davranışını belli bir pekiştiricinin izleyeceğine dair ortaya çıkmış bir beklentinin kuvvetlenmesi sonucunda oluşmaktadır. Gelişim süreci içerisinde hayatının her alanında yaşadığı bu pekiştirici algısı yaşantılarının sonucunda kişilerde, genel bir pekiştirici beklentisi oluşabilmektedir. Bunun sonucu olarak birey, pekiştiricilerin ya kendi ya da kendi dışındaki güçler, şans ya da kaderin kontrolünde olduğuna dair genel bir beklentiyi benimseyebilmektedir. İşte bu noktada denetim odağı algısı kavramından söz edilebilir. Eğer kişi, pekiştiricinin kendi kontrolünde ortaya çıktığına inanıyorsa iç kontrol odağına, aksi takdirde, yani pekiştiricilerin kendi dışındaki güçler, şans ya da kaderin kontrolünde olduğuna inanıyorsa, dış kontrol odağına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Birey yaşamındaki olayların olumlu ya da olumsuz pekiştirici ile sonuçlandığını algıladığında, aldığı pekiştiricinin, yaptığı davranışı gelecekte de izleyeceğine dair bir beklenti oluşturacaktır. Ancak burada kesin bir kutuplaşma söz konusu değildir ve bu iki boyutun ortalarında yer alma da söz konusudur (Rotter, 1966; 1975;1990).

Kontrol odağı her insanda farklıdır. Bu farklılığın başlıca nedenlerinden biri bazı insanların, çevrelerinde ve hayatlarında gelişen önemli olaylar üzerinde, göreceli olarak az bir etkileri olduğunu düşünmeleridir. Bazıları ise yaşadıkları olaylar konusunda belli bir etkileri olduğuna inanırlar. Kontrol odağı, insanların bu tarz düşünceleri ile ilgilidir. Konu ile ilgili yapılan araştırma sonuçlarına göre, kültür faktörünün de insanların kontrol odaklarını algılama biçimleri üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. Diğer araştırmalar, bireysel farklılıkların sadece kültürle değil, aynı zamanda fiziksel sağlık ve psikolojik uyum ile de ilintili olduğunu göstermiştir.

2. 3. Denetim Odağının Boyutları

Denetim odağı içten denetimli ya da dıştan denetimli olma şeklinde uçlarda bulunmamaktadır. Bu iki uç arasında içten denetimli olma eğilimli olma ve dıştan denetimli olma eğilimli olma şeklinde iki boyut daha vardır (Dağ,1991). Rotter (1942), davranışçı ve bilişsel öğrenme ilkelerine dayanarak kişiliğin oluşumuna değişik bir bakış açısı geliştirmeye çalışmıştır. Rotter (1972)'a göre, öğrenme, davranışçı öğrenme kuramında olduğu gibi, sadece pekiştirmenin bir sonucu değildir, elde edilen ödül veya cezanın sorumluluğu ya kişinin kendisiyle ya da kendi dışındaki güç ve olaylarla ilişkilidir.

İç kontrol odağı inancı ile dış kontrol odağı inancı arasındaki en önemli fark, iç kontrol odağı inancı olan kişilerin kendi davranışlarının olaylara sebep olduğuna inanması iken, dış kontrol odağı inancı olan kişilerin ise olayları şans ya da kader gibi dış faktörlerin belirlediğine inanmalarıdır (Dağ, 2002). Bazı bireyler, davranışlarının sonuçlarından dış güçleri sorumlu tutar ve davranışlarını kontrol edebilmek için hiç bir çaba harcamaz. Bu kişilere dış denetim odaklı kişiler denir (Lawrence, 1998).

İç denetim odağı ve dış denetim odağı arasında kesin bir kutuplaşma söz konusu değildir. Bu nedenle bu kavramları farklı iki boyut olarak tanımlamakta yarar vardır. Birincisi, içten denetimli olma eğilimi, denetim odağı düzeyinin içten denetimlilik düzeyine yakın olduğunu ve bireyin içten denetimli olmaya eğilimli olduğunu ifade eder. Diğer boyut olan dıştan denetimli olma eğilimi ise, denetim odağı düzeyinin dıştan denetimlilik düzeyine yakın olduğunu ve bireyin dıştan denetimli olmaya eğilimli olduğunu ifade eder. Sonucun, davranışlarının direk bir uzantısı olduğunu düşünen kişiler, "içten denetimli" olarak tanımlanmaktadır. Diğer yandan "Dıştan denetimli" olarak tabir ettiğimiz kişiler ise, sonucun genel olarak kendi davranışlarından bağımsız ve denetimin de kendi kontrolü dışındaki faktörlere bağlı olduğuna inanan bireyler olarak tanımlanmaktadır (Kaptanoğlu, 2002). Dağ (1992)'a göre, dış kontrol odağının ilişkili olduğu durum, genellikle kişinin psikopatolojisidir.

Denetim odağı ile ilgili bir diğerk yaklaşıma baktığımızda; insanların yaptığı şey ile sonucunda ne elde edeceği arasındaki ilişki olarak ifade edilmektedir. Yani, kişi yaptığı davranışlarla elde ettiği sonuç arasında bir ilişki görme eğiliminde ise içten denetimli, davranışlarıyla, elde ettikleri sonuç arasında bir ilişki görmüyorsa, sonuç üzerinde şans, kader ya da güçlü başkalarının bir etkisinin olduğunu düşünüyorsa, bu kişi dıştan denetimli olarak tanımlanmaktadır (Küçükbayır, 2000).

Çoğu kişilerin denetim odağı inancı bakımından, içsellik ve dışsallık boyutları arasında bir yerlerde yer aldığı ve denetim odağının deneyimle değişme olasılığı olmasına rağmen, göreceli olarak daha uzun süreli bir özellik olduğu kabul edilir (Findley ve Cooper, 1983). Bu tanımların ışığında dış denetim odağı ile iç denetim odağı düzeyleri arasında kalan düzeyler için şunu söyleyebiliriz. Denetim odağı içten denetim odağına eğilimli olan bireyler, ne tam olarak iç denetimlidir ne de dış denetimli. Bu kişiler dıştan çok içten denetimli olmaya eğilimlidir. Diğer yandan denetim odağı dıştan denetimli olma eğilimli olanlar ise, dıştan denetimli olmaya daha yatkın bireylerdir diyebiliriz.

2. 4. Denetim Odağının İşlevi

Denetim algısının karmaşık bir yapı olduğu bilinen bir gerçektir. İçten denetimli bireyler, yaşamlarını, daha çok kendi kendilerine kontrol edebileceklerine inanırlar ve şimdiki ve gelecekteki davranışları üzerinde daha etkili olmaktadır. Bu bireyler; başarı ve başarısızlıklarının nedenlerini kendi özelliklerine yüklemekte, girişimci özellikleri ile çevreyle ilişkilerini geliştirmek için daha çok çaba harcamakta ve genel olarak kendi yetenek ve başarılarıyla daha çok ilgilenmektedirler (Rotter, Change ve Phares, 1972). İçsel kontrol odağına sahip kişilerin performansları daha iyidir, çünkü hayatlarında gelişen olayların, sahip oldukları niteliklerden kaynaklandığını düşünürler. Başarılı olduklarına inanırlar, çünkü başarılı olma yolunda çaba harcamışlardır. Dışsal kontrol odağına sahip insanlar ise başarısız oldukları durumlarda olayların kendi kontrolleri dışında geliştiğini düşündüklerinden şanssız veya kadersiz olduklarına inanırlar. Ya da

başkalarının başarılı oldukları durumları, onların şanslı olmalarına ya da verilen görevin basitliğine yorumlarlar.

İç kontrol odağına sahip olan bireyler, hastalıklarını kontrol altında tutulabileceklerine inanırlar. Bu hastalarda kontrol odağı depresyonun bir yordayıcısı niteliğinde olduğu bildirilmiştir (Meijer ve ark. 2002).

Kontrol odak düzeyinin etkilediği en önemli değişkenlerden birisi de akademik başarıdır. Yapılan araştırmalar, kontrol odağı inancı ile akademik başarı arasında anlamlı ve yüksek bir ilişki olduğunu göstermektedir. Akademik başarı ve denetim odağı düzeyi arasında ilişkiye bakıldığında, içsel kontrol ile akademik başarı arasında olumlu; dışsal kontrol ile akademik başarı arasında olumsuz bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu iki değişken, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, ırk, kültür gibi ara değişkenlerden de etkilenmemektedir (Yeşilyaprak, 2004).

Denetim odağı, bir toplumdaki insanların kendi kendini yönetebilen toplumsal süreçlerdeki rolünün ve sorumluluğunun bilincinde olan bireylerden oluşması açısından da değer taşımaktadır. Öğrenciler başarısızlıklarının nedeni olarak, kendi çabalarının yetersiz oluşunu görüyorlarsa iç denetimli; şans, öğretmen, vb. gibi etmenlerin başarısızlığa neden olan değişkenler olduğunu düşünüyorlarsa dış denetimli olarak nitelendirilmektedirler (Lamont, Richard ve James, 2003).

Denetim algısı ile ilgili araştırmalara baktığımızda, bir öğrenme durumunda, iç denetim odağı yönelimli öğrencilerin, dış denetim odağı yönelimlilere göre akademik yönden daha başarılı olduklarını, yeni ve eski bilgileri daha çok ilişkilendirme eğiliminde olduklarını, kendi bilgi ve becerilerinin gelişimlerinin hangi aşamasında olduğunu görmek için sınavlarını görmektedirler (Biggs, 1988; Jonassen ve Grabowski, 1993). Ayrıca, iç denetimli bireylerin, kişisel gelişimleri için daha aktif bir biçimde çalıştıklarını, öğrenme, ders çalışma ve sorumluluk görevlerini yerine getirmek için daha çok çaba sarf ettiklerini ve bu konuda güdülenmiş olduklarını, etkili öğrenme ve ders çalışma yöntemlerini bilip uyguladıklarını ortaya koyan araştırma sonuçları da vardır (Main ve Rowe, 1993; Rose, Hall, Bolen ve Webster, 1996). Bunların yanı sıra içten denetimli bireylerin, verilen ödev ya da görevleri daha erken başlayıp daha erken bitirdiklerini ve dıştan denetimli bireylere

göre akademik başarılarının daha yüksek olduğunu belirten araştırmalara da rastlanmıştır (Jansenn ve Carton, 1999; Park ve Kim, 1998).

Hayatı sağlıklı yaşamak, insan mutluluğunun temelinde yer alır. Sağlık genellikle kendiliğinden var olan bir durum olarak algılanır. Oysa sağlıklı olmak için çaba harcamak gerekir. Tabak ve Akköse (2006), öğrencilerin sağlık davranışları ile sağlık bilgisi kazanma çabaları ve sağlık denetim odağı algıları arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında, iç sağlık denetim odağının, bireylerin sağlıkları üzerindeki sorumluluk ve yönetme özelliklerinin temelinde yattığını ifade etmektedirler. Araştırma sonuçları, iç sağlık denetim odağı algısı daha yüksek olan öğrencilerin sağlık konusunda daha fazla sorumluluk almaya istekli ve sağlık davranışları -fiziksel egzersiz, sigara içme, diş fırçalama, tıbbi muayeneler gibi- açısından daha aktif olduklarını ortaya koymaktadır.

Araştırmalar, başarısız öğrencilerin kendi kavramalarını denetlemelerindeki niteliksel ve niceliksel yetersizliklerin, başarılı öğrenciler ile başarısız öğrenciler arasındaki en önemli farklılıklardan biri olduğunu ortaya koymuştur (Derry, 1990; Golinkoff, 1976; Paris ve Myers, 1981, Aktaran; Weinstein ve Mayer, 1985).

Sayı (2000), özkıyım girişiminde bulunan bireylerin daha immatür, benmerkezci, daha fazla bağımlılık gereksinimi olan, içe dönük, dürtü kontrolü zayıf ve diş kontrol odak algılı kişilik özelliklerine sahip olduklarını bildirmektedir.

Tüm bu araştırma sonuçlarından da anlaşılacağı gibi, denetim algısı içten denetimli olan bireylere gerek ülkemizde gerekse tüm dünyada ihtiyaç vardır. Bu şekilde yetişen nesiller gelecek kuşakları da böyle yetiştirecekler ve bilinçli, aldığı sorumluluğu yerine getiren, gelişime ve değişime açık, geleceği tasavvur eden, çalışkan ve üretken bir toplum yaratmak mümkün olacaktır. Bunların yanı sıra hayatın her alanında içsel kontrol odağına sahip bireyler, dişsal kontrol odağına sahip bireylere oranla daha kolay motive olurlar ve doğrudan yönetilmeleri de gerekmez. Çünkü göstermiş oldukları performansın yaptıkları iş sonucunu etkileyeceğine inanırlar.

2. 5. Denetim Odağının Bir Kişilik Özelliği Olarak İncelenmesi

Denetim odağı kişiliğin bir boyutu olarak bir çok kişilik özelliği ile birlikte ele alınmıştır ve incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda kontrol odağı ve çeşitli kişilik değişkenleri arasında koparılamaz bağlar olduğu gösterilmiştir (Crandall ve King, 1989; Crandall, 1983;Lefcourt, 1992).

Denetim odağı yönünden bireylerin anlamlı olarak birbirlerinden ayrıldıkları yapılan araştırmalarda ortaya konmuştur. Dışsal ve içsel denetimli bireylerin karşılaştırılma sonuçlarına baktığımızda, içsel denetimli kişilerin; diğerlerine oranla olumsuz etkilere daha fazla dirençli olduklarını, kendilerini daha etkili, güvenli ve bağımsız kişiler olarak algılayan pozitif bir benlik algısına sahip, kişisel özgürlüklerinin sınırlandığı durumlarda güçlü tepkiler gösterdiklerini, atılgan ve girişimci kişiler olduklarını görmekteyiz. Ayrıca araştırmalar bu kişilerin entelektüel ve akademik etkinliklerde daha fazla zaman harcadıklarını, okuldaki başarılarının dış denetimli bireylere oranla daha yüksek olduğunu, özellikle yarışma gibi bir ortamında bulduklarında daha üstün başarı ve performans gösterdiklerini ve son olarak da toplum olaylarında daha aktif olduklarını ortaya koymaktadır (Yeşilyaprak, 1990). İçsel denetimli bireylerin özelliklerine baktığımızda içsel denetimli olmanın olumlu bir kişilik özelliği olduğunu söyleyebiliriz.

Özel bir kuruma alınacak elemanların bazı aşamalardan oluşan görüşmelere katıldığı bilinir. Bunun nedeni alınacak elemanın kurumun ihtiyacını karşılayacak şekilde donanımlı olup olmadığının anlaşılmasının sağlanmasıdır. Genellikle alınacak elemanların kişilik özellikleri arasında girişimcilik, yaratıcılık, öz-güven, risk alma ve bağımsız karar verebilme yeteneğinin olup olmadığına bakılır. Bu sıralanan özellikler denetim odağı içten olan bireylerde görülmektedir. Keleş (2000) özel lise yöneticilerinin, resmi lise yöneticilerine göre daha iç denetimli oldukları bulduğu araştırmasında özel okulda görev yapması istenen bireylerde aranan kişilik özellikleri arasında içten denetimli olmanın varlığını dolaylı yollardan ortaya koymuştur.

İçten denetim odağına sahip bireylerin dıştan denetimlilere göre, sosyal etkiler karşısında daha fazla dirençli olduğu görülmüştür. Diğer yandan denetim

odağı dıştan olan bireylerin kendilerinden daha güçlü ve inanılır olarak algıladıkları kişilerin isteklerine, içten denetimlilere oranla daha fazla boyun eğdikleri ve daha çok kırılğan ve kaygılı oldukları için suçlanmalar karşısında daha hassas tepkiler verdikleri bulgular arasındadır (Lawrence, 1997).

King (1989)'e göre, çevresel faktörler ve aile ilişkileri kişilik özellikleri ile ilişkilidir ve kişilik özellikleri arasında, zekâ, denetim odağı (locus of control) ve benlik algısı örnek olarak gösterilebilir. Arıcak 1995'te yaptığı araştırmasında, içten denetimli bireylerin benlik saygısına sahip olduğunu belirtmiştir. Benlik kavramı bireyin kendini algılayış biçimi, yaşamında sahip olduğu rollere ilişkin kendini nasıl gördüğünü tanımlarken; benlik saygısı, bireyin kendisi ile ilgili hissettiği duygu ve düşüncelerini içermektedir (İnanç,1997).

Moore ve Dwyer (1997), yaptıkları araştırmada içten denetimli bireylerin problemlerinin çözümü için gerekli olan bilgiyi araştırmaya daha istekli ve özgürlüğüne düşkün olduklarını ortaya koymuşlardır.

Denetim odağı algısının, bir kavram olarak ortaya atılışının üzerinden geçen yirmi beş yılı aşkın bir süredir sayısız araştırmaya konu olmuş ve pek çok kişilik değişkeniyle ya da davranışla arasındaki ilişki incelenmiştir (Dağ,1991). Öğrencilerin yetenek düzeyi, benlik saygısı, öz-güven, öz-yeterlilik algıları, başarı ya da başarısızlık algılamaları, denetim odağı gibi bireysel özelliklerinin, bilişsel süreçlerini kullanmalarında belirleyici etkileri olduğunu destekleyen araştırmalar vardır (Gamer, 1990; Garner & Alexander, 1989; Jonassen & Grabowski, 1993; Main & Rowe, 1993; Osman & Hannafin, 1992; Ryan, 1984).

Nowicki ve Strickland'ın 1973'te yaptıkları bir çalışmada içten denetimli bireylerin dıştan denetimli bireylere göre, başarı ve başarısızlıklarının sonuçlarını üstlenme ve sorumluluğunu alma eğilimlerinin daha fazla olduklarını, daha fazla araştırma ve bilgi toplama becerilerinin gelişmiş olduğunu, bağımsız çalışmaya ve problem çözmeye daha yatkın olduklarını ifade etmektedir (Akt. Aydınay, 1996).

Araştırma bulguları gösteriyor ki, dışsal denetimli bireyler; çevre üzerinde kontrollerinin daha az olduğuna ya da hiç olmadığına inandıkları gibi, olayları

kontrol edemeyecekleri, yaşadıkları olaylarda sonucu etkileyemeyecekleri kanısından dolayı daha kaygılı, pasif, kuşkucu ve dogmatiktirler. Ne kendilerine ne de başkalarına yeterince güvenmeyen dışsal denetimli bireyler, kendilerini tanımada da yetersiz kalmaktadır. Toplumda kabul görme ihtiyaçları daha az, saldırgan ve daha çok savunma mekanizmaları kullanma eğilimindedirler (Yeşilyaprak, 1990).

Denetim odağı algısı kişinin sorumluluk alıp almaması ve olayların nedenine yüklediği anlam açısından değerlendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında içten denetimliler yaşamlarında yaptıkları işte beceriye dayalı yönlerin varlığını vurgulayarak, başarılarının ve başarısızlıklarının kendi davranışlarının bir sonucu olarak görmektedirler. Dıştan denetimliler bunun tersine, işin sonucunun beceriye dayalı olmadığını, şansın ya da koşulların davranışın sonucunda büyük bir faktör olduğunu, özellikle de başarısızlığın sebebinin bunlar olduğunu algılamaktadırlar. Yapılan araştırmalarda içten denetimli bireylerin, dıştan denetimli bireylere oranla, dikkat dağıtıcı uyaranları suçlama eğiliminin daha az, kazaların nedenlerinin ise bireysel sorumluluktan kaynaklandığı düşüncesine daha çok eğilimli oldukları (Dönmez,1986), içsel kaynaklı motivasyonlarının yüksek düzeyde olduğu görülmektedir (Fazey ve Fazey, 2001).

Deneysel ve korelatif araştırmalar, bebeklikten yaşlılığa hayatın her döneminde bireyin sahip olduğu denetim algısının, fiziksel ve ruhsal sağlık, başarı, kendilik değeri, kişisel uyum, başa çıkma becerileri gibi çeşitli değişkenlerle ilişkili olduğunu ve bu değişkenler üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir (Gümüş, 1999).

Çeşitli araştırmalarda, denetim odağı içten olan bireylerin özgürlüklerinin kısıtlanmasına daha çok tepki gösteren, kendilerini her alanda daha etkili, üretken olarak algılayan olumlu benlik kavramına sahip oldukları (Kaygusuz,1995), sosyal etkiler karşısında daha dirençli oldukları (Hosman, 1997) ve dıştan denetimlilere göre okulda daha başarılı oldukları ve daha yüksek not aldıkları (Lefcourt, 1982) belirtilmektedir. Bu bulgulara göre bir öğrencinin aldığı not karşısında, içten ya da dıştan denetimli olması durumuna göre göstereceği davranışın birbirinden farklı olacağını söylemek mümkündür. Düşük not alan bir öğrenci dıştan denetimli ise,

kendisinin bu durumda hiçbir kontrolü olmadığını, bunun tamamen öğretmenin suçu olduğunu düşünecektir. Aynı durumdaki içten denetimli bir öğrenci ise, düşük not almasının nedenlerini araştırarak, ders çalışma stiline, ders için ayırdığı zamanın, konuyu anlama becerisinin bu sonucun doğmasında etkili olup olmadığını araştırır ve ona göre çözümler üretir. Başarısızlığının nedenini araştıran öğrenci başarıyı engelleyen faktörleri belirleyerek, başarıya ulaşmanın yolunu açacağı için, bireyin içten denetimli olması, akademik başarısını sağlayan önemli bir etken olarak değerlendirilebilir.

Görüldüğü gibi öğrencinin denetim odağı düzeyi, kişilik özelliklerinden akademik başarıya kadar uzanan geniş bir alanda etkili bir değişken olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra öğrencinin benlik saygısı, karar verme gücü ve araştırmacı özelliği de denetim odağı düzeyinin etkisinde kalmaktadır. Denetim odağının ortaya konulan bu özellikleri öğrencinin kişiliğinde önemli bir boyut olduğu gerçeğini bize bir kez daha hatırlatmaktadır. Bu önemden hareketle bu çalışmada öğrencilerin denetim odaklarının belirlenerek, hazırlanan eğitimle denetim odak seviyelerinin, dıştan denetimlilik seviyesinden içten denetimlilik seviyesine yaklaştırılması yoluna gidilmiştir.

2. 6. Denetim Odağı İle İlgili Kuramsal Görüşler

Denetim odağı kavramını literatürde ilk kez sosyal öğrenme kuramı ile kullanan kişi olan Rotter, araştırmalarında bireylerin yaşamlarını denetleyebilme özellikleri bakımından birbirinden farklılıklar gösterdiklerini ortaya koymuştur. Sosyal Öğrenme Kuramının ‘beklenti’ kavramının farklı bir boyutu olarak ortaya atılan ‘kontrol odağı’ son 35 yılda yapılan kişilikle ilgili araştırmaların temelinde yer alan değişkenlerin başında gelmektedir (Lefcourt, 1992; Rotter, 1966; Strickland, 1989). Birey yapmak istediği davranış için gerekli olan güce sahip olduğunu hissediyor mu? Yoksa diğer insanların izni veya gücü ile mi o davranışı gerçekleştirebilir (Cüceloğlu, 1993). İşte bu soruların yanıtları bireyin dıştan ya da içten denetimli olması ile ilgilidir.

İnsanların belli bir davranışa yöneldiklerinde, geçmiş yaşantılarına bağlı olarak sonuçlar hakkında bazı beklentiler oluşturmaları denetim odağı kavramı ile açıklanabilir. Denetim odağı, bireylerin karşılaştıkları olayların sonucunun meydana gelişinin kendilerinden kaynaklanan faktörlere (kendi kontrolleri ve güçleri gibi) ya da kendileri dışındaki ögelere (şans, kader, tesadüf gibi) yükleme eğilimlerini açıklar. Bu kavramı ilk kez kullanan bilim adamı olan Rotter, öğrenmenin sadece kişileri ödüllendirmekle gerçekleşmediğini, dahası, bireylerin davranışları sonucunda aldıkları ödül ve cezaların kendileri veya kendi kontrolleri dışındaki güçlerce denetlendiğine ilişkin inançlarının da bunda etkili olduğunu belirtmektedir (Türküm, 1998). Skinner'e göre, insan davranışı reddedildiğinde ya da cezalandırıldığında, kişi bu davranışını bırakma eğiliminde olur (Ivey & Ivey & Downing, 1987). Yani ödül ile sonuçlanan davranışı birey, benzer koşullar altında yeniden gösterecektir.

Sosyal Öğrenme kuramına göre, anne-babanın uyguladığı disiplin şeklinin, çocuğun erken yaşlardaki kontrolleri içselleştirme yeteneği üzerinde etkin bir rol üstlenmektedir. Anne-babalar, bir davranışın neye göre onaylanıp onaylanmadığını açıklayarak çocuktan tam olarak ne istenildiğini, çocuğun anlamasını sağlayarak, kendi davranışlarının sonuçlarını tahmin edebilen bireyler yetiştirme konusunda önemli adımlar atmış olurlar. Ayrıca anne babaların sıcak ve makul davranışlarla çocuklarına açık ve mantıklı sınırlar koymaları ve çocuklarının iyi davranışlarını gördüklerinde hemen övgü ile takdir etmelerine karşılık, çocuklar, yaşlarının erken dönemlerinden başlayarak, onların beklentilerine karşı içselleştirilmiş bir vicdanla yaklaşacaklardır (Güngör, 2003).

Sosyal öğrenme kuramının denetim odağı tanımına göre; insan, hayatını etkileyen deneyimleri üzerinde etki bırakma gücüne sahip bilinçli bir varlıktır; ama davranışı etkileyenler, dış uyarıcılar ve pekiştiricilerdir. Pekiştiriciler insanlar tarafından, iç denetim odaklı ve dış denetim odaklı olmak üzere iki şekilde algılanırlar. Denetim odağı içten olan insanlar pekiştirmenin kendi davranışlarına bağlı olarak ortaya çıktığını düşünerek, yaşamlarının sorumluluğunun kendilerinde olduğuna inanırlar ve buna uygun davranışlarla hayatlarını sürdürürler. Denetim odak yönü dıştan olan insanlar ise; pekiştirmenin dışsal güçler tarafından oluştuğunu düşünerek sahip oldukları yetenekleri ve davranışları ile hayatlarında çok az şeyi

değiştirebileceklerine inanarak yaşamlarını sürdürürler. Bu nedenle de, içinde buldukları durumu değiştirmek için ya hiç çaba sarf etmezler ya da çok az çaba sarf ederler (Rotter, Change ve Phares,1972). Bu bilgilerden de anlaşıldığı gibi denetim odağı bireyin beklentileri ve beklentilerinin pekiştiricilerle bağlantısı ile ilgili bir kavramdır. Rotter'ın hazırladığı kontrol odağı ölçeğinde yer alan sorular, bireyin davranışlarının sonuçlarıyla ilgili genel beklentilerini ölçmek amacıyla düzenlenmiştir (Tabak ve Akköse, 2005).

Çağımızda kontrol (denetim) kavramı, davranışın bilişsel nedenlerinin araştırılmasında önemli bir yere sahiptir (Skinner, 1996). Sullivan'a göre insan toplumsal bir varlıktır ve anne-baba ile çocuk arasındaki ilişkilerdeki ödül ve ceza oranının, kişinin kendisini "iyi ben" ya da "kötü ben" olarak değerlendirmesinde önem taşıdığını ifade etmiştir (Gençtan, 1993). Çocuğun rutin günlük yaşamında başına gelen olaylarda, yakın çevresindeki kişilerden aldığı olumlu veya olumsuz tepkiler (ödül-ceza) sonucunda denetim odak düzeyi belirlenmektedir (Strickland, 1989;Yeşilyaprak,1988).

Rotter, öğrencilerin yeni bir ders yılına başlarken geçmiş yıllardaki başarı gerektiren durumlarla karşılaştığında, yaşadıkları tecrübeleri sayesinde geliştirdikleri genelleştirilmiş bir inanç sistemi ile başladıklarını belirtmektedir. Buna örnek olarak geçmişte ne kadar çalışırsa çalışsın, sürekli başarısızlık tecrübesi yaşamış bir öğrencinin, başarının çaba ile ilgili olmadığına inanması gösterilebilir (Stipek, 1988). Başka bir tanımla bu inanca öğrenilmiş çaresizlik denebilir. Öğrenilmiş Çaresizlik Kuramı 1970'lerde Martin Seligman tarafından ortaya atıldığından bu yana, etkisini önemli ölçüde sürdürmektedir. Öğrenilmiş çaresizlik bireyin sürekli olarak kontrol edemediği çevreye ve olaylara maruz kalmasını ifade eder. Bunun sonucunda birey, bulunduğu durumu değiştirebileceğine dair inancını yitirmeye başlar. Bu duygu bireyi o kadar etkiler ki, kişi değiştirme gücü olduğu başka olaylarda ve durumlarda bile pasif ve umutsuz kalır (Güler, 2006).

Gözden geçirilmiş öğrenilmiş çaresizlik modelini benimseyen Abramson, Seligman ve Teasdale (1978), yukarıda açıklanan orijinal çaresizlik modelini gözden geçirerek modeli yeniden yükleme kuramına dayanacak biçimde yeniden formüle

etmişlerdir. Bu modele göre, birey herhangi bir kontrolsüzlük durumuyla karşılaştığında, kendisine neden çaresizlik yaşadığını sormaktadır. Bireyin, neden çaresizlik yaşadığı ile ilgili olarak kendisine yaptığı açıklama, yaşadığı çaresizlik duygusunu yaşamının diğer alanlarına da genellenip genellenmeyeceğini ve devamlı olup olmayacağını tayin etmektedir. Diğer bir deyişle, gözden geçirilmiş çaresizlik modeli, çaresizlik yaşantısını nedensel yükleme modeliyle açıklamaktadır. Bu modelde dikkati çeken diğer bir husus; çaresizliğe neden olan durumla ilgili olarak yapılan açıklamanın, kişiden kişiye değiştiği ve her bir bireyin kendine özgü bir yükleme biçimine sahip olduğu da öngörülmüştür. Bu kuramın denetim odağını açıklayan yönü ise çaresizliğe yatkınlık konusundaki bireysel farklılıklardır. Birey olumsuz olayları içsel, sürekli ve genel nedenlere yüklediğinde iç denetimli, olumlu durumları ise dışsal, geçici ve özel nedenlere yüklediğinde ise dış denetimli olarak ifade edilmektedir. Olumlu durumları dışsal nedenlere yükleyen bireyler, olumsuz olayları içsel nedenlere yükleyenlere göre daha yoğun ve uzun süreli çaresizlik sorunu yaşayacağı ifade edilmektedir. Ayrıca dıştan denetimlilerin, içten denetimlilere göre, kötü ve rahatsız edici bir durumla karşılaştıklarında bundan kaçınmak için gerekli önlemleri alabilmede daha yetersiz kaldıkları belirtilmektedir.

Öğrenilmiş çaresizliğin tersine öğrenilmiş güçlülük, kişilerin stresli bir duruma maruz kaldıklarında, bilişsel başa çıkma becerilerini hangi boyutta kullanabildiklerini ve kendilerini denetleme becerilerini ne şekilde kullanabildiklerini tanımlayan bir kavramdır (Rosenbaum, 1980). Dış kontrol odağı inancı ile öğrenilmiş güçlülük seviyesi arasında anlamlı derecede bir ilişki olduğunu belirten Baydoğan ve Dağ (2008), bireyin denetim odağının dıştan denetimlilik seviyesine yaklaşmasının, öğrenilmiş güçlülük seviyesinde de gözlemlenen düşüş ile doğru orantılı olduğunu ifade etmektedir.

Sosyal öğrenme kuramına göre pekiştireç, bir pekiştiren tarafından, bireyin yaptığı davranıştan sonra verilir ve davranış, beklenti, davranışın sonuçları ve psikolojik durum gibi değişkenleri içinde barındırır. Dönmez (1985), davranışın oluşumunu, davranışın herhangi bir özgül durumda ortaya çıkma ya da tekrarlanma olasılığının, içinde bulunulan psikolojik duruma göre oluşmasına ilişkin beklentinin ve davranışın sonucunun birey tarafından algılanan değeri olarak tanımlamaktadır.

Birey kendisini, kendi davranışlarının bir nedeni olarak gördüğünde, yani kendi davranışlarını kendisinin kontrol edebileceğine inandığında içsel olarak güdülendiği, aksi takdirde, birey davranışlarının dışsal faktörlerle belirlendiğine inanıyorsa, dışsal olarak güdülendiği düşünülmektedir (Stipek,1988).

2. 7. Denetim Odağı Konusundaki Eğitim Programları

Denetim odağı; bireyin yaşamı boyunca ortaya çıkan her türlü olumlu ya da olumsuz yaşantı üzerinde kendisinin ya da kendisi dışındaki güçlerin etkili olduğu inancını ifade eden bir kavramdır. Denetim odağı üzerine yapılan ilk deneysel araştırmalara bakıldığında (Phares, 1957; James ve Rotter, 1958) bireylerin beklentilerinin neye bağlı olarak ortaya çıktığının incelendiği görülmektedir. Burada iki ana tema bulunmaktadır; beceri ve şans. Bunlardan hangisinin beklentilerin ortaya çıkmasında etkili olduğunun bilinmesi, yani beklentilerin nasıl oluştuğunun açıklanması, denetim odağının yönünün belirlenmesi ile aynı anlama gelmektedir.

McVicar ve Hermon (1985), orta yaş kadınların, psikolojik gelişmelerini iyileştirmeyi amaçlamak üzere tasarlanmış bir müdahale programı oluşturmuşlar ve uygulamışlardır. Araştırmaları kapsamında hazırladıkları programın, katılımcıların atılganlık düzeylerine, dışa dönüklüklerine ve kendini gerçekleştirme düzeylerine etkisinin olup olmadığını saptamak için, uyguladıkları programın sonunda ve beş ay sonrasında ellerindeki verileri incelemişlerdir. Yaptıkları araştırma sonucunda, son-testte, kadınların, atılganlık düzeylerinde ve kendini gerçekleştirmelerinde artışın olduğu görülmektedir. Ayrıca, çalışmaya katılan kadınların denetim odağında, herhangi bir değişikliğin olmadığı belirtilmiştir. Katılımcı kadınların çoğunun, ön-testte içten denetimli bulunduğu ve bu durumun, son-testte de devam ettiği inceleme sonuçları arasında yer almaktadır.

Türkiye’de denetim odağına etkisi araştırılan eğitim programlarının denetim odak düzeyinde anlamlı farklılık oluşturup oluşturmadığı incelenmiştir.

Sungur (1988), yaratıcı sorun çözüme programının, üniversite dördüncü sınıfta okuyan, Eğitim Yönetimi Teftişi Bölümü öğrencilerinin denetim odak seviyeleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırması için, öğrencilere, I. Yarıyıl içerisinde haftada 3 saatlik uygulamalar halinde, toplam 36 saatlik bir program uygulamıştır. Uygulamanın sonucunda, deneklerin, hem yaratıcılık yönlerinde bir gelişme olduğu, hem de denetim odak seviyelerinin içten denetimliliğe doğru bir değişim gösterdiği belirtilmiştir.

İnsan ilişkileri beceri eğitimi programının, üniversite öğrencilerinin denetim odağı düzeylerine etkisinin incelendiği deneysel bir araştırmada, araştırmacılar tarafından geliştirilen 10 oturumluk eğitim programı On dokuz Mayıs Üniversitesi'nde öğrenim gören ve programa gönüllü olarak katılmak isteyen 16 birey deney, 16 birey de kontrol grubuna alınmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin denetim odağı düzeyleri Rotter (1966) tarafından geliştirilen ve Dağ tarafından 1991 yılında Türkiye uyarlaması yapılan Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ) ile ölçülmüştür. Araştırma sonuçları; 10 oturumluk İnsan İlişkileri Beceri Eğitimi Programı'nın üniversite öğrencilerinin denetim odağı düzeyleri üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Daha sonra yapılan izleme çalışmasında deney grubunun son test puanları ile izleme puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır. Elde edilen bu sonuç, araştırmacılar tarafından hazırlanan insan ilişkileri beceri eğitiminin, üniversite öğrencilerinin denetim odağı düzeyleri üzerindeki etkilerinin kalıcı olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca bu çalışma bireylerin denetim odak düzeylerinin eğitimle değiştirilebileceğini göstermektedir (Sardoğan, Kaygusuz, ve Karahan, 2006).

Özyürek (1992), denetim odağını etkilemeye yönelik yaptığı deneysel çalışmasında 144 öğrenci arasından seçilen 74 öğrenci için grup rehberliği programı hazırlayıp uygulamıştır. Araştırma için öğrenciler, haftada 1 saat, toplam 11 hafta süren grup rehberliği programına tabii tutulmuşlardır. Araştırma bulguları, denetim odağını etkilemeye yönelik hazırlanan grup rehberliği programının, öğrencilerin denetim odak seviyelerinde bir değişime yol açmadığını göstermektedir. Çalışmanın sonucu, sözel pekiştireçlere dayalı olan ve yaşantıya dayalı olmayan öğrenmelerle

oluşturulan grup rehberliği programının, öğrencilerin denetim odak seviyelerinde bir değişime yol açmadığına işaret etmektedir.

Odacı, Kalkan, Balcı, ve Yılmaz (2003)'ın, sosyal beceri eğitiminin ilköğretim öğrencilerinin denetim odağı düzeyleri üzerine etkisini inceledikleri araştırmalarında, öğrencilerin denetim odağı düzeylerini ölçmek için Korkut (1986) tarafından uyarlanan Denetim Odağı Ölçeği kullanılmıştır. Çalışma 2002-2003 eğitim-öğretim yılında Samsun ili merkezindeki bir ilköğretim okulunda okuyan 4. ve 5. sınıf öğrencilerinden 16 kişilik deney grubu ve 16 kişilik kontrol grubu olmak üzere toplam 32 öğrenci ile yapılmıştır. Bu araştırmanın deseni, kontrollü ön-test, son-test modeline dayalı deneysel bir çalışmadır. Çalışmanın sonuçlarına göre, sosyal beceri eğitiminin, öğrencilerin denetim odağı düzeylerine olumlu etkisi olduğunu göstermiştir. Ayrıca araştırma bulguları, sosyal beceri eğitiminin ilköğretim öğrencilerinde dıştan denetimliliği azaltmada etkili olduğunu ortaya koymuştur.

2. 8. Ergenlik Döneminde Denetim Odağının şekillenmesi

Ergenlik dönemi, fiziksel, ruhsal, biyokimyasal ve sosyal yönden hızlı büyüme, gelişme ve olgunlaşma süreçleriyle çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemidir. Dünya Sağlık Örgütünün (DSÖ), on-on dokuz yaş arasını ergenlik (adolesan), on beş-yirmi dört yaş arasını gençlik olarak tanımladığı bu geçiş sürecindeki ergen, risk ve olumsuz etkilenmelere büyük ölçüde açıktır (TC. Sağlık Bakanlığı, 2002).

Ergenliğin başlangıç yıllarını oluşturan ve erken ergenlik dönemi olarak adlandırılan 11-14 yaşlarını, ergenin hızlı bedensel ve fizyolojik değişimlere paralel olarak duygusal ve sosyal değişimleri de büyük ölçüde yaşadığı kritik bir gelişim dönemi olduğu belirtilmektedir (Vernon 1999). Bu dönemde dış denetim odağı inancının artması ile saldırganlık eğilimlerinin (Österman ve ark. 1999) ve okul disiplin sorunlarının (Tony, 2003) da arttığını gösteren araştırmalar vardır

Ergenlik dönemi, bireyin hayatının geçiş döneminde önemli bir dönüm noktasıdır (Güçray, 2003). Bu dönem kişilik özelliklerinin kazanıldığı, birey için hayatının en önemli dönemlerden biridir. Bu dönemde ergen, günlük yaşamla ilgili çözmek zorunda kalacağı pek çok problemle ve stresle karşılaşır. Bu problemleri çözebilmek için, kendine göre çeşitli çözüm yolları araması ve bulması gerekmektedir (Özbay, 2002).

Birey, hayatı boyunca çeşitli durumlar ve olaylar karşısında karar verme deneyimi ile karşı karşıya gelmektedir. Bu kararlardan bazıları, bireyin yaşamını önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Özellikle ergenliğin en ateşli zamanının yaşandığı ilkökul ikinci kademe çağı, bireylerin geleceklerini planladıkları ve geleceğe dair önemli kararlar aldıkları döneme rastlamaktadır. Ayrıca bu dönemde, okul, meslek ve arkadaş seçimi gibi önemli kararların da alındığı bilinmektedir (Kulaksızoğlu, 2000). Denetim odağı, karar verme becerisinin davranışa dönüşmesini doğrudan etkileyen bir kişilik özelliği olarak görülebilir ve ergenlik dönemi denetim odağının gelişimini, önemli ölçüde etkilemektedir. Çünkü, bu dönemde ergenin içten veya dıştan denetimli olmasına bağlı olarak, karar verirken sergileyeceği davranışlar da farklılaşabilmektedir (Özcan Candangil ve Ceyhan, 2006).

İçten denetimli bir ergenin bir çok anlamda farkındalık düzeyi yüksektir. Örneğin; kararlarının üzerinde kendisinin etkili olduğunu ve kararlarının sonuçlarının sorumluluklarını üstlenmesi gerektiğini bilir. Dıştan denetimli bir ergen ise durum biraz daha karışıktır. Dış denetimli ergen, kendi yaşantısını şans ya da diğer insanların kontrol ettiğine inandığı için karar verme konusunda söz sahibi olmadığını düşünür ve karar verme durumlarında kendi kendine karar veremez ve hatta vermeyi bile düşünmez.

Erken ergenlik dönemine denk gelen ilkökul ikinci kademe yıllarında dıştan denetimlilik arttıkça, kendine ilişkin olumlu değerlendirmelerin azaldığı belirtilmektedir (McClun ve Merrel, 1998).

Tüm bu bilgiler ergenlik dönemine girmiş ilkökul ikinci kademedeki öğrencilerin, denetim odak düzeylerinin içten denetimli düzeyine yaklaştırılmasının gerekliliğini bize bir kez daha göstermektedir. Bireylerin bu özellikle sahip olmasının

gelecekte mutlu, başarılı ve huzurlu bir hayata sahip olması ile eşdeğer olduğu düşüncesi ile bu araştırma yapılmıştır.

Öğrencilerin yeniliğe, değişime, gelişime en açık oldukları bu dönemlerinde, doğru yöntemlerle, denetim odağı algısı ve bu algının değişebileceği düşüncesini kazandırma ülkemiz ve dünya ergen psikolojisi düzeyinin gelişmesine büyük katkı sağlanacaktır.

2. 9. Denetim Odağı Konusunda Yapılmış Araştırmalar

2. 9. 1. Denetim Odağı Konusunda Yurt Dışında Yapılan Bazı Araştırmalar

Yurt dışında denetim odağı konusunda yapılan bazı araştırmalar incelendiğinde; içten denetimli bireylerin, dıştan denetimli bireylere oranla, hayatlarında şans faktörünün daha az etkili olduğuna inandıklarını ve diğer yandan kendilerini daha sağlıklı hissettiklerini görebilmekteyiz (Ozolins ve Stenstrom,2003).

Tseng (1970), denetim odağı ile ilgili yaptığı araştırmasında, içten ve dıştan denetimli bireyler arasındaki farklılıkları belirlemiştir. Buna göre; başkaları ile çalışabilme, işbirliği, kendine güven, işte hoşgörü, işe ilişkin bilgi, makinelere bakım, güvenlik uygulamaları açısından dıştan denetimli bireyler ile içten denetimli bireyler arasında farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur.

Nowicki ve Barnes (1973), yapılandırılmış kamp yaşantısının denetim odağına etkisini araştırdıkları çalışmalarında 261 ergeni bir hafta süren bir kamp yaşantısına almışlardır. Bu bir hafta boyunca, ergenlerin denetim odak seviyelerini, içsel denetim odak seviyesine yaklaştırmak amacıyla, ergenleri, önceden yapılandırılmış kamp yaşantısından geçirmişlerdir. Çalışma sonucundaki verilerine göre; ergenlerin denetim odak seviyelerinin içsel denetimlilik seviyesine doğru bir değişim göstermiştir. Hatta kamptan sonraki 1 hafta ve daha uzun dönemlerdeki

izleme çalışmaları, ergenlerdeki denetim odak seviyesinin isellige yönelik eğiliminin süreklilik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Bal-Tal ve Bar Zohar (1977), yaptıkları 36 araştırmanın 31'inde denetim odağı ile akademik başarı arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu göstermişlerdir. (akt. Ross, 1989).

Wallston ve arkadaşları (1978), geliştirdikleri sağlık denetim odağı ile ilgili ölçeklerde, kişilerin sağlık davranışlarında içten denetimli mi, yoksa dıştan denetimli mi olduklarını belirlemeye çalışmışlardır. Ayrıca sağlık algılarında kaderci bir yaklaşımla ne ölçüde etkili olduğunu saptamaya çalışmışlardır.

Goodman ve arkadaşları (1982), Afrikalı ve Amerikalı düşük bütçeli depresyon tanısı almış kadınların denetim odağı ile öz-saygı düzeylerini incelemiştir. Yaptıkları araştırma sonuçları, şizofreni ve depresyon tanısı almış kadınların normal kadınlara göre daha dıştan denetimli ve özsaygı düzeylerinin de daha düşük olduğunu göstermektedir.

Davies (1982), denetim odağı konusunda yaptığı araştırmada, dıştan denetimli bireylerin içten denetimlilere göre, çeşitli konularda yeteneklerini daha az ortaya koyma eğiliminde olduklarını belirtmiştir. Uygulaması sonucunda dıştan denetimli bireylerin çaresizlik duygularını daha fazla yaşadıklarını, başarı beklentilerinin, içten denetimlilere oranla daha düşük seviyede olduğunu saptamıştır. Bunun yanı sıra denetim odağı dıştan olan bireylerde özsaygı düzeyinin daha düşük olduğunu ifade etmiştir.

Fielding ve Gall (1982), dış denetim odağına sahip öğretmenlerin yüksek düzeyde stres ve tükenmişlik gösterdiklerini saptadıkları araştırmalarında; stres, tükenmişlik, denetim odağı, öğrencilere yönelik tutumlar, değişimleri ya da belirsizlikleri tlera etme ve okulun niteliği ile iş ortamı arasındaki ilişkileri ele alınmıştır. Araştırma bulguları, öğrenciler hakkında olumsuz tutum ve inançlara sahip, dış denetim odağı yüksek ve düşük tleranslı öğretmenlerin daha çok stres ve tükenmişlik yaşadıklarını göstermiştir.

Garner ve Alexander (1989), metabilikle ilgili yanıtlanmış ve yanıtlanmamış soruları ortaya koydukları araştırmalarında; yetenek düzeyi, benlik saygısı, öz-güven, öz yeterlilik algıları, başarı ya da başarısızlık yüklemeleri, denetim odağı ve epistemolojik inançlar gibi bireysel özelliklerin, öğrencilerin bilişsel ve metabiliksel stratejileri kullanmalarında belirleyici etkileri olduğunu gösteren sonuçlar mevcuttur.

Mann, Hormoni ve Rover (1989), ergenlerin karar verme yeteneklerinin geliştirilmesini inceledikleri çalışmalarında, orta ve geç ergenlik dönemindeki bireylerin daha küçük yaştakilere göre daha içsel denetimli oldukları ve bu durumun da uyumlu karar verme stilini kullanmalarında etkili olduğu ifade etmektedirler. Ayrıca, akran grubu baskısı, benlik saygısı gibi değişkenlerinde karar verme davranışı üzerinde etkisi olduğu vurgulanmaktadır.

Mazur ve Lynch (1989), kişilik özellikleri ve okul organizasyonu arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında, lisede görev yapan 200 öğretmenin tükenmişlik ve denetim odağı düzeyleri arasındaki yüksek bir korelasyon olduğu belirtilmiştir. Ayrıca denetim odağı ile benlik saygısı arasında önemli bir ilişkinin varlığını gösteren sonuçlar araştırma bulguları arasındadır.

Byrne (1992)'nın, organizasyonel ve kişisel faktörlerin öğretmen tükenmişliğine katkısı olup olmadığını incelediği araştırma sonuçları; öğretmenlerde tükenmişliği etkileyen organizasyonel faktörlerin; rol çatışması, fazla iş yükü, sınıf atmosferi, karar verme yetkisi ve görülen idari destek, kişisel faktörlerin ise; işgal edilen mevki, benlik saygısı ve dış denetim odağı olduğunu göstermiştir.

Nunn ve Nunn (1993), araştırmalarında denetim odağı ile okul performansı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmışlardır. Araştırmaya katılan öğretmenlerden, dış denetim odağı yüksek olan öğretmenlerin, iç denetimli öğretmenlere oranla, daha düşük performansa sahip olduklarını bildirmektedirler.

Main ve Rowe (1993), altıncı sınıf düzeyindeki öğrencilerinin, problem çözme performansı, ödev stratejileri ve denetim odak yönelimleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında; iç denetim odağı yönelimli öğrencilerin, bir öğrenme durumunda, dış denetim odağı yönelimlilere göre, akademik yönden daha başarılı

olduklarını, kendi bilgi ve becerilerinin ne kadar geliştiğini ölçmek için daha istekli olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca araştırma bulguları, iç denetim yönelimli öğrencilerin, dış denetimlilere göre, daha etkili öğrenme ve ders çalışma stratejilerini kullandıklarını, öğrenme görevlerini yerine getirmek için daha çok çaba harcadıklarını ve öğrenmeye daha çok güdülenmiş olduklarını, kişisel gelişimlerini tamamlayabilmek için daha aktif bir biçimde çaba sarf ettiklerini, yeni bilgilerle eski bilgilerini daha çok ilişkilendirme eğiliminde olduklarını göstermektedir.

Asnis ve arkadaşları (1993), ergen psikiyatrisinde intihar davranışını inceledikleri araştırmalarında, özkıym girişimlerinde genetik ve biyolojik yapı, kişilik özellikleri, bilişsel yapı, psikiyatrik bozukluklar, bedensel hastalıklar, umutsuzluk, yalnızlık, madde kullanımı, ilişki sorunları, olumsuz yaşam olayları, sosyal destek azlığı ve öz-güven yitimi gibi etmenlerin yatkınlaştırıcı olarak önemli rol oynadığını belirtmektedir.

Luzzo (1994), kariyer gelişiminde sosyal bilişsel kuramların önemini belirlemeye çalıştığı araştırmasında, denetim odağı ile mesleki olgunluk arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirtmiştir. Ayrıca araştırmasında, içsel denetim odağına sahip bireylerdeki mesleki olgunluk düzeyinin, dışsal denetim odağına sahip bireylerdeki mesleki olgunluk düzeyine göre daha yüksek olduğu belirtmektedir.

Ohler, Levinson ve Sanders (1995), kişiliğin bir özelliği olan denetim odağı ile bireyin gelecekte sahip olacağı mesleği seçebilme yeteneğini belirleyen mesleki olgunluk arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırma ortaya koymuşlardır. Araştırma sonuçları, bireyin denetim odağı ile mesleki olgunluk düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu vurgulamaktadır.

Kaplan, Reneau ve Whitecotton (2001), denetim odağı ve karar verme yeteneği arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, dışsal kontrol odağına sahip bireylerin, içsel kontrol odağına sahip bireylere göre başkalarının görüşlerine daha bağımlı karar verme eğiliminde olduklarını ortaya koymuşlardır.

Martin ve arkadaşları (2005), yaptıkları araştırmada, denetim odağının hem insan ilişkilerinde hem de sosyal beceriler üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu,

dıştan denetimli bireylerin insan ilişkilerinde içten denetimlilere göre, daha yetersiz ve sosyal becerilerinin de daha zayıf olduğunu saptamışlardır.

Bohanek, Marin ve Duke (2006), çocukların öz-sezgileri ile aile hikaye etkileşimlerini inceledikleri araştırmalarında, öğrencilerin cinsiyetine göre, denetim odak düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığını ortaya koymuşlardır.

Moore (2006), yetenekli ve yeteneksiz ortaokul öğrencilerinin başarı ve başarısızlıklarında, denetim odağı ve anksiyete yönelimlerdeki değişikliği incelemiştir. Araştırmasında cinsiyet ve denetim odağı arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı araştırmaların aksine, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre, daha dıştan denetimli oldukları kanısına varmıştır.

Gale, Batty ve Deary (2008), kontrol odağı özelliklerinin sağlık sorunları üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmalarında, doğumlarından itibaren izlenen 1970 doğumlu İngiliz kadın ve erkekler incelendi. Bu kişilere araştırma kapsamında, 10 yaşına geldiklerinde, kontrol odaklarının yönünü belirlemek üzere, “iyi not almalarında şansın etkili olup olmadığı” gibi soruların yer aldığı bir test uygulanmıştır. Test sonucuna göre, 10 yaşında daha fazla içsel kontrol odağına sahip oldukları belirlenen 7 bin 500 İngiliz yetişkinin, 30 yaşlarına geldiklerinde, 10 yaşında daha fazla dış kontrollü oldukları belirlenenlere göre, daha az oranda fazla kilolu ya da obez oldukları ifade edilmiştir. Araştırma sonuçları, iç denetim odağına sahip kişilerin büyük bölümünün sağlık durumlarını daha iyi olarak tanımladıkları ve daha düşük psikolojik stres seviyelerinde olduklarını ortaya koymaktadır. Araştırma ölçeklerine, çocukluk zeka seviyesi, eğitim ve aile geliri gibi faktörler katıldığında da içsel kontrol odağının gelişmiş olmasıyla sağlık durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Yine araştırma bulguları, iç denetim odağına sahip kişilerin, daha fazla öz saygı sahibi olduklarını ve bunun da sağlıklı alışkanlıklar geliştirmelerine etki etmiş olabileceğini göstermektedir.

2. 9. 2. Denetim Odağı Konusunda Ülkemizde Yapılan Bazı Araştırmalar

Kâğıtçıbaşı (1982)'nin belirlemelerine göre, kız çocukları dıştan denetime erkek çocuklarından daha fazla maruz kalmaktadırlar. Kültürümüzde cinsiyetlere göre farklı yetiştirme yöntemleri uygulama, farklı beklentiler içinde bulunma bireylerin denetim odağı gelişimlerinde de farklılık oluşumuna neden olduğunu ve kız çocuklarının sosyal baskı görmeleri, toplumsal normları içselleştirerek bağımlı, erkek çocuklarının ise bağımsız bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmakla birlikte toplumsal değişim cinsiyet rollerini benimsetme dışında cinsiyete göre yönlendirme ve yetiştirme eğilimini büyük ölçüde etkilediğini savunmaktadır.

Dönmez (1984), belirli toplumsal durumların algılanmasında denetim odağının etkisini incelediği araştırmasında, içten denetimli bireylerin dıştan denetimlilere göre, kişilerarası ilişkilerde daha rahat ve başarılı olduklarını, toplumsal etkinliklere katılmada daha istekli ve başkalarına yardım etmeye daha yatkın olduklarını bildirmektedir.

Yeşilyaprak 1990'da, denetim odağının belirleyicileri ve değişime ilişkin araştırmaları incelediği eleştirel bir değerlendirme niteliği taşıyan araştırmasında, denetim odağı ve cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığını ortaya koymuştur. İncelediği araştırmaların bazılarında kızların, bazılarında ise erkeklerin içten denetiminin daha yüksek olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca cinsiyetler arasında denetim odağı açısından fark olmadığını gösteren araştırma sonuçlarını da belirtmektedir.

Köksal (1991), üniversite öğrencilerinin denetim odakları ve saldırgan davranışları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında; cinsiyetin denetim odağı düzeyini etkilemediğini ve dış denetimli kişilerin iç denetimli kişilere oranla daha saldırgan olduğunu tespit etmiştir.

Çelik'in 1995'te üniversite öğrencilerinin denetim odağının üniversite tercih sıralamasına ve başarısına etkisini incelediği çalışmasında, içten denetimli bireylerin

akademik başarı düzeylerinin dıştan denetimlilere göre daha yüksek olduğu belirtilmektedir.

Malki (1998), davranışlarda iç-dış kontrol odağı ile ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, cinsiyet ile denetim odağı arasındaki ilişki sonuçlarını da ortaya koymaktadır. Araştırmasına göre, kızlar erkeklerden daha çok dış denetimli olmaktadır. Ayrıca araştırma bulguları, dıştan denetimlilik eğilimi yükseldikçe problem çözmede kendini yetersiz algılama eğiliminin de yükseldiğini de göstermektedir.

Aydın (1999), denetim odakları farklı olan ergenlerin problem çözme becerileri puanlarının karşılaştırılmasını inceleyen araştırmasında, farklı sosyo ekonomik düzeyde bulunan ilköğretim okullarındaki öğrencilerin denetim odak puanları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur.

Uslu (1999), resmi eğitim kurumlarında çalışan rehber öğretmenlerin denetim odağı düzeyi ile iş doyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, iç denetimli rehber öğretmenlerin iş doyumlarının dış denetimli rehber öğretmenlerinkinden daha yüksek olduğu ortaya konmuştur.

Sahranç (2000), lise öğrencilerinin denetim odağı ve mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri ile denetim odağı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ilişkili bulmuştur.

Tümkiye (2000)'nin, ilköğretim öğretmenlerindeki denetim odağı ile tükenmişlik arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasının örneklemini ilköğretim okullarının I. kademesinde görev yapan 112 öğretmen oluşturmuştur. Bunların 60'ı kadın, 52'si erkektir. Ölçme araçları olarak kullandığı Rotter (1966)'in geliştirdiği "Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği" ile Seidman ve Zager (1986-87) tarafından geliştirilen "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nden elde edilen verilere göre yapılan araştırmanın sonuçları, öğretmenlerin içsel ya da dışsal denetim odağına sahip olmaları açısından önemli farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca cinsiyet ve denetim odağı

arasında anlamlı bulunan farka göre; kadın öğretmenlerin denetim odağı puanlarının, erkek öğretmenlere oranla daha yüksek olduğu belirtilmiştir.

Erdem (2001), girişimcilerin motivasyonel ve bilişsel kişilik özellikleri ortaya koyan ve girişimcilerle yöneticileri bu kişilik özellikleri açısından karşılaştırılarak demografik değişkenlerin bu özelliklere yönelik herhangi bir etkisinin olup olmadığı sorgulayan araştırmasında, kontrol odağı açısından iki grup arasında bir farklılık bulgulayamamıştır. Yapılan analizler sonucu, tek çocuk olanların içsel kontrol odağı düzeylerinin ilk, ortanca ve son çocuklara göre daha yüksek olduğu, babası işletme sahibi olan girişimcilerin, babası memur, işçi ve küçük esnaf olanlara göre başarı gereksinimi düzeyinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Deryakulu (2002), öğrencilerin denetim odakları ve epistemolojik inançları ile program türü ve sınıf düzeylerinin basılı bir öğretim materyalindeki bilgileri kavramaların denetleme sürecinde kullandıkları ölçütlerin tür ve düzeyi ile bir ilişkisinin olup olmadığını ortaya koyan araştırmasını 136 üniversite öğrencisi üzerinde yapmıştır. 68'i kız, 68'i erkek olan araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması yaklaşık 21 'dir. Araştırmada öğrencilere "Denetim Odağı Ölçeği", "Epistemolojik İnanç Ölçeği" ve "Kavramayı Denetleme Ölçeği" uygulanmıştır. Araştırmanın bulguları, bireylerin denetim odak düzeyinin, kavramayı denetleme düzeyi üzerinde, epistemolojik inançlar ve sınıf düzeyinin ise kavramayı denetleme türü üzerinde anlamlı bir etki meydana getirdiğini göstermektedir.

Bozkurt ve Harmanlı (2002)'nin annenin eğitim durumu ile çocuğun denetim odağı düzeyi arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında, ilköğretim öğrencilerinin annelerinin öğrenim durumuyla, denetim odağı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık saptamışlardır. Ayrıca araştırma sonuçları gösteriyor ki, ilköğretim öğrencilerinin kendi başarılarını değerlendirmeleriyle denetim odağı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Özen, Gülaçtı ve Çıkıltı (2002)'nin, ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin sorumluluk duygusu ve davranış düzeyleri ile iç-denetimsel sorumluluk ile dış-denetimsel sorumluluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında,

ilköğretim öğrencilerinin denetim odak düzeylerine göre, karar alma ve uygulama, sorumluluğu alma ve davranışa yansıtma durumuna bakılmıştır. Ayrıca sorumluluk duygusunun varlığının, davranışa yansımalarının ne derecede olduğuna bakılmıştır. Sonuç olarak, iç-denetimsel sorumluluk duygusuna sahip olan öğrencilerin, sorumlu davranışını yaşantılarına aktardığı, dış-denetimsel sorumluluk duygusuna sahip olanların ise, sorumluluk davranışında diğerlerine göre daha az kararlılık gösterdiği ifade edilmiştir.

Ünüvar (2003), 15-18 yaş arası lise öğrencilerinde problem çözme envanterinin bütün alt boyutlarının annenin öğrenim durumunun çocukların denetim odaklarında anlamlı bir farklılığa neden olduğunu belirlemiştir.

Dökmen (2003), kendi ürününü pazarda satan, maaşlı bir işte çalışan ve ev hanımı olan kadınları; ruh sağlığı, kontrol odağı inancı ve cinsiyet rolü bakımından karşılaştırmış ve bu değişkenler arasındaki ilişkileri incelemiştir. Ayrıca yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, çocukların yaş ortalaması, kontrol odağı inancı ve cinsiyet rolünün kadınların ruh sağlığının yordanmasına katkılarına da bakmıştır. Toplam 255 kadından, Kısa Semptom Envanteri, Rotter'ın İç Dış Kontrol Odağı Ölçeği ve Bem Cinsiyet Rolü Envanteri ile veri toplamıştır. Üç grup kadın arasında kontrol odağı inancı bakımından yapılan karşılaştırmada, pazarcı kadınların ev hanımlarından daha düşük kontrol odağı inancı puanları olduğu, cinsiyet rolleri açısından aralarında fark olmadığını bulmuştur. Ayrıca ruh sağlığı, kontrol odağı inancı ve cinsiyet rolleri arasında anlamlı ilişkiler olduğunu saptamıştır.

Onur (2003)'un, üniversite öğrencilerinin yabancı dil başarısının yabancı dil öğrenmeye ilişkin tutum, özsaygı ve denetim odağı açısından incelediği araştırma bulguları; dıştan denetimli bireylerin özsaygı düzeylerinin içten denetimli bireylere göre daha düşük olduğunu göstermektedir.

Alisinanoğlu (2003), çocukların denetim odaklarında sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, anne-baba öğrenim düzeyi gibi değişkenlerin farklılık yaratıp yaratmadığını belirlemek ve çocukların denetim odakları ile algıladıkları anne tutumları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptığı araştırma sonucunda çocukların denetim odakları puan ortalamalarında,

cinsiyet, anne öğrenim düzeyi ve koruyucu anne tutumunun önemli bir farklılığa neden olduğunu saptamıştır.

Özcan Candangil ve Ceyhan (2006), lise öğrencilerinin denetim odağı düzeylerine, cinsiyetlerine ve fiziki görünümünü algılama biçimlerine göre, karar vermede öz-saygı ve karar vermede stres düzeylerinin önemli bir biçimde farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. 1796 resmi lise öğrencisi ile gerçekleştirilen araştırma bulguları içten denetimli lise öğrencilerinin karar vermede öz-saygı düzeyleri, dıştan denetimli lise öğrencilerinden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, içten denetimli lise öğrencilerinin karar vermede stres düzeylerinin, dıştan denetimli lise öğrencilerinden anlamlı düzeyde daha düşük olduğu saptanmıştır.

Çoban ve Hamamcı (2006), kontrol odakları farklı ergenleri karar stratejileri açısından inceledikleri araştırmalarını Gaziantep'te okuyan 344 lise son sınıf öğrencisi katılımı ile yapmışlardır. Veri toplamak amacı ile kullanılan Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği ve Kuzgun tarafından geliştirilen Karar Stratejileri Ölçeğinden elde edilen verilerle yapılan çalışmanın bulguları; öğrencilerin genel olarak içsel kontrol odağına sahip olduğunu ve çoğunlukla mantıklı karar verme stratejisini kullandıklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca, mantıklı karar verme stratejisi ile kontrol odağı arasında olumsuz yönde ve düşük düzeyde bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Kontrol odağının içtepisel karar verme stratejisi ve kararsızlıkla olan ilişkisinin ise olumlu yönde ve düşük düzeyde olduğu belirtilmiştir. Araştırmada içsel kontrol odağına sahip öğrencilerin, dışsal kontrol odağına sahip öğrencilere oranla, daha fazla mantıklı karar verme stratejisini kullandıkları, daha az içtepisel karar verdikleri ve daha az kararsızlık yaşadıkları belirtilmiştir.

Efiliti (2006)'nin, orta öğretim kurumu öğrencilerin, saldırganlık ve denetim odağı arasındaki ilişki incelediği araştırmasının evrenini, Konya ilinden altı orta öğretim kurumunun her sınıf düzeyinden bir şubesinin tesadüfi olarak seçildiği 246'sı kız, 334'ü erkek, toplam 580 öğrenciden oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak, "Saldırganlık Ölçeği" ve "Rotter Denetim Odağı Ölçeği" kullanılan araştırmada, öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarının, öğrencilerin özlük

niteliklerine (cinsiyet, lise türü, alan, sınıf) ve denetim odaklarına göre farklılaşp farklılaşmadığı, denetim odağı'nın saldırganlık puanlarını açıklama düzeyleri incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin saldırganlık puanları bazı değişkenlere göre anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır. Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanları ile denetim odağı puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Varma ve arkadaşlarının (2007), özkıyım davranışıyla kontrol odağı arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında özkıyım girişimine başvuran bireylerde özkıyım düşüncesi ile iç-dış kontrol odağı arasındaki ilişkinin araştırılması amaçlamıştır. Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi acil servisine özkıyım girişimi nedeniyle arka arkaya başvuran 47 bireyin çalışma grubunu oluşturduğu incelemede, sosyo-demografik veri formu, Özkıyım Düşüncesi Ölçeği (ÖDÖ) ve Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RKOÖ) kullanılmıştır. Söz konusu çalışma sonuçlarına göre; sınırlı sayıda bireyle yapılan bu çalışmada özkıyım düşüncesi ile dış kontrol odağı inancı arasındaki ilişki anlamlı düzeyde bulunmuştur.

Özdemir (2007), eğitim yöneticisi adaylarında sosyal becerilerin denetim odağı, cinsiyet, branş gibi özelliklere ve tiyatro, konferans gibi etkinliklere katılma sıklığına göre farklılık gösterip göstermediğinin incelendiği betimsel çalışmasında, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yöneticiliği ve Deneticiliği Bilim Dalında 2005-2006 öğretim yılında yüksek lisans yapmakta olan 106 yönetici adayına Rotter'in (1996) geliştirdiği "Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği", Riggio'nun (1986, 1989) "Sosyal Beceri Envanteri" ile "Kişisel Bilgi Formu" uygulamıştır. Araştırma sonucunda; eğitim yöneticisi adaylarının denetim odağının yönüne göre, "Sosyal Beceri Envanteri"nin duyuşsal duyarlık, sosyal anlatımcılık, sosyal duyarlık ve sosyal kontrol alt ölçek puanlarının ortalamalarında önemli farklılıklar olduğunu ortaya konmuştur. Sosyal Beceri Envanteri'nden alınan puanların ortalamaları; sadece sosyal kontrol alt ölçeğinde tiyatro-konferans gibi etkinliklere katılma sıklığına göre anlamlı farklılıklar göstermiştir.

Baydoğan ve Dağ (2008), hemodiyaliz hastalarındaki depresiflik düzeyinin yordanmasında kontrol odağı, öğrenilmiş güçlülük ve sosyotropi-otonomi arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında, hemodiyaliz hastalarındaki depresif belirti

düzeşinin yordayıcıları arasında başa çıkma becerilerini gösteren düşük öğrenilmiş güçlölüğün ve dış kontrol odağının bulunduğunu ortaya koymuştur. Yani dış kontrol odak inancı ile öğrenilmiş güçlölük seviyesi birbiri ile paralel gitmektedir. Bireyin denetim odağı dıştan denetimliye yaklaştıkça, öğrenilmiş güçlölük oranında da bir düşüş gözlenmektedir.

Serin ve Derin (2008)'in, ilköğretim öğrencilerinin kişilerarası problem çözme becerisi algıları ve denetim odağı düzeylerini etkileyen faktörleri inceledikleri araştırmalarında, öğrencilerin, annelerinin eğitim durumuna göre problem çözme becerisi algıları ve denetim odak düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulamamışlardır. Araştırmada öğrencilerin içten denetimlilik düzeyleri ve problem çözmeye etkili olma becerileri, annelerinin eğitim düzeyleri ile doğru orantılı bir şekilde arttığı halde gruplar arasındaki farkın anlamlı olmadığı saptanmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3. 1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, 12, 13, 14 yaşlarında ilköğretim 6. 7. ve 8. sınıfa (II. kademe) devam eden öğrencilere uygulanan denetim odağı eğitiminin uygun olup olmadığını araştırmak amacıyla, öntest-sontest kontrol gruplu deney deseni kullanılmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkeni denetim odağı eğitimi, bağımlı değişkeni ise kontrol odağı ölçeğinden elde edilen puanlardır.

Bu bölümde deney ve kontrol gruplarının oluşturulması, veri toplama araçları, verilen çözümlenmesi, deneysel işlem ve deney grubunun oturum özetlerine yer verilmiştir.

3. 2. Denekler

Deney grubunun oluşturulması: Uygulamaya katılan denekler, 2008 – 2009 eğitim-öğretim yılı Denizli İli, Merkezinde bulunan 19 Mayıs İlköğretim

Okulu, ilkokul ikinci kademe öğrencileri (6. 7. 8. sınıf) arasından rastgele seçki ile seçilmiştir. Araştırmaya katılan deneklerle ilgili bazı demografik özellikler aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 1’de deney ve kontrol gruplarının yaş ve cinsiyetlerine göre dağılımı verilmiştir. Çalışmaya katılacak öğrencilerin belirlemesini yapabilmek için ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin listesi hazırlanmıştır. Uygulamaya başlamadan önce öğrencilerle bireysel olarak ön görüşme yapılmış ve ailelerinden izin istenmiştir. Böylece, deney grubuna 10 öğrenci (5 kız, 5 erkek), kontrol grubuna 10 öğrenci (5 kız, 5 erkek) rastgele seçki ile alınmıştır.

Tablo 1

Deney Ve Kontrol Gruplarının Yaş Ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

<i>Gruplar</i>	12 yaş		13 yaş		14 yaş	
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek
Deney	1	1	2	2	2	2
Kontrol	3	2	1	1	1	2
Toplam	4	3	3	3	3	4

Araştırmada uygulanan kişisel bilgi formu, deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin bazı demografik özelliklerinin bilinmesi amacıyla kullanılmıştır. Deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin, kişisel nitelikleri bakımından özellikleri aşağıdaki tablolarda betimsel olarak sunulmaktadır.

Tablo 2

Araştırmaya Katılan Deneklerin Annelerinin Öğrenim Düzeylerine Göre Dağılımı

Öğrenim düzeyleri		Deney	Kontrol	Toplam
Okur-yazar değil	N	1	-	1
	%	10.0		5.0
Okur yazar veya ilkokul mezunu	N	5	6	11
	%	50.0	60.0	55.0
Ortaokul mezunu	N	1	3	4
	%	10.0	30.0	20.0
Lise veya dengi okul mezunu	N	2	1	3
	%	20.0	10.0	15.0
Üniversite veya yüksek okul mezunu	N	1	-	1
	%	10.0		5.0
Toplam	N	10	10	20
	%	100	100	100

Araştırmaya katılan deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin annelerinin öğrenim düzeylerine göre dağılımı Tablo 2’de yer almaktadır. Deney grubundaki öğrencilerden birinin annesi okuma-yazma bilmezken, 5 öğrencinin annesi okur-yazar veya ilkokul mezunu, 1 öğrencinin annesi ortaokul mezunu, 2 öğrencinin annesi lise veya dengi okul mezunu ve 1 öğrencinin annesi üniversite veya yüksek okul mezunu olduğu görülmektedir. Kontrol grubundaki öğrencilerin okuma-yazma bilmeyen ve üniversite veya yüksek okul mezunu annesi bulunmazken, 6 öğrencinin annesi okur-yazar veya ilkokul mezunu, 3 öğrencinin annesi ortaokul mezunu, 1 öğrencinin annesi lise veya dengi okul mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo 3

Araştırmaya Katılan Deneklerin Babalarının Öğrenim Düzeylerine Göre Dağılımı

Öğrenim düzeyleri		Deney	Kontrol	Toplam
Okur-yazar değil	N	-	-	-
	%			
Okur yazar veya ilkokul mezunu	N	4	7	11
	%	40.0	70.0	55.0
Ortaokul mezunu	N	4	1	5
	%	40.0	10.0	25.0
Lise veya dengi okul mezunu	N	1	2	3
	%	10.0	20.0	15.0
Üniversite veya yüksek okul mezunu	N	1	-	1
	%	10.0		5.0
Toplam	N	10	10	20
	%	100	100	100

Araştırmaya katılan deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin babalarının öğrenim düzeylerine göre dağılımı Tablo 3’de yer almaktadır. Deney grubundaki öğrencilerin okuma-yazma bilmeyen babası bulunmazken, 4 öğrencinin babası okur-yazar veya ilkokul mezunu, 4 öğrencinin babası ortaokul mezunu, 1 öğrencinin babası lise veya dengi okul mezunu ve 1 öğrencinin babasının ise üniversite veya yüksek okul mezunu olduğu görülmektedir. Kontrol grubundaki öğrencilerin okuma-yazma bilmeyen ve üniversite veya yüksek okul mezunu babası bulunmazken, 7 öğrencinin babası okur-yazar veya ilkokul mezunu, 1 öğrencinin babası ortaokul mezunu, 2 öğrencinin babası lise veya dengi okul mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo 4
Araştırmaya Katılan Deneklerin Annelerinin Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı

		Deney	Kontrol	Toplam
Çalışmıyor	N	8	6	14
	%	80.0	60.0	70.0
Çalışıyor	N	2	4	6
	%	20.0	40.0	30.0
Toplam	N	10	10	20
	%	100.0	100.0	100.0

Araştırmaya katılan deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin annelerinin çalışma durumlarına göre dağılımı Tablo 4’de yer almaktadır. Deney grubundaki 8 öğrencinin annesi çalışmazken 2 öğrencinin annesi ise çalışmaktadır. Kontrol grubundaki 6 öğrencinin annesi çalışmazken 4 öğrencinin annesi çalışmaktadır.

Tablo 5
Araştırmaya Katılan Deneklerin Babalarının Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı

		Deney	Kontrol	Toplam
Çalışmıyor	N	1	-	1
	%	10.0		5.0
Çalışıyor	N	9	10	19
	%	90.0	100.0	95.0
Toplam	N	10	10	20
	%	100.0	100.0	100.0

Araştırmaya katılan deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin babalarının çalışma durumlarına göre dağılımı Tablo 5’de yer almaktadır. Deney grubundaki 1 öğrencinin babası çalışmazken 9 öğrencinin babası ise çalışmaktadır. Kontrol grubundaki 10 öğrencinin tamamının babası çalışmaktadır.

Tablo 6

Araştırmaya Katılan Deneklerin Kendileri ile Birlikte Kaç Kardeş Olduklarına Göre Dağılımı

		Deney	Kontrol	Toplam
1	N	2	2	4
	%	20.0	20.0	20.0
2	N	5	7	12
	%	50.0	70.0	60.0
3	N	1	1	2
	%	10.0	10.0	10.0
4	N	-	-	-
	%			
5 ve üstü	N	2	-	2
	%	20.0		10.0
Toplam	N	10	10	20
	%	100.0	100.0	100.0

Tablo 6’da deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin kendileri ile birlikte kaç kardeş oldukları gösterilmektedir.

Tablo 7

Araştırmaya Katılan Deneklerin Kaçınıcı Kardeş (Ailedeki Doğum Sıraları) Olduklarına Göre Dağılımı

Doğum sırası		Deney	Kontrol	Toplam
1. Çocuk	N	4	6	10
	%	40.0	60.0	50.0
2. Çocuk	N	3	3	6
	%	30.0	30.0	30.0
3. Çocuk	N	1	1	2
	%	10.0	10.0	10.0
4. Çocuk	N	1	-	1
	%	10.0		5.0
5. ve üstü Çocuk	N	1	-	1
	%	10.0		5.0
Toplam	N	10	10	20
	%	100.0	100.0	100.0

Tablo 7’de deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin kaçıncı kardeş oldukları yani ailedeki doğum sıraları gösterilmektedir

3. 3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan Kontrol Odağı Ölçeği (KOÖ), Rotter’in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ)’nden geliştirilmiştir ve Dağ (2002) tarafından Türkçe’ye uyarlanarak güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yapılmıştır.

3. 3. 1. Kontrol Odağı Ölçeği

Her birey kendi davranışlarının sonucunda karşı karşıya kaldığı pekiştirenleri kendine özgü biçimde algılar, yorumlar ve farklı biçimde tepkiler gösterir. Bireyin tepkisinin etkileyen etkenlerden en önemlisi, onun pekiştiriciyi kendi davranışlarına mı bağlı olarak, yoksa davranışlarından bağımsız yani kendi dışındaki güçlere mi bağlı olarak algıladığıdır. Diğer bir deyişle, bireyin davranışını izleyen pekiştiricinin etkisi onun kendi davranışı ile pekiştirici arasında nedensel bir ilişki görüp görmemesine bağlıdır. Rotter, bireylerin beklentilerini içsel veya dışsal kontrol kaynağına inanç olarak adlandırarak, yaşamdaki olumlu veya olumsuz olayları (ödül ve cezaları) belirleyen güçlerin yoğunlaştığı yere “kontrol odağı” adını vermiştir (Yeşilyaprak, 2004).

Rotter’in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ)’nden daha kapsamlı ve Likert formatında yeni bir kontrol odağı ölçeği geliştirmek isteyen Dağ (2002), bu amaçla önce, çeşitli kontrol odağı ölçeklerinden aynen ya da değiştirilerek alınmış ve olası kontrol alanlarını büyük ölçüde kapsayan 80 maddelik bir madde havuzu oluşturmuştur. Daha sonra bu madde havuzundaki soruları, örnekleme, Hacettepe Üniversitesindeki üniversite öğrencilerinden 272 katılımcı (173 kız, 99 erkek) olarak uygulanmıştır. Gerekli araştırmalar sonucunda belirlenen madde-toplam korelasyonları ve uç grupların karşılaştırılmasına dayanan madde analizi sonucunda

belirlenen 47 maddeden oluşturulan son form olan Kontrol Odağı Ölçeği (KOÖ), çalışmanın ikinci aşamasında 111 katılımcıdan (87 kız, 24 erkek) oluşan farklı bir üniversite öğrencileri örnekleme uygulanmıştır. Bunların yanı sıra seçilen ikinci örneklem grubuna da ayrıca, Belirti Tarama Listesi (SCL-90-R), Rosenbaum'un Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği (RÖGÖ), Normal Ötesi İnanışlar Ölçeği ve Rotter'in İç Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ) uygulanmıştır. Sonuç olarak; madde analizi, pearson korelasyon ve faktör analizi teknikleriyle elde edilen bulgular, KOÖ'nin tüm güvenilirlik ve geçerlik göstergelerinin yüksek olduğunu, ölçeğin, literatür doğrultusunda beklendiği gibi, psikolojik belirti düzeyinin yüksekliği, başa çıkma becerilerinin düşüklüğü ve normal ötesi inanışların yüksekliği ile dış kontrol odağının ilişkili olduğunu gösterebildiğini ortaya koymuştur. KOÖ'nin RİDKOÖ'den daha yalın bir yapıda ortaya çıkan faktör örüntüleriyle, güvenli ve kolay kullanılabilir bir araç olduğu tartışılmıştır.

Kontrol odağı dışarıda olan, yaşamlarıyla ilgili sorumluluk almak konusundaki çabalarının yararsız olduğuna inanırlar. Örneğin; cezaevlerindeki tutukluların dış kontrol odağına sahip olanların buldukları örgütlerle; hastanede yatan hastaların da kendi sağlık durumlarıyla ilgili daha az bilgiye sahip olmaları; kilo sorunları olanların kendilerini kontrol etmekte zorluk çekmeleri ve daha çok yemeğin görünüşü, kokusu gibi dış ipuçları tarafından yönlendirilmeleri; benzer biçimde sigara içenlerin, "solunulan hava zaten kirli değil mi?" veya "sigara içmediği halde kanser olan yok mu?" sözleri dış odak yaklaşımına örnektir (Baltaş, 1996; aktaran, Tokat, Kara ve Ülkün, 2006).

İçsel odaklılık; entelektüel ve akademik etkinliklerde daha fazla zaman harcamakta, okul başarılarının daha yüksek olmakta, özellikle yarışma ortamlarında daha üstün başarı göstermekte, toplumsal olayda daha etkin olabilmektedirler. Yine içsel odaklılık diğerleriyle karşılaştırıldığında olumsuz etkilere daha fazla direnen, kişisel özgürlüklerinin kısıtlanmasına güçlü biçimde tepki gösteren, kendilerine daha etkili, güvenli ve bağımsız kişiler olarak algılayan, yüksek derecede öz-saygı ve olumlu öz kavramına sahip, daha fazla kişisel sorumluluk üstlenebilen, atılgan, girişimci, duygusal yönden daha sağlıklı ve dengeli kişiler oldukları; savunma mekanizmalarına daha az başvurdukları, daha sosyal davranışlara sahip oldukları,

objektif ve etkili iletişim kurmada daha başarılı oldukları görülmektedir. Dış kontrol odaklılık ise; yeterlik düzeyi düşük olan ve daha düşük beklenti düzeyine sahip, artan depresif özellikler taşıyan, kendini kabul ve öz saygı düzeyi düşük ve çaresizliklerle ilgili öznel duyguları olan daha yalnız kişilerdir (Yeşilyaprak, 2004).

Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ)'ni Türkiye'ye uyarlayarak, geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yapan Dağ (2002). Kontrol Odağı Ölçeğinde 5 ayrı kontrol boyutu belirtilmiştir. Söz konusu ölçeğin içerisinde yer alan boyutlar şu şekilde sıralanabilir: (1) Kişisel Kontrol; (2) Şansa inanma; (3) Çabalamanın anlamsızlığı; (4) Kadercilik; (5) Adil olmayan dünya inancı (Siyasal kontrol). Ölçekte bu faktörlerin ölçüldüğü 47 soru bulunmaktadır.

Kontrol Odağı Ölçeği'nin ölçtüğü genel nitelik, bireylerin genellenmiş kontrol beklentilerinin içsellik-dışsallık boyutu üzerindeki konumu; pekiştiricilerin bireyin kendi içindeki veya dışındaki güçlerin (şans veya kader) kontrolünde olduğuna dair sahip olduğu genel beklenti veya inançlara yöneliktir (Savaşır ve Şahin, 1997; aktaran, Tokat, Kara ve Ülkün, 2006).

3. 3. 1. 1. Kontrol Odağı Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

KOÖ, Rotter tarafından geliştirilen İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeğinden faydalanılarak Dağ (2002), tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı Cronbach alfa = .92 olarak bulunmuştur. Rotter'in ölçeğindeki (RİDKOÖ) iç tutarlık kat sayısının Dağ (1991) tarafından .71 olarak bulunduğu düşünülürse KOÖ'nin Rotter'in ölçeğinden daha geçerli bir ölçek olduğu sonucuna varılabilir. Bununla birlikte Dağ (2002)'in, KOÖ'nin yapı geçerliğini belirtmek için yaptığı çalışmasında, toplam kontrol odağı puanları ile toplam öğrenilmiş güçlülük puanları arasında negatif, toplam kontrol odağı puanları ile toplam psikolojik belirti puanları arasında ise, pozitif ve anlamlı korelasyonlar olduğu görülmektedir.

KOÖ'nin geçerliğine ilişkin yapılan bir dizi çalışmadan biri olan yapı geçerliği incelemesi için, ölçeğin faktör yapısını incelenmiştir. Buna göre, ölçeğin alt

ölçeklerinden faktör 1 “kişisel kontrol”(18 madde, $\alpha = .87$), faktör 2 “şansa inanma”(11 madde, $\alpha = .79$), faktör 3 “çabalamanın anlamsızlığı”(10 madde, $\alpha = .76$), faktör 4 “kadercilik”(3 madde, $\alpha = .74$), faktör 5 “adil olmayan dünya inancı”(5 madde, $\alpha = .61$) olarak bulunmuştur (Dağ, 2002). Burada dikkat edilirse her faktör birer alt ölçek gibi kabul edilmiş her birinin iç tutarlığı belirlenmiştir. Bu nedenle bu faktörlerin bir anlamda kontrol odağının belirlenmesini sağlayan, birbirinden ayrı alt boyutları temsil ettiğini söyleyebiliriz. Dağ (2002), bu faktörlere uyguladığı faktör analizini bulgularının, orjinal Rotter ölçeğine uygulanan ve çoğunluğu temel bileşenler tekniği kullanılan faktör analizi çalışmalarında elde edilen faktör örüntülerinin büyük ölçüde birbirine benzediğini ifade etmiştir. Bu alanlar davranış boyutunda incelendiğinde, iç kontrol inancını ifade eden maddelerin genel olarak “kişisel kontrol” olarak adlandırılan faktörde toplandığını, dış kontrol inancını ifade eden maddelerin ise anlamlı birleşmeler göstererek diğer 4 faktörde kendini gösterdiğini görmekteyiz.

Araştırmacı denetim odağı puanlarının ilköğretim ikinci kademe (6. 7. ve 8. sınıf) öğrencileri için güvenilirliğini Cronbach alfa = .82 testi ile sınamıştır.

Ölçeğin test tekrar test güvenilirliği Pearson $r = .88$ ($sd = 89$; $p < .0001$). Ölçeğin alt ölçeklerinin test tekrar test güvenilirliği sırasıyla, .83, .81, .61, .89 ve .74 olarak bulunmuştur (Dağ, 2002). Ölçeğin güvenilirlik katsayılarının yüksekliği, ölçeğin güvenle kullanılabileceğinin de bir kanıtıdır. Ayrıca, Rotter’in ölçeğinin (RİDKOÖ) test tekrar test güvenilirlik katsayısının Dağ (1991) tarafından .83 olarak bulunması da, KOÖ’nin daha güvenilir bir ölçek olduğunun ispatı şeklinde yorumlanabilir.

Sonuç olarak KOÖ’den elde edilen faktörler, daha önce RİDKOÖ’den elde edilenlerden daha yalın ve anlamlı olduğu için denetim odağının tespitinde KOÖ kullanılmıştır. KOÖ’nin faktör yapısı, aynı alanda ölçüm yapan RİDKOÖ puanlarıyla % 45’lik bir varyansı paylaşmaktadır. Dağ (2002), Kavramsal olarak ilişkili olduğu daha önceden bilinen bazı değişkenlerle gösterdiği korelasyonlar dikkate alındığında, denetim (kontrol) odağını ülkemizde, Türkçe olarak ölçen geçerli bir ölçek olduğu belirtmektedir.

3. 3. 1. 2. Kontrol Odağı Ölçeğinin Puanlaması ve Yorumlanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan Kontrol Odağı Ölçeği (KOÖ), içerisindeki ölçek maddelerine baktığımızda Rotter'in ölçeğinden farklı olarak, soruların 5 dereceli Likert formatında cevaplanacak şekilde oluşturulduğunu ve ölçeğin yönergesi ve basımının da buna uygun olarak yapıldığını görebiliriz. Ölçeğin 25 maddesi düz, 22 maddesi de ters yönlü puanlanmaktadır ve böylece katılımcıların tepki yanlılığı engellenmeye çalışılmıştır. Buna göre ölçekte bulunan 15, 16, 17, 18, 19, 21, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 41, 43, 44, 45, 47 numaralı maddeler ters yani 'Hiç uygun değil'(5), 'pek uygun değil'(4), 'uygun'(3), 'oldukça uygun'(2), 'tamamen uygun'(1) şeklinde yapılmakta ve puanlanmaktadır. Puanlardaki düşme iç kontrol odağı inancı ile paraleldir.

Diğer yandan 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 20, 22, 23, 24, 25, 35, 38, 39, 40, 42, 46 numaralı maddeler düz yani, 'Hiç uygun değil'(1), 'pek uygun değil'(2), 'uygun'(3), 'oldukça uygun'(4), 'tamamen uygun'(5) şeklinde yapılmakta ve puanlanmaktadır.

Puanlardaki yükselme dış kontrol odağının varlığına işaret etmektedir ve olası puan ranjı 47-235 arasındadır.

3. 4. Verilerin Çözümlemesi Teknikleri

Verilerin çözümlemesinde SPSS 13.0 paket programı kullanılmıştır. Araştırmada "Denetim Odağı Eğitimi" öncesi deney ve kontrol gruplarına Kontrol Odağı Ölçeği uygulanmıştır. Kontrol Odağı Ölçeği öntest puan ortalamaları arasında deney ve kontrol grubu arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığını belirlemek üzere puanların normallik varsayımını karşılamadığı durumlarda ilişkisiz t-testinin alternatifini olarak bilinen Mann Whitney U-testi uygulanmıştır (Ural ve Kılıç, 2005: s.241). Tablo 8'te deney ve kontrol gruplarının deneysel işlem öncesi ölçek puanlarının karşılaştırılmaları ve U-Testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 8
Deney ve Kontrol Gruplarının İşlem Öncesi Kontrol Odağı Ölçeği Puanlarının
Karşılaştırılması

Ölçekler	GRUPLAR				U	p
	Deney Grubu (n=10)		Kontrol Grubu (n=10)			
	Sıra ortalaması	Sıra Toplamı	Sıra ortalaması	Sıra Toplamı		
Kontrol Odağı Ölçeği	8.70	87.00	12.30	123.00	32.00	.17*

* p<.01

Denetim odağı eğitimi programına katılan deney grubu ile bu programa katılmayan kontrol grubu arasındaki uygulama öncesi kontrol odağı ölçeği ön test puanlarının Mann Whitney U-testi sonuçları Tablo 8’de verilmiştir. Buna göre, 12 haftalık denetim odağı eğitimi öncesinde deney ve kontrol grubu kontrol odağı ölçeği puanları (U=32.00, p<.01) açısından anlamlı düzeyde bir fark gözlemlenmediği ve her iki grupta bulunan deneklerin aynı evreni temsil ettiği söylenebilir.

Öntest- sontest kontrol gruplu bir desende, tercih edilen en uygun istatistikî ölçü Kovaryans (ANCOVA) analizidir (Balcı, 2005). Fakat örneklem büyüklüğünün 30’un altında olması nedeniyle verilerin analizinde non-parametrik testler tercih edilmiştir (Saka, 2005). Buna göre sadece farklarının yönüyle değil, puanların sıra toplamlarını kullanarak, miktarlarını da dikkate aldığından, en güçlü parametrik olmayan istatistikler arasında yer alan testlerden, Mann Whitney U-testi bağımsız gruplar arasındaki ölçümler için kullanılırken, Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi de bağımlı gruplar arasındaki ölçümler için kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2006:145). Ortalamalar arası farkların önem dereceleri test edilirken hata p<.01 olarak alınmıştır.

3. 5. Deneysel İşlem

Öntest-sontest kontrol gruplu deneysel desene uygun olarak yürütülen bu çalışmada, Kontrol Odağı Ölçeği, deney grubuna Denetim Odağı Eğitimi öncesi ve bitiminde uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise hiçbir eğitim verilmemiştir. Fakat kontrol grubuna, deney grubu ile aynı tarihlerde ve deney grubuna da uygulandığı gibi iki kez Kontrol Odağı Ölçeği uygulanmıştır. Tablo 9’da deneysel işlem sürecine yer verilmiştir.

Tablo 9
Deneysel İşlem

Gruplar	İşlem Öncesi	İşlem	İşlem Sonrası
Deney grubu	Kontrol Odağı Ölçeği	Denetim Odağı Eğitimi	Kontrol Odağı Ölçeği
Kontrol grubu	Kontrol Odağı Ölçeği	Eğitim verilmedi	Kontrol Odağı Ölçeği

Tablo 9’da görüldüğü gibi, araştırmanın başlangıcında deney ve kontrol grubunda yer alan deneklere Kontrol Odağı Ölçeği (KOÖ) uygulanmıştır. Daha sonra deney grubunda yer alan deneklerle 12 oturumdan oluşan “Denetim Odağı Eğitimi” uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu süre içinde kontrol grubunda yer alan deneklerle hiçbir işlem yapılmamıştır. Deney grubuyla yapılan oturumların sonlanmasından sonra deney ve kontrol gruplarına, Kontrol Odağı Ölçeği (KOÖ) tekrar uygulanmıştır.

Araştırmada uygulanmak üzere bir denetim odağı eğitimi geliştirmek amacıyla bu konuda yurt içinde ve yurt dışında yapılmış deneysel çalışmalar incelenmiştir. Araştırmada etkisi araştırılan “Denetim Odağı Eğitimi” programının hazırlanmasında Smead Morganett (2005)’in Ergenler İçin Grupla Psikolojik

Danışma Uygulamaları, Erkan ve Kaya (2005)'nin editörlüğünü yaptığı Grupla Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programları ve yine Erkan (2000)'in Örnek Grup Rehberliği Etkinlikleri kitabından yararlanılmıştır. Ayrıca Unicef ve MEB işbirliği ile hazırlanan Ergenler İçin Yaşam Becerileri Programından taslak olarak yararlanılmıştır. Denetim odağını açıklayan kuramlar, görüşler ve gerek deneysel, gerekse betimsel çalışmalar incelenerek, hazırlanan programda yer alması düşünülen beceriler belirlenmiştir. İlkokul ikinci kademe öğrencilerinin yaş grubunu kapsayan dönemdeki ergenlerin, bu becerilere sahip olmaları için kazanmaları gereken davranışlar ile ilgili yayın ve araştırmalar doğrultusunda bu becerilerin kazandırılmasında kullanılacak teknikler belirlenmiştir. Aşağıda sırasıyla geliştirilen denetim odağı eğitiminin hedefleri, hedef davranışları ve kullanılan teknikler açıklanmıştır.

3. 5. 1. Genel Hedefler

1. İlkokul ikinci kademe öğrencilerinin, denetim odak düzeylerini öğrenmelerine yardımcı olmak
2. İlkokul ikinci kademe öğrencilerinin, denetim odak düzeylerini eğitimle değiştirebileceklerini fark etmelerine yardımcı olmak
3. İlkokul ikinci kademe öğrencilerinin, problem çözme becerileri kazanmalarına yardımcı olmak
4. İlkokul ikinci kademe öğrencilerinin, karar verme becerisini kazanmalarına yardımcı olmak
5. İlkokul ikinci kademe öğrencilerinin, sorumluluklarını, neden yerine getiremediklerini ve yerine getirmek için çaba sarf etmek gerektiğini fark etmelerine yardımcı olmak
6. İlkokul ikinci kademe öğrencilerinin, benlik saygılarını geliştirebileceklerini fark etmelerine yardımcı olmak.
7. İlkokul ikinci kademe öğrencilerinin, öz-güven duygusunun nelerden etkilenecek oluştuğunu fark etmelerine yardımcı olmak

8. İlkokul ikinci kademe öğrencilerinin, geleceğini planlarken hayatlarını kendi istedikleri doğrultuda yönlendirebileceklerinin fark etmelerine yardımcı olmak

3. 5. 2. Hedef Davranışlar

Belirtilen hedeflerin gerçekleştirilmesinin, deneklerin aşağıdaki becerileri ve davranışları kazanmaları ile mümkün olabileceği düşünülmüştür.

1. Problemlerini tanıma.
2. Yaşadıkları problemleri fark etme
3. Problem çözmenin adımlarını öğrenme.
4. Verilebilecek bir kararın varlığının fark etme.
5. Kendi kararlarını verebilmenin önemini kavrayama.
6. Sorumluluklarını, yerine getirme yollarını ve yerine getirmenin önemini fark etme.
7. Benlik saygısını oluşturan sosyal rolleri tanımlama.
8. Geribildirimlerin özgüvene etkisini fark etme.
9. Gerçekleştirilmek istenen hedefe çaba ile ulaşılabileceğini fark etme.

3. 5. 3. Hedef Davranışları Kazandırmaya Yönelik Kullanılan Teknikler

Programın dayandırıldığı ana kuramlar bilişsel davranışçı ve sosyal öğrenme olduğu için daha çok denetim odağının içerisinde yer alan kavramlar hakkında bilgi verilmiştir. Karar verme, sorumluluk alma, problem çözme, geleceğini planlama becerileri ile öz-güven ve benlik saygısı gibi bireysel özelliklerin iç denetim odak inancı ile yakından ilgili olduğunu savunan bu araştırmada bu konularla ilgili 12 oturum hazırlanmıştır.

Bu kavramlarla ilgili durumlar karşısında içten denetimli bireylerin nasıl davrandığından yola çıkılarak ve katılımcıların da aynı yönde davranış

benimsemelerini sağlamaya çalışarak, öğrenilenleri uygulamaya dönük aşağıdaki teknikler kullanılmıştır.

1. Rol oynama
2. Öğretici Yöntem (Anlatım Yöntemi)
3. Yaşantı kazandırma (Etkinlik yapma)
4. Oyun yöntemi
5. Form doldurma
6. Soru-cevap yöntemi
7. Beyin fırtınası
8. Ev ödevi verme
9. Model alma
10. Öykü yöntemi
11. Hayalinde canlandırma
12. Geri bildirim verme (üyelerden üyelere, danışmandan üyelere)

3. 5. 4. DeneY Grubu Uygulaması

DeneY grubuna verilen eğitim haftada bir kez ve her oturumun 50 dakikadan oluştuğu toplam 12 oturum (hafta) içinde gerçekleştirilmiştir.

Denetim odağı eğitiminin önceden yapılandırılmış her bir oturumun konusu aşağıda özetlenmiş, oturumların amaçları ve uygulama basamakları ise Ek 1'de verilmiştir.

1. Oturum (Problem Çözme-1) : Bu oturum tanışma ve grup sürecine giriş niteliğinde olmakla birlikte katılımcıların problem çözme basamaklarını öğrenmelerini hedeflemiştir. Öncelikle danışman kendisini tanıtmış ve öğrencilerin kendilerini tanıtmalarını istemiştir. Daha sonra her oturumun başında yapılacağı gibi ısınma oyunu oynanmıştır. Ardından grubun genel amaçları ve grup kurallarının

oluşturulması ve grup süresince uygulanacak teknikler konusunda bilgi verilmiştir. Grup kurallarının oluşturulabilmesi için; öğrencilere grup içinde hangi kuralların uygulanmasını istedikleri sorulmuş daha sonra bazı eklemelerle grup kuralları oluşturulmuştur. Problem çözmeye basamaklarının yazılı olduğu karton kağıt duvara asılarak sahip oldukları ortak bir sorunu beyin fırtınası yöntemi ile basamakları takip ederek çözmeleri istenmiştir. Daha sonra öğrencilerin problem çözmeye yollarını kullanarak yaşadıkları bir problemi çözmeleri, ev ödevi olarak verilmiştir. Son olarak oturumdaki kazanımların ve beklentilerin öğrenilmesi amacıyla “Oturum Değerlendirme Formu”nu doldurmaları istenmiştir.

2. Oturum (Problem Çözme-2) : Bu oturumda öncelikle ev ödevini paylaşmak isteyen katılımcılara söz verilmiştir. Isınma oyununun ardından etkinliğe geçilerek oturumun kazanımları konusunda bilgi verilmiştir. Problemlerinin çözümü için gerekli beceriler konusunda bilgi verilmiştir. Rol oynama yöntemiyle problemin nasıl çözümleri olabileceğini yaşayarak deneyimlemeleri sağlanmıştır. Problem karşısında uygulanabilecek çözüm yollarının neler olduğunu görmelerini sağlamak için ev ödevi verilmiştir. Son olarak oturumdaki kazanımların ve beklentilerin öğrenilmesi amacıyla “Oturum Değerlendirme Formu”nu doldurmaları istenmiştir.

3. Oturum (Kararlarım-1) : Bu oturumda öncelikle ev ödevini paylaşmak isteyen katılımcılara söz verilmiştir. Isınma oyununun ardından oturumun kazanımları konusunda bilgi verilmiştir. Katılımcıların karar verme becerisini kazanmaları. Verilebilecek bir kararın varlığının farkındalığına ulaşmaları ve bir karar verme durumunda kendilerinin karar verip veremediklerini görmelerini sağlamak için “karar verebiliyor muyum formu” dağıtılmıştır. Form doldurma işi bittikten sonra paylaşım sorularına geçilmiştir. Paylaşım soruları ile kişinin kendi kararlarını verebilmesinin önemini fark etmelerine yardımcı olunmuştur. Daha sonra kendilerini daha iyi tanımaları ve ne tür durumda nasıl karar verdiklerini görebilmelerini sağlamak için “karar verme formu” ev ödevi olarak verilmiştir. Son

olarak oturumdaki kazanımların ve beklentilerin öğrenilmesi amacıyla “Oturum Değerlendirme Formu”nu doldurmaları istenmiştir.

4. Oturum (Kararlarım-2) : Bu oturumda öncelikle ev ödevini paylaşmak isteyen katılımcılara söz verilmiştir. Isınma oyununun ardından oturumun kazanımları konusunda bilgi verilmiştir. Karar verebilmek için hedef belirlemenin önemli olduğunu fark etmeleri için hedef belirleme ile ilgili bilgi verilmiştir. Karar vermek için ihtiyaç duyulan bilgi ve beceriye sahip olabilmeleri için, karar verme ve basamakları ile ilgili bilgi verilmiş, ardından da “Benim kararım formu” dağıtılmıştır. Bu formun son kısmında yer alan senaryo yazımı kısmında verdikleri kararın iyi ve kötü sonuçlarını yazmaları istenmiştir. Katılımcıların karar verme becerisini hayatlarında uygulamalarının sağlanmak amacıyla bu yazdıkları senaryoyu gönüllü kişilerin canlandırması. Verilen ev ödevi ile başka insanların karar anında neler yaptıklarını görmeleri ve kendileri aynı durumlarla karşılaştıklarında nasıl karar vereceklerini düşünmeleri istenmiştir. Son olarak oturumdaki kazanımların ve beklentilerin öğrenilmesi amacıyla “Oturum Değerlendirme Formu”nu doldurmaları istenmiştir.

5. Oturum (Sorumluluklarım-1) : Bu oturumda öncelikle ev ödevini paylaşmak isteyen katılımcılara söz verilmiştir. Isınma oyununun ardından oturumun kazanımları konusunda bilgi verilmiştir. Katılımcıların kendi sorumluluklarının farkına varmalarını sağlamak için sahip oldukları sorumlulukları birer kağıda yazmaları istenmiştir. Daha sonra gönüllü öğrencilerin yazdıkları sorumluluklardan birisini seçerek konuşmadan hareketlerle anlatmaları istenmiştir. Etkinliğin ardından paylaşım sorularına geçilmiş ve yerine getiremedikleri sorumlulukları ile bunları neden yerine getiremediklerini fark etmelerine yardımcı olunmuştur. Son olarak oturumdaki kazanımların ve beklentilerin öğrenilmesi amacıyla “Oturum Değerlendirme Formu”nu doldurmaları istenmiştir.

6. Oturum (Sorumluluklarım-2) : Bu oturumda öncelikle ev ödevini paylaşmak isteyen katılımcılara söz verilmiştir. Isınma oyununun ardından oturumun kazanımları konusunda bilgi verilmiştir. Katılımcıların, sorumlulukların yerine getirilmesi için çaba sarf edilmesi gerektiğinin fark etmesi için bir önceki oturumda doldurdıkları Sorumluluklarım formunda hangi sorumlulukları nasıl yerine getirmeleri gerektiğini düşünmeleri istenmiştir. Paylaşım bittikten sonra katılımcılara paylaşım ile ilgili sorular sorulmuştur. Daha sonra sorumluluklarını yerine getirme yollarını fark etmelerini sağlamak için ev ödevi verilerek evdeki, okuldaki ve diğer yerlerdeki sorumluluklarını yerine getirebilmek için ne yapmaları gerektiğini belirtmeleri istenmiştir. Son olarak, oturumdaki kazanımların ve beklentilerin öğrenilmesi amacıyla “Oturum Değerlendirme Formu”nu doldurmaları istenmiştir.

7. Oturum (Benlik Saygısı-1) : Bu oturumda öncelikle ev ödevini paylaşmak isteyen katılımcılara söz verilmiştir. Isınma oyununun ardından oturumun kazanımları konusunda bilgi verilmiştir. Katılımcıların kendileri ile ilgili ne düşündüklerini ve bu düşünceye sahip olmalarına neden olan etmenleri fark etmelerine yardımcı olmak için “ben kimim” formu dağıtılmıştır. Bu formda kendilerine uygun olduğunu düşündükleri seçenekleri işaretlemeleri istenmiştir. Ardından gönüllülerden bu işaretledikleri özelliklerin neden kendilerine uygun olduğunu düşündüklerini söylemeleri istenmiştir. Kişinin benlik saygısını ve bununla ilgili rolleri oluşturmasının, kendi elinde olduğunu fark etmelerine yardımcı olmak için paylaşım sorularına geçilmiştir. Daha sonra benlik saygılarını geliştirebileceklerini fark etmelerini sağlamak amacıyla “değiştirebilirim” formu ev ödevi olarak verilmiştir. Son olarak oturumdaki kazanımların ve beklentilerin öğrenilmesi amacıyla “Oturum Değerlendirme Formu”nu doldurmaları istenmiştir.

8. Oturum (Benlik Saygısı-2) : Bu oturumda öncelikle ev ödevini paylaşmak isteyen katılımcılara söz verilmiştir. Isınma oyununun ardından oturumun kazanımları konusunda bilgi verilmiştir. İçerisinde sosyal rollerin yazılı olduğu kağıtların bulunduğu torbadan gönüllülerin sırayla çekerek orada gördükleri rolü,

anlatmaları ve diğer katılımcıların bunu bulması istenir. Bu etkinlik ile katılımcıların hayatta birbirinden farklı pek çok sosyal rollerin olduğunu anlamalarına yardımcı olmaya çalışılmıştır. Ardından paylaşım sorularına geçilerek bu rollere sahip olmak için kişisel çabaların gerekliliğini fark etmelerine yardımcı olunmuştur. Benlik saygısının geliştirilebilir bir kişilik özelliği olduğunu fark etmelerine yardımcı olmak için verilen ev ödevinde 15 yıl sonra nasıl bir hayata sahip olmak istediklerini yazmaları istenmiştir. Son olarak oturumdaki kazanımların ve beklentilerin öğrenilmesi amacıyla “Oturum Değerlendirme Formu”nu doldurmaları istenmiştir.

9. Oturum (Özgüven-1) : Bu oturumda öncelikle ev ödevini paylaşmak isteyen katılımcılara söz verilmiştir. Isınma oyununun ardından oturumun kazanımları konusunda bilgi verilmiştir. Bu oturumdaki ısınma oyununun amacı katılımcıların dışarıdan aldıkları geribildirimlerin özgüvenlerine etkisini fark etmelerine yardımcı olmaktır. Bu amaçla ısınma oyunu içerisinde her katılımcının diğer katılımcılara iltifat etmesi istenmiştir. Daha sonra etkinliğe geçilerek özgüvenlerini oluştururken nelerden etkilendiklerini fark etmelerine yardımcı olmak amacıyla katılımcıların gözlerini kapatıp geçmişteki güzel ve kötü anlarını hayallerinde canlandırmaları istenir. Ardından paylaşım sorularına geçilir. Ev ödevi olarak çizdikleri resmi tanıdıklarına göstermeleri ve resimle ilgili düşüncelerini sormaları istenir. Bu düşünce ve yorumlar geribildirimdir. İyi ya da kötü geribildirimler kendimize olan güven duygumuzu etkilemektedir ve öğrencilerin bu etkinin farkına varmalarında yardımcı olunmaya çalışılmıştır. Son olarak oturumdaki kazanımların ve beklentilerin öğrenilmesi amacıyla “Oturum Değerlendirme Formu”nu doldurmaları istenmiştir.

10. Oturum (Özgüven-2) : Bu oturumda öncelikle ev ödevini paylaşmak isteyen katılımcılara söz verilmiştir. Isınma oyununun ardından oturumun kazanımları konusunda bilgi verilmiştir. Katılımcıların, özgüveni olan bir bireyle, özgüveni olmayan bir birey arasında karşılaştırma yapmalarına yardımcı olmak için değişik sosyal mekanlarda kendine güvenen ve kendine güvenmeyen bireyleri rol

oyunama yöntemi ile canlandırmaları istenmiştir. Ardından paylaşım sorularına geçilerek özgüvene sahip bir bireyin sorun çözme mekanizmasını fark etmelerine yardımcı olunmuştur. Ev ödevi ile, özgüvene sahip bir bireyle sahip olmayan bir bireyin ne tip özellikler gösterdiğini fark etmelerine yardımcı olunmuştur. Son olarak oturumdaki kazanımların ve beklentilerin öğrenilmesi amacıyla “Oturum Değerlendirme Formu”nu doldurmaları istenmiştir.

11. Oturum (Geleceğini Planlama-1) : Bu oturumda öncelikle ev ödevini paylaşmak isteyen katılımcılara söz verilmiştir. Isınma oyununun ardından oturumun kazanımları konusunda bilgi verilmiştir. Katılımcıların geleceğini planlarken hayatlarını kendi istedikleri doğrultuda yönlendirebileceklerinin farkına varmalarını sağlamak amacıyla geçmişte planlayıp gerçekleştirdikleri hedeflerini ve gelecekte gerçekleştirmek istedikleri hedeflerini yazmaları istenmiştir. Daha sonra paylaşım sorularına geçilerek, gerçekleştirmek istedikleri hedeflere kendi çabaları ile ulaşabileceklerini fark etmelerine yardımcı olunmuştur. Ev ödevinde, gelecek planı yaparken, önceliklerini belirlemeleri için mutlaka gelecekte olmalı ve olmasa da olur dediklerini yazmaları istenmiştir. Son olarak oturumdaki kazanımların ve beklentilerin öğrenilmesi amacıyla “Oturum Değerlendirme Formu”nu doldurmaları istenmiştir.

12. Oturum (Geleceğini Planlama-2) : Bu oturumda öncelikle ev ödevini paylaşmak isteyen katılımcılara söz verilmiştir. Isınma oyununun ardından oturumun kazanımları konusunda bilgi verilmiştir. Katılımcıların geleceğini planlarken hayatlarını kendi istedikleri doğrultuda yönlendirebileceklerini ve gelecekle ilgili karar almanın hayatlarını nasıl etkilediğini fark etmelerine yardımcı olmak amacıyla bir öykü metni okunmuş ve ardından paylaşım sorularına geçilmiştir. Son olarak oturumdaki kazanımların ve beklentilerin öğrenilmesi amacıyla “Oturum Değerlendirme Formu”nu doldurmaları istenmiştir. Ardından “Grup Değerlendirme Formu”nu doldurmaları istenmiştir. Bu oturum son oturum olmasından dolayı katılımcılardan, geçen oturumları değerlendirmeleri ve kendilerinde fark ettikleri duygu ve değişimleri paylaşmaları istenmiştir. Arkasından vedalaşarak grup etkinliği sona erdirilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde denenceler doğrultusunda Kontrol Odağı Ölçeği ile toplanan verilere dayalı bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

4. 1. Deney Grubundaki Katılımcıların Denetim Odağı Eğitimi Öncesi Ve Sonrasındaki Kontrol Odağı Ölçeği Puanları İle İlgili Bulgular

Denence 1: Deney Grubundaki Katılımcıların Ön-Test Ve Son-Test Olarak Uygulanan Kontrol Odağı Ölçeği'nden Aldıkları Puanlar Arasında Anlamlı Bir Fark Vardır.

Bu denenceyi test etmek için, deney grubunun “Denetim Odağı Eğitimi” öncesinde ve sonrasında, denetim odağı puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamları belirlenerek, elde edilen bulguların anlamlılık düzeyleri incelenmekte, deney grubunun ön-test-son-test puanlarının karşılaştırılması verilmektedir.

Tablo 10’da deney grubunun deneysel işlem öncesi ve deneysel işlem sonrası denetim odağı puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamları ile birlikte Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 10

**Deney Grubunun Deney Öncesi Ve Sonrası Denetim Odağı Puanlarının
Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları**

	Öntest- Sontest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Kontrol	Negatif Sıra	9	5.89	53.00	2.60*	.009
Odağı	Pozitif Sıra	1	2.00	2.00		
Ölçeği	Eşit	0	-	-		

* Pozitif sıralar temeline dayalı
p<.01

Deney grubundaki öğrencilerin deney öncesi ve sonrası denetim odağı puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları Tablo 10'da verilmiştir. Analiz sonuçları araştırmaya katılan deney grubundaki öğrencilerin kontrol odağı ölçeği ön-test son-test puanları (z=2.60, p<.01) arasında anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir.

Fark puanlarının sıra ortalaması (NS=5.89, PS=2.00) ve toplamları (NS=53.00, PS=2.00) dikkate alındığında, kontrol odağı ölçeğinden gözlenen farkın pozitif sıralar, yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Puanların düşmesinin içsel denetimliliğin artması ile doğru orantılı olduğu düşünülürse, denetim odağı puanları dış denetimlilikten iç denetimliliğe doğru değişim göstermiştir.

Bu sonuçlara göre uygulanan denetim odağı eğitimi programının, deney grubundaki öğrencilerin denetim odağı düzeylerinde, anlamlı bir fark oluşturduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca fark puanlarının sıra ortalamaları ve toplamları dikkate alındığında, denetim odağı eğitiminin, öğrencilerin denetim odağı seviyesini, dışsal denetimlilik seviyesinden içsel denetimlilik seviyesine yaklaştırmada önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir.

4. 2. Kontrol Grubundaki Katılımcıların Denetim Odağı Eğitimi Öncesi Ve Sonrasındaki Kontrol Odağı Ölçeği Puanları İle İlgili Bulgular

Denece 2: Kontrol Grubundaki Katılımcıların Ön-Test Ve Son-Test Olarak Uygulanan Kontrol Odağı Ölçeği'nden Aldıkları Puanlar Arasında Anlamlı Bir Fark Yoktur.

Bu denenceyi test etmek için, kontrol grubunun “Denetim Odağı Eğitimi” öncesinde ve sonrasında, denetim odağı puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamları belirlenerek, elde edilen bulguların anlamlılık düzeyleri incelenmekte, kontrol grubunun öntest-sontest puanlarının karşılaştırılması verilmektedir.

Tablo 11’de kontrol grubunun deneysel işlem öncesi ve deneysel işlem sonrası denetim odağı puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamları ile birlikte Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 11

**Kontrol Grubunun Deney Öncesi Ve Sonrası Denetim Odağı
Puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları**

	Öntest- Sontest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Kontrol Odağı Ölçeği	Negatif Sıra	7	5.79	40.50	1.32 ^a	.185
	Pozitif Sıra	3	4.83	14.50		
	Eşit	0	-	-		

^a Pozitif sıralar temeline dayalı
p<.01

Kontrol grubundaki öğrencilerin deney öncesi ve sonrası denetim odağı puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları Tablo 11’de verilmiştir. Analiz sonuçları araştırmaya katılan kontrol grubundaki öğrencilerin kontrol odağı ölçeği deney öncesi ve sonrası puanları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (z=1.32, p<.01).

Fark puanlarının sıra ortalaması (NS=5.79, PS=4.83) ve toplamları (NS=40.50, PS=14.50), kontrol odağı ölçeğinden gözlenen farkların pozitif sıralar, yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlara göre uygulanan denetim odağı eğitimi programının kontrol grubundaki öğrencilerin, denetim odak seviyelerine, herhangi bir etkisi olmadığı söylenebilir.

4. 3. Deney Ve Kontrol Grubundaki Katılımcıların Denetim Odağı Eğitimi Sonrasındaki Kontrol Odağı Ölçeği Puanları İle İlgili Bulgular

Denece 3: Deney Ve Kontrol Grubundaki Katılımcıların Denetim Odağı Eğitimi Sonucunda Son Test Olarak Uygulanan Kontrol Odağı Ölçeği'nden Aldıkları Puanlar Arasında Anlamlı Bir Fark Vardır.

Bu denenceyi test etmek için, deney ve kontrol grubunun “Denetim Odağı Eğitimi” sonrasında, denetim odağı puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamları belirlenerek, elde edilen bulguların anlamlılık düzeyleri incelenmekte, deney ve kontrol grubunun son-test puanlarının karşılaştırılması verilmektedir.

Tablo 12’de deney ve kontrol grubunun deneysel işlem sonrası denetim odağı puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamları ile birlikte Mann Whitney U-Testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 12

**Deney ve Kontrol Grubunun Deney Sonrası Denetim Odağı Puanlarının Mann
Whitney U-Testi Sonuçları**

Ölçekler	GRUPLAR				U	p
	Deney Grubu (n=10)		Kontrol Grubu (n=10)			
	Sıra ortalaması	Sıra Toplamı	Sıra ortalaması	Sıra Toplamı		
Kontrol Odağı Ölçeği	6.10	61.00	14.90	149.00	6.00*	.001

* p<.01

Denetim odağı eğitimi programına katılan deney grubu ile bu programa katılmayan kontrol grubu arasındaki, uygulama sonrası kontrol odağı ölçeği son-test puanlarının Mann Whitney U-testi sonuçları Tablo 12’de verilmiştir. Buna göre, 12 haftalık denetim odağı eğitimi sonrasında deney ve kontrol grubu kontrol odağı ölçeği puanlarında (U=6.00, p<.01) anlamlı düzeyde bir fark gözlemlendiği görülmüştür.

Sıra ortalamaları (Deney=6.10,Kontrol=14.90) ve toplamaları (Deney=61.00, Kontrol=149.00) dikkate alındığında, denetim odağı eğitimine katılan deney grubundaki öğrencilerin, böyle bir programa katılmayan kontrol grubundaki öğrencilere göre, denetim odağı seviyelerinin daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Kontrol Odağı Ölçeğinin yorumlanmasında, puanların düşmesinin içten denetimlilik seviyesine yaklaşılması demek olduğu düşünülürse, bu programa katılan deney grubundaki öğrencilerin içten denetimlilik düzeyinin, programa katılmayan kontrol grubundaki öğrencilere göre, daha yüksek olduğu söylenebilir.

4. 4. Deney Grubundaki Katılımcıların Denetim Odağı Eğitimi Sonundaki ve Kalıcılık Ölçümü Puanları İle İlgili Bulgular

Denece 4: Deney grubundaki katılımcıların denetim odağı eğitimi sonucunda ve 2 ay sonra uygulanan Kontrol Odağı Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark yoktur.

Bu denenceyi test etmek için, deney grubunun “Denetim Odağı Eğitimi” sonrasında uygulanan Kontrol odağı Ölçeği puanları ile 2 ay sonra uygulanan Kontrol Odağı Ölçeği (kalıcılık ölçümü) puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamları belirlenerek, elde edilen bulguların anlamlılık düzeyleri incelenmekte, deney grubunun sontest ve kalıcılık ölçümü puanlarının karşılaştırılması verilmektedir.

Tablo 13’de deney grubunun deneysel işlem sonrası ve 2 ay sonrası denetim odağı puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamları ile birlikte Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 13

**Deney Grubunun Deney Sonrası ve Kalıcılık Ölçümü
Puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları**

	Son-test	n	Sıra	Sıra	z	p
	kalıcılık testi		Ortalaması	Toplamı		
Kontrol	Negatif Sıra	6	5.42	32.50	1.18 ^a	.236
Odağı	Pozitif Sıra	3	4.17	12.50		
Ölçeği	Eşit	1	-	-		

^a Pozitif sıralar temeline dayalı
p<.01

Deney grubundaki öğrencilerin deney sonrası ve 2 ay sonra uygulanan kalıcılık ölçümü denetim odağı puanlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları Tablo 13'de verilmiştir. Analiz sonuçları araştırmaya katılan deney grubundaki öğrencilerin kontrol odağı ölçeği (z=1.18, p<.01) deney sonrası ve kalıcılık ölçümü puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir.

Fark puanlarının sıra ortalaması (NS=5.42, PS=4.17) ve toplamları (NS=32.50, PS=12.50) dikkate alındığında, puanların düşmesinin içsel denetimliliğin artması ile doğru orantılı olduğu düşünülürse, kontrol odağı ölçeğinden gözlenen farkın pozitif sıralar, yani kalıcılık ölçümü puanı lehine olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlara göre, deney grubundaki öğrencilerinin son-test kontrol odağı ölçeği puanlarının, 2 sonra uygulanan kontrol odağı ölçeği puanlarına göre daha yüksek oluşu, uygulanan denetim odağı eğitimi programının zaman geçtikçe, öğrencilerin denetim odak seviyesini, dışsal denetimlilik seviyesinden içsel denetimlilik seviyesine yaklaştırmada önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir. Bir başka değişle, son ölçümden 2 ay sonra, deneklerin Kontrol Odağı Ölçeği toplam puanlarında anlamlı bir değişme gözlenmemiştir. Fakat, fark puanlarının sıra ortalaması ve toplamları dikkate alındığında, kalıcılık ölçümünden elde edilen puanların ortalamasının, son-test ortalamalarından düşük olduğu görülmüştür.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmadan elde edilen sonuçlar verilmekte, araştırma bulguları tartışılmakta ve geliştirilen öneriler sunulmaktadır.

5. 1. Denencelere İlişkin Sonuçlar ve Tartışma

Denece 1: Deney grubundaki katılımcıların ön-test ve son-test olarak uygulanan Kontrol Odağı Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark vardır.

Denetim odağı eğitimi sonrasında deney grubunun kontrol odağı ölçeği puanlarında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılık saptanmıştır (Tablo 10). Aynı zamanda deney grubunun denetim odağı programının başlangıç ve sonunda uygulanan kontrol odağı ölçeği puanlarının sıra ortalamaları ve toplamları dikkate alındığında, puanların düşmesinin içsel denetimliliğin artması ile doğru orantılı olduğu düşünülürse, gözlenen farkın pozitif sıralar, yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir.

Bu sonuç “deney grubundaki katılımcıların ön-test ve son-test olarak uygulanan kontrol odağı ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark vardır” şeklinde kurulan denenceyi destekler niteliktedir.

Denetim odağı programının başlangıç ve sonunda uygulanan kontrol odağı ölçeği puanlarının sıra ortalamaları ve toplamları dikkate alındığında; denetim odağı eğitiminin, deney grubundaki öğrencilerin kontrol odağı ölçeği deneysel işlem öncesi puanlarının, deneysel işlem sonrası puanlarına göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Yani denetim odağı eğitimi öğrencilerin denetim odağı seviyesini dışsal denetimlilik seviyesinden içsel denetimlilik seviyesine yaklaştırmıştır. Denetim odağını değiştirmeye yönelik yapılan deneysel çalışmalarda, verilen eğitimin öğrencilerin dıştan denetimliliğini azaltmada etkili olduğu ortaya konulmuştur (Odacı, Kalkan, Balcı, ve Yılmaz, 2003).

Denetim odağı eğitimi uygulaması sırasında araştırmacı tarafından grup içerisinde yaygın bir etkileşim ortamı yaratılmış ve negatif pekiştirici asla kullanılmamış, tam tersine sıkça pozitif pekiştiricilere yer verilmiştir. Ayrıca, öğrencilerin, kazandırılmak istenen davranışı yaparak yaşayarak öğrenmelerini sağlamak için, oturumlar içerisinde ısınma oyunlarının ardından öğrencilerin katılımı ile gerçekleşen etkinliklere yer verilmiştir. Bu şekilde öğrenciler klasik pasif dinleyici rolünden çıkarılarak, öğrencilerin aktif katılımcı rolüne girmeleri sağlanmıştır. Bu uygulamadan dolayıdır ki deney grubundaki öğrencilerin denetim odak düzeyleri dış denetimlilikten iç denetimliliğe doğru bir değişim göstermiştir. Çocukların aktif katılımı ile denetim odak seviyesinin içsellik yönüne eğiliminin süreklilik gösterdiğini ortaya koyan araştırmalar mevcuttur (Nowicki ve Barnes,1973). Ayrıca literatürde, sadece sözel pekiştiricilere dayalı olan ve yaşantıya dayalı olmayan öğrenmelerle oluşturulan grup rehberliği programlarının, öğrencilerin denetim odak seviyelerinde bir değişime yol açmadığı (Özyürek,1992) ve bireylerin denetim odak düzeylerinin eğitimle değiştirilebileceği belirtilmektedir (Sardoğan, Kaygusuz, ve Karahan, 2006).

Araştırmada, etkileşim grubu sürecine katılan öğrencilerin eğitimin başında gruba katılmaya çok istekli gibi görünmemişler, fakat grup süreci içerisinde verilen

ödevleri doğru ve zamanında yerine getirmişler, grup süreci içerisindeki oyun ve etkinliklere katılmaya genellikle gönüllü olmuşlardır. Ayrıca uygulama sırasında ve sonrasında deney grubundaki öğrenciler sık sık bu gruba katılmaktan ne kadar memnun olduklarını dile getirmişlerdir. Belirli toplumsal durumların algılanmasında denetim odağının etkisini inceleyen, içten denetimli bireylerin dıştan denetimlilere göre, kişilerarası ilişkilerde daha rahat ve başarılı olduklarını, toplumsal etkinliklere katılmada daha istekli ve başkalarına yardım etmeye daha yatkın olduklarını gösteren araştırma sonuçları mevcuttur (Dönmez,1984). Bu veri; eğitimin başında denetim odak seviyeleri, dış denetimlilik seviyesine yakın olan öğrencilerin, eğitim sonunda iç denetimlilik seviyesine yaklaşmasının gözlemsel sonuçlarını da yansıtmaktadır.

Tüm bunlar denetim odak seviyesini dış denetimlilikten iç denetimliliğe doğru yaklaştırması beklenen denetim odağı eğitiminin etkililiğinde önemli birer faktör olmaktadır.

Denece 2: Kontrol grubundaki katılımcıların ön-test ve son-test olarak uygulanan Kontrol Odağı Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark yoktur.

Araştırmada kontrol grubunda yer alan deneklerin kontrol odağı ölçeği puanlarında denetim odağı eğitimi başlangıç ve sonundaki ölçümler arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Tablo 11).

Bu sonuç “kontrol grubundaki katılımcıların ön-test ve son-test olarak uygulanan kontrol odağı ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark yoktur” şeklinde kurulan denenceyi destekler niteliktedir.

Araştırma kapsamında, deneysel işlem süreci içerisinde kontrol grubuna herhangi bir etkinlik verilmemiş uygulama yapılmamıştır. Bu nedenle öğrencilerin toplam denetim odağı puanları etkilenmemiştir.

Kontrol grubundaki öğrencilerin fark puanlarının sıra ortalaması ve toplamları dikkate alındığında, puanların düşmesinin içsel denetimliliğin artması ile

doğru orantılı olduğu düşünülürse, kontrol odağı ölçeğinden gözlenen farkın pozitif sıralar, yani son-test puanı lehine olduğu görölmektedir. Kontrol odağı ölçeğinin deneysel işlem öncesi ve sonrası, kontrol grubu puanları arasında anlamlı bir fark bulunmasının nedeninin öğrencilerin denetim odağı konusunda herhangi bir eğitime alınmaması olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca kontrol grubundaki öğrencilerin okulda oluşturulan seviye sınıflarında okumaktadırlar. Bu anlamda kontrol grubundaki öğrencilerin genelde akademik anlamda düşük seviyeli sınıflarda buldukları gözlenmiştir. Bundan dolayı öğrenciler, kendi kaderlerini kendileri belirleyemeyeceği gibi bir fikre kapılmış olabilirler. Araştırmaya katılan deneklerin çoğu akademik anlamda derslerinde yeterince performans gösteremeyen öğrencilerdir. Akademik başarı ile içten denetimli olma arasında anlamlı bir ilişki olduğunu gösteren bir çok araştırma bulunmaktadır (Garner ve Alexander,1989;Bal-Tal ve Bar Zohar,1977: akt. Ross, 1989;Main ve Rowe,1993;Çelik,1995). Başka bir değişle, öğrencilerin akademik başarılarından dolayı düşük seviyeli sınıflara yerleştirilmiş olmalarının onların kaderi olduğunu düşündüklerinden dolayı öğrencilerin kontrol odağı ölçeğinden aldıkları puanlarda anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.

Ayrıca öğrencilerin düşük seviyeli sınıflarda öğrenim görmelerinin sonucunda, öğrenilmiş çaresizlik duygusuna kapılmış olabileceklerini söyleyebiliriz. Öğrenilmiş çaresizlik bireyin sürekli olarak kontrol edemediği çevreye ve olaylara maruz kalmasını ifade eder. Bu yaşadıkları olaylar sonucunda birey, bulunduğu durumu değiştirebileceğine dair inancını yitirmeye başlar. Bir süre sonra bu duygu bireyi o kadar etkiler ki, zaman geçtikçe kişi değiştirme gücü olduğu başka olaylarda ve durumlarda bile pasif ve umutsuz kalır (Güler, 2006). Öğrenilmiş çaresizliğe ilişkin dıştan denetimlilerin, içten denetimlilere göre, kötü ve rahatsız edici bir durumla karşılaştıklarında bundan kaçınmak için gerekli önlemleri alabilmede daha yetersiz kaldıklarını gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Abramson, Seligman ve Teasdale, 1978).

Denece 3: Deney ve kontrol grubundaki katılımcıların denetim odağı eğitimi sonucunda son-test olarak uygulanan Kontrol Odağı Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark vardır.

Deney ve kontrol gruplarının eğitim öncesinde birbirine yakın olan kontrol odağı ölçeği puanları arasında eğitim sonrasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir (Tablo 12). Aynı zamanda araştırmada deney grubundaki öğrencilerin kontrol odağı ölçeği puanlarında denetim odağı eğitimi öncesine oranla anlamlı bir düşüşün ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Puanların düşmesinin içsel denetimlilik seviyesine yaklaşılması ile aynı anlama geldiği düşünüldüğünde deney grubundaki öğrencilerin denetim odağı puanlarının içsel denetimlilik seviyesine yaklaştırıldığını söyleyebiliriz. Bu sonuç denetim odağı eğitimi programının, deneklerin kontrol odağı ölçeği puanlarını dış denetimlilik seviyesinden iç denetimlilik seviyesine yöneltmede önemli bir katkısı olduğunu göstermektedir. Yani “deney ve kontrol grubundaki katılımcıların denetim odağı eğitimi sonucunda son-test olarak uygulanan kontrol odağı ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark vardır” şeklinde ifade edilen denecenin desteklendiği sonucuna varılabilir.

Diğer yandan deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin ön-test son-test kontrol odağı ölçeği puanlarının sıra ortalamaları ve toplamları dikkate alındığında, deney grubundaki öğrencilerin, kontrol grubundaki öğrencilere göre, denetim odağı seviyelerinin daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Deney grubundaki öğrencilerin puanların daha düşük olması içten denetimlilik seviyesine daha yakın olduklarını göstermektedir. Araştırmanın amacının, öğrencilerin denetim odak düzeylerini dış denetimlilik seviyesinden iç denetimlilik seviyesine yaklaştırmak olduğu düşünülürse, araştırma amacına uygun olarak gerçekleştirilebilmiştir sonucuna varılabilir. Ayrıca literatürde denetim odağını değiştirmeye yönelik uygulanan eğitim programlarının, deneklerin denetim odak seviyelerinde içten denetimliliğe doğru bir değişim yarattığı belirtilmiştir (Sungur, 1988).

Araştırmada içsel denetim odaklı bireylerin sahip olmaları gereken özellikler araştırılarak, denetim odağı eğitimi programı içerisinde yer alan oturumlarda bu özelliklerin işlenmesi sağlanmıştır. Literatürde denetim odağı ile

ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında, içsel denetim odağına sahip bireylerin kendine güvenen, benlik saygısı yüksek, problem zme becerisine sahip, sorumluluklarının bilincinde, kendi kararlarını verebilen ve bu doğrultuda geleceğini planlayabilen bireyler oldukları grlmektedir. Öğrencilerin bireysel özelliklerinin (yetenek düzeyi, benlik saygısı, öz-güven, öz-yeterlilik algıları, başarı ya da başarısızlık algılamaları, denetim odağı gibi), bilişsel süreçlerini kullanmalarında belirleyici etkileri olduğunu destekleyen araştırmalar vardır (Gamer, 1990; Garner & Alexander, 1989; Jonassen & Grabowski, 1993; Main & Rowe, 1993; Osman & Hannafin, 1992; Ryan, 1984). Nitekim, iç denetim odaklı insanların kendi yaşamlarından sorumlu olduklarını düşündüklerini ve buna uygun davranış ortaya koyduklarını (Yeşilyaprak,2005; Gardner ve Warren,1978;Leone & Burn,2000: Akt. Hays & Ark., 2003; Tabak ve Akköse,2006; Dönmez,1986), z-güvenli ve pozitif bir benlik algısına sahip (Yeşilyaprak, 1990; Arıca,1995; Kaygusuz,1995), bağımsız karar verebilen (Keleş,2000; Gamer, 1990; Garner & Alexander, 1989; Jonassen & Grabowski, 1993; Main & Rowe, 1993; Osman & Hannafin, 1992; Ryan, 1984), yaşadıkları problemin zm için gerekli olan bilgiyi araştırmaya ve problemi zmeye istekli (Moore ve Dwyer,1997; Nowicki ve Strickland,1973: Akt. Aydınay, 1996) bireyler olduklarını gösteren araştırmalar bulunmaktadır.

Bu araştırmada deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin ön-test kontrol odağı puanları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Araştırmaya katılan deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin kontrol odağı puanlarının genelde dıştan denetimlilik seviyesine daha yakın olduğu saptanmıştır. Buna neden olarak öğrencilerin büyük bir kısmının anne eğitim seviyesinin düşük oluşunu, kardeş sayılarının genelde birden fazla oluşunu gösterebiliriz. Yapılan bazı araştırmalar anne öğrenim düzeyi ile denetim odağı puanları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Alisinanoğlu,2003; Bozkurt ve Harmanlı,2002). Ayrıca tek ocuk olanların içsel kontrol odağı düzeylerinin ilk, ortanca ve son çocuklara göre daha yüksek olduğunu gösteren araştırmalar vardır (Erdem,2001). Bu araştırmada bu bulgular ışığında denetim odak düzeyinin sabit olmadığı ve çocuğun yetiştiği şartların etkisinin azaltılarak denetim odak seviyesinin dıştan içe doğru yöneltilebileceği gösterilmiştir.

Denece 4: DeneY Grubundaki Katılımcıların Denetim Odağı Eğitimi Sonucunda Ve 2 Ay Sonra Uygulanan Kontrol Odağı Ölçeği'nden Aldıkları Puanlar Arasında Anlamlı Bir Fark Yoktur.

Araştırmada yer alan deneklerin kontrol odağı ölçeği toplam puanlarında, denetim odağı eğitimi sonunda ve kalıcılık ölçümleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Tablo 13).

Bu sonuç “DeneY grubundaki katılımcıların denetim odağı eğitimi sonucunda ve 2 ay sonra uygulanan kontrol odağı ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark yoktur” şeklinde ifade edilen denencenin desteklendiğini göstermektedir.

DeneY grubuna denetim odağı eğitimi programının sonunda ve kalıcılık ölçümünde uygulanan Kontrol Odağı Ölçeği fark puanlarının sıra ortalaması ve toplamları dikkate alındığında, kontrol odağı ölçeğinden gözlenen farkın pozitif sıralar, yani kalıcılık ölçümü puanı lehine olduğu görölmektedir. Diğer bir değişle, deneY grubundaki öğrencilerin kalıcılık ölçümü puanlarının son-test puanlarına göre daha düşük olduğunu, dolayısıyla puanların düşmesinin içsel denetimliliğin artması ile doğru orantılı olduğunu ve öğrencilerin denetim odak seviyelerinin, eğitimden 2 ay sonra içsel denetimlilik seviyesine daha çok yaklaştığını söyleyebiliriz. Yani deneY grubundaki katılımcıların, deneysel işlemden 2 ay sonraki içsel denetimlilik seviyeleri daha yüksek gözlenmiştir.

Bu sonuçlara göre uygulanan denetim odağı eğitimi programının, deneY grubundaki öğrencilerin denetim odağı düzeylerini, dışsal denetimlilik seviyesinden içsel denetimlilik seviyesine yaklaştırmada zaman geçtikçe etkisinin arttığı söylenebilir. Ayrıca denetim odağının uygun ortamlarda, dış denetimlilik seviyesinden iç denetimlilik seviyesine doğru yaklaştırılmasının mümkün olduğunu bildiren pek çok araştırma vardır (Dönmez, 1986; Özyürek, 1992; Decharms, 1972; Diamond ve Shapiro, 1973; Lefcourt ve Ladwing, 1965).

Araştırmada yer alan denekler deneysel işlem sürecine alındıklarından itibaren çalışmanın amacı ve kazanımları konusunda bilgilendirilmişlerdir. Bu

bilgilendirmenin öğrencilerin farkındalık düzeyinde önemli bir etkiye neden olduğu ve bu sebeple gün geçtikçe farkındalıklarının arttığı ve içsel denetimlilik seviyelerinin arttığı düşünülmektedir. Ayrıca elde edilen bu sonuç, araştırmacı tarafından hazırlanan denetim odağı eğitiminin, ilköğretim 2. kademe öğrencilerinin denetim odağı düzeylerine etkisinin kalıcı olabileceğini düşündürmektedir.

5. 2. Sonuç

Denetim odağı, kişinin başına gelen olayların ortaya çıkış sebebinin sorumluluğunu kime ve neye yüklediği ile ilgili bir kavramdır. Denetim odağı ile ilgili yapılan ilk deneysel araştırmalar (Phares, 1957; James ve Rotter, 1958) daha çok bireylerin beklentilerinin beceri koşuluna mı yoksa şans koşuluna mı bağlandığını açıklamaya yönelmiştir.

Sosyal öğrenme kuramının denetim odağı tanımına göre; insan, hayatını etkileyen deneyimleri üzerinde etki bırakma gücüne sahip bilinçli bir varlıktır; ama davranışı etkileyenler, dış uyarıcılar ve pekiştiricilerdir. Denetim odağı içten olan insanlar pekiştirmenin kendi davranışlarına bağlı olarak ortaya çıktığını düşünerek, yaşamlarının sorumluluğunun kendilerinde olduğuna inanırlar ve buna uygun davranışlarla hayatlarını sürdürürler. Denetim odak yönü dıştan olan insanlar ise; pekiştirmenin dışsal güçler tarafından oluştuğunu düşünerek sahip oldukları yetenekleri ve davranışları ile hayatlarında çok az şeyi değiştirebileceklerine inanarak yaşamlarını sürdürürler (Rotter, Change ve Phares,1972). İç kontrol odağı inancı ile dış kontrol odağı inancı arasındaki en önemli fark, iç kontrol odağı inancı olan kişilerin kendi davranışlarının olaylara sebep olduğuna inanması iken, dış kontrol odağı inancı olan kişilerin ise olayları şans ya da kader gibi dış faktörlerin belirlediğine inanmalarındır (Dağ, 2002).

Araştırmalar içten denetimli bireylerin dışsal denetimli bireylere göre bir çok anlamda daha fazla olumsuz etkilere karşı dirençli olduklarını, kendilerini daha etkili, güvenli ve bağımsız kişiler olarak algılayan pozitif bir benlik algısına sahip, kişisel özgürlüklerinin sınırlandığı durumlarda güçlü tepkiler gösteren, atılgan ve

girişimci kişiler olduklarını görmekteyiz. Ayrıca içten denetimli bireylerin yaşamlarında daha aktif ve sorumluluk alabilen kişiler olduğu bilinmektedir. Bu nedenle bireylerin denetim odak düzeylerini içten denetimliliğe yaklaştırmak için pek çok araştırma yapılmıştır.

Bu araştırmada etkileşim grubu ile öğrencilerin denetim odağını etkilemeye yönelik bir program hazırlanmış ve uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde, deney grubunun ilk ve son ölçümleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Yani uygulanan denetim odağı eğitimi öğrencilerin denetim odağı üzerinde anlamlı bir etkiye yol açmıştır. Deney grubundaki öğrencilerin ilk ölçümlerinin dışsal denetimliliğe daha yakın bulunması bu sonucun nedenleri arasında yer alabilir. Ayrıca yaşantıya dayalı olarak hazırlanan etkinliklerin öğrencilerin denetim odağını etkilemede yeterli olacağı görüşü yapılan araştırmalarla da desteklenmektedir. Diğer yandan kontrol grubunun ilk ve son ölçümleri arasında beklendiği gibi anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Araştırma içerisinde deney grubuna uygulanan denetim odağı eğitimi, kontrol grubuna uygulanmamıştır. Kontrol grubuna herhangi bir müdahalede bulunulmamış sadece deney grubu ile eş zamanlı olarak n-test son-test olarak uygulanan kontrol odağı leği uygulanmıştır.

Deney grubunun son-test ve kalıcılık ölçümleri arasında yapılan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonunda da Tablo 13’de grldğu gibi anlamlı bir farklılık çıkmamıştır.

Sonuç olarak uygulanan denetim odağı eğitimi programı, öğrencilerin denetim odağı üzerinde anlamlı bir değişime yol açmıştır.

5.3. neriler

Ülkemizde denetim odağı konusunda yapılmış deneysel araştırmalar yeterli değildir ve bu alanda denetim odağının dışsal denetimlilikten içsel denetimlilik seviyesine yaklaştırılmasını amaçlayan daha çok çalışmaya gereksinim vardır. Fakat

bu çalışmaların içeriği hazırlanırken öğrencilerin pasif kalmamalarına dikkat edilmeli, hem eğlenmeleri hem de öğrenmelerini sağlayacak etkinliklere yer verilmelidir. Ayrıca uygulamalar sırasındaki araştırmacının tutumunun öğrencilerin eğitime bakış açılarını olumlu ya da olumsuz yönde etkileme riski göz ardı edilmemelidir. Eğer araştırmacı, araştırmaya katılan öğrencilerin sadece denetim odak seviyesini değiştirmek için uğraşır ve o andaki duyguları ile ilgilenmezse bir süre sonra eğitime devam eden öğrencilerin gönülsüz olarak katılımı ya da eğitimi tamamlamadan ayrılmaları söz konusu olabilir. Bu durum öğrencilerin eğitime bakış açılarını da olumsuz etkileyecektir ve doğal olarak kazandırılmak istenen davranışları kazanamayacak ve eğitim öğrencilerin denetim odak seviyelerinde anlamlı bir farklılığa yol açmayacaktır. Diğer yandan uygulamayı yapan araştırmacı daima gülyüzlü ve öğrencilerin yanlış ve hatalarını görmezden gelip olumlu yönlerini öne çıkarmasını bilen bir kişi olduğunda, öğrenciler eleştirilip yargılanmadıklarını hissedecekler ve gruptaki etkinlikle katılmaya daha istekli olacaklar, dolayısıyla grup etkinliği istenilen başarıya ulaşmış olacaktır.

Türk Milli Eğitim sistemi içerisinde eskiden beri yer alan öğretmen merkezli eğitim, her ne kadar son zamanlarda eğitimde yapılan reformlarla öğrenci merkezli hale getirilmiş olsa da, bu sistemde öğrencilerin rolünün ne olduğu tam olarak anlaşılammıştır. Bu anlamda, öğrencilerin yönlendirilerek, eğildikleri yönde desteklenmeye, çeşitli pozitif pekiştiricilerle olumlu davranışlarının devamının sağlanmasına ihtiyaç vardır. Yapılan araştırmalarda, çocuğun rutin günlük yaşamında başına gelen olaylarda, yakın çevresindeki kişilerden aldığı olumlu veya olumsuz tepkiler (ödül-ceza) sonucunda denetim odak düzeylerinin belirlenebildiği belirtilmektedir (Strickland, 1989; Yeşilyaprak,1988).

Bu araştırmada, eğitimin etkililiğinin artırılması ve her oturumda her öğrenciye söz hakkı verilmesi ve etkinliklere katılmasının sağlanması için deney ve kontrol grubuna sınırlı sayıda öğrenci alınmıştır. Öğrenci sayısının az tutulmasını nedenlerinden birisi de araştırmacının, öğrenci sayısının 10 kişiden fazla olduğu araştırmaya başlamadan önceki grup deneyimi yaşantılarında yeterli verimi alamadığını düşünmesidir. Nitekim araştırma bulguları 10 kişilik grup yaşantısının olduğu bu çalışmanın istenilen sonuca ulaştığını göstermektedir. Fakat bundan sonra

denetim odağının yönünü değiştirmeye yönelik yapılacak çalışmalarda, 10'ar kişilik birden fazla grubun, aynı anda araştırmaya alınması mümkün olabilir. Diğer yandan grup sayısı maksimum 15 tutularak tek grupla araştırmaya başlanabilir. Çünkü denetim odağını değiştirmeye yönelik yapılan dneysel çalışmalarda öğrenci sayısının fazla oluşunun, öğrencilerin eğitimden beklenen verimi alamaması ile sonuçlandığı bilinmektedir (Özyürek, 1992).

Araştırmada etkileşim grubu şeklinde uygulanan denetim odağı eğitimi öğrencilerin denetim odak seviyelerinde anlamlı bir farklılığa yol açmıştır (Tablo 10). Rogers (2003)'a göre, etkileşim grubu hem kendisini tedavi eden, hem de başkalarını iyileştiren gruptur. Bundan sonra öğrenciler için uygulanacak etkileşim grubu uygulamalarının oturum süresinin, 1 ders saatini geçmeyecek şekilde planlanması, o okuldaki eğitim öğretimin aksamaması ve kısa zamanda öz bilgilerin verilerek öğrencide istenen davranış değişikliğinin oluşturulması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca uygulama kitlesinin ilkokul öğrencileri olduğu düşünülürse, öğrencilerin dikkat süreleri daha kısadır. Dolayısıyla öğrencilere kazandırılmak istenen davranış ve tutumların oluşturulabilmesi için, hazırlanan etkinliklerin kısa süreli, dikkat çekici ve bol materyal kullanılarak uygulanması yararlı olacaktır.

Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar grup uygulamasının öğrencilerin denetim odağı seviyesinde dışsal denetimlilik seviyesinden, içsel denetimlilik seviyesine doğru bir değişime yol açtığı şeklinde yorumlanabilir. Yalom (2002), grup uygulamalarının, diğer uygulamalar karşısında, eşsiz bir terapötik yarar sağladığını ifade etmektedir.

KAYNAKÇA

Abramson, L.Y., Seligman, M.E.P. ve Teasdale, D. (1978). *Learned Helplessness In Humans: Critique And Reformulation*. Journal of Abnormal Psychology.

Acar, Voltan, N. (2003). *Grupla Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri*. Ankara. Nobel Yayın.

Adolesan Sağlığı ve Gelişimi Programı Rehber Kitabı. TC. Sağlık Bakanlığı AÇS/AP Genel Müdürlüğü, Unicef, 2002, Ankara.

Aksoy, A. Mağden, D. (1994). *Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Denetim Odağını Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi*. I. Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildiri. Adana.

Alisinanoğlu, F. (2003). *Çocukların Denetim Odağı ile Algıladıkları Anne Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı:1, Cilt:1.

Asnis G.M., Friedman T.A., Sanderson W.C., Kaplan M.L, Prag H.M., Harkavy-Friedman J.M. (1993). *Suicidal Behaviors In Adult Psychiatric Outpatients, I: Description And Prevalance*. Am J Psychiatry; 150:108-112.

Arıcak, T. (1995). *Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlık, Benlik Saygısı Ve Denetim Odağı İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Aydın, Ö. (1999). *Denetim Odakları Farklı Olan Ergenlerin Problem Çözme Becerileri Puanlarının Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum. Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydınay. A. (1996). *İş Tatmini ile Denetim Odağı Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Y.L.Tezi. Marmara Üniv.Eğit.Bil.Enstitüsü.

Balcı, A. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma; Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara. Pegem Yayıncılık.

Baydoğan, M. ve Dağ, İ. (2008). *Hemodiyaliz Hastalarındaki Depresiflik Düzeyinin Yordanmasında Kontrol Odağı, Öğrenilmiş Güçlülük ve Sosyotropi-Otonomi*. Türk Psikiyatri Dergisi. 19(1): 19-28.

Biggs, J.B. (1988). *Assessing students' approaches to learning*. Australian Psychologist. 202-206.

Blustein, D. L. (1987). *Social Cognitive Orientations and Career Development: A theoretical and Empirical Analysis*. Journal of Vocational Behavior. 35, 194–203.

Bohanek J.G., Marin K. Fivush R. & Duke M. (2006). *Family Narrative Interaction and Children's Sense of Self*. Family Process Vol.45(1). (26 Şubat 2007). www.FamilyProcess.org.

Bozkurt, N. ve Harmanlı Z. (2002). *İlköğretim Öğrencilerinin Denetim Odağı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması*. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi s 14: ss 29-37.

Büyüköztürk, Ş. (2006). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara. Pegem Yayıncılık. s.145.

Byrne, B. M. (1992). *Investigating Causal Links to Burnout for Elementary, Intermediate and Secondary Teachers*. San Francisco. Eric Document Reproduction Service. No. ED344886.

Crandall, V. C. & Crandall, B. W. (1983). *Maternal And Childhood Behaviors As Antecedents Of Internal-External Control Perceptions In Young Adulthood*. In H.M. Lefcourt (Ed.). *Research With The Locus Of Control Construct: Vol. 2. Developments And Social Problems* (pp. 53-103). San Diego, CA: Academic Press.

Cüceloğlu, D. (1993). *Dıştan Denetimli Kişi*. Yaşadıkça Eğitim Dergisi. 30 (4– 5).

Çelik, H. (1995). *Üniversite öğrencilerinin denetim odağının üniversite tercih sıralamasına ve başarısına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi. İstanbul.

Çoban, A. E. Ve Hamamcı, Z. (2006). *Kontrol Odakları Farklı Ergenlerin Kararstratejileri Açısından İncelenmesi*. Kastamonu Eğitim Dergisi. Cilt:14. No:2. 393-402

Dağ, İ. (1991). *Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RIDKOÖ)'nin Üniversite Öğrencileri İçin Güvenilirliği ve Geçerliliği*. Psikoloji Dergisi. Aralık. sayı: 7. c: XVI.

Dağ, İ. (1992). *Kontrol Odağı, Öğrenilmiş Güçlülük Ve Psikopatoloji İlişkileri*. Psikoloji Dergisi. 7(27): 1-9.

Dağ, İ. (2002). *Kontrol Odağı Ölçeği (KOÖ): Ölçek Geliştirme, Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması*. Türk Psikoloji Dergisi, 17 (49), 77 – 90.

Davies, G. M. (1982). *Perceived Self-Efficacy Outcome Expectancies And Negative Mood States And Stage Real Disease*. Journal of Abnormal Psychology, 91, 241-244.

Decharms R. (1972). *Personal Causation Training in the Schools*. Journals of Applied Social Psychology. sayı: 2, s. 101-102.

Deryakulu, D. (2002). *Denetim Odağı Ve Epistemolojik İnançların Öğretim Materyalini Kavramayı Denetleme Türü Ve Düzeyi İle İlişkisi*. Ankara. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 22: 55-61

Diamond, M. J. & Shapiro, J. L. (1973). *Changes in Locus of Control as a Function of Encounter Group Experiences: A Study and Replication*. Journal of Abnormal Psychology. sayı: 82. s. 517.

Dökmen, Z. Y. (2003). *Çalışma Durumları Farklı Üç Grup Kadında Ruh Sağlığı, Kontrol Odağı İnancı ve Cinsiyet Rolü*. Türk psikoloji dergisi. 18(51):111-124.

Dönmez, A. (1983). *Denetim Odağı ve Çevre Büyüklüğü*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 16 (1)

Dönmez, A. (1984). *Belirli Toplumsal Durumların Algılanmasında Denetim Odağının Etkisi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 17(1-2). 146-148.

Dönmez, A. (1985). “*Denetim Odağı*”. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 18 (1-2). s. 31-43

Dönmez, A. (1986). *Denetim Odağı: Temel Araştırma Alanları*. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 18 (1-2). 259-280.

Efiliti, E. (2006). *Orta Öğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık Ve Denetim Odağı'nın Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. Doktora Tez Çalışması. Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

Elise, R.H. ve diğerleri (1998). *Adolescent Health: The Relationship Between Health Locus Of Control, Beliefs And Behavior*. Guidance and Counseling, 13(3), 23-31.

Erdem, F. (2001). *Girişimcilerde Risk Alma Eğilimi Ve Belirsizliğe Tolerans İlişkisine Kültürel Yaklaşım*. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (2) 43-61

Erkan, S. (2000). *Örnek Grup Rehberliği Etkinlikleri*. Pegem Yayınevi. Ankara.

Erkan, S., Kaya, A. (2005). *DeneySEL Olarak Sınanmış Grupla Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Programları*. Pegem Yayıncılık. Ankara.

Erman, H. (2000). *Çocuk Aile Disiplin Üçgeni*. Çocuk ve Aile: Bilinçli Ana Babanın Dergisi. (31). 40-42.

Fazey, D.M.A. ve Fazey, J.A. (2001). *The potential for autonomy in learning: Perceptions of competence, motivation and locus of control in first-year undergraduate students*. *Studies in Higher Education*. 26(3), 345-361.

Fielding, M. & Gall, M. D. (1982). *Personality and Situational Correlates of Teacher Stres and Burnout Paper Presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association*. New York. Eric Document Reproduction Service. No: ED219353.

Findley, M.J. ve Cooper, H.M. (1983). *Locus of Control and Academic Achievement: A Literature Review*. *Journal of Personality and Social Psychology*. 44, 2, 347-358.

Gale C. R., Batty G. D., Deary I. J. (2008). *Locus of Control at Age 10 Years and Health Outcomes and Behaviors at Age 30 Years: The 1970 British Cohort Study*, *Psychosomatic Medicine* 70:397-403

Gardner, D. C., Warren, S. A. (1978). *Careers and Disabilities: A Career Education Approach*. Connecticut: Greylock Publishers.

Garner, R. & Alexander, P.A. (1989). *Metacognition: Answered and Unanswered Questions*. *Educational Psychologist*. 24(2), 143-158.

Gamer, R. (1990). *When Children And Adults Do Not Use Learning Strategies: Toward A Theory Of Settings*. *Review of Educational Researc*. 60(4), 517-529.

Gençtan, E. (1993). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul. Remzi Kitapevi.

Goodman, J. H., Cooley, E. L., Sewel, D. R., ve Leavitt, N. (1982). *Locus Of Control And Self-Esteem İn Depressed, Low İncome African-American Women*. *Community Mental Healt Journal*, 30(3), 259-269.

Güçray S.S. (2003). *The Analysis of Decision Making Behaviors and Perceived Problem Solving Skills in Adolescents*. The Turkish Online Journal of Educational Technology - TOJET April 2(2), Article 5.

Güler, B. (2006). *Öğrenilmiş Çaresizlik*. İstanbul. Liberte Yayınları.

Gümüş H. (1999). *İçten ve Dıştan Denetimli Kişilerde Sağlıkla İlgili Tutumların İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum.

Güngör, A. (2003). *Gelişim ve Öğrenme*. 2. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.

Haye, M. K. Susan M. Swearer, Kelly Brey Love, Rhonda K. & Turner, (2003). *Examining Locus Of Control And Agression Along The Bully/Victim Continuum*. American Psychological Association. Toronto, Canada.

Hosman, L. A. (1997). *The Relationship Between Locus of Control and The Evaluative Consequences of Powerful and Powerless Speech Styles*. Journal of Language&Social Psychology. 16.

Hurst K. (1993), *Problem Solving in Nursing Practic*, Scutari Pres, North Yorkshire, London.

Ivey, A.E. & Ivey, M.B. & Downing L.S. (1987). *Counseling and Pschotherapy Integrating Skills Theory and Practice*. Prentice-Hall. New Jersey.

İnanç, N. (1997). *Üniversite Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeyleri ile Akademik Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi . Gaziantep Üniversitesi

James, W. ve Rotter, J.B. (1958). *Portical And %100 Reinforcement Under Chence And Skill Condition*. Journal of Experimental Psychology, 55, 397-403.

Jandt, E. F. (Nisan 2002). *Yönetim Sorunlarına Etkili Çözümler*, (orj. Straight Answers to People Problems) İstanbul:Hayat Yay.

Jansenn, T. & Carton, J.S. (1999). *The effect of locus of control and task difficulty on procrastination*. The Journal of Genetic Psychology. 160(4). 436-442.

Jonassen, D.H. & Grabowski, B.L (1993). *Handbook of Individual Differences, Learning, and Instruction*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Kaplan, S. E. Reneau, J. H. Ve Whitecotton, S. (2001). *The Effects Of Predictive Ability Information, Locus Of Control, And Decision Maker Involvement And Decision Aid Reliance*. Journal of Behavioral Decision Making, 14, 35-50.

Kaptanoğlu S. (2002). *Gençlikte Riskli Davranışlar Araştırma Formunun, Uyarlama, Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması (Ankara İli Merkezi Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Kaygusuz, C. (1995). *Öz-Otoriteryanizm İle Bazı Psikolojik ve Ailesel Değişkenler Arasındaki İlişkiler*. Doktora Tezi. Atatürk Üniv. SBE. Erzurum.

Keleş, O. B. (2000). *Eğitim Yöneticilerinde Sorun Çözme ve Denetim Odağı İlişkisi*. Doktora Tezi. Ankara Üniv. SBE, Ankara

King, S. (1989). *Sex Differences in a Causal Model of Career Maturity*. Journal of Counseling and Development. 68, 208–215.

Korkut, F. (2004). *Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. Ankara. Anı Yayıncılık.

Köksal, F. (1991). *Denetim Odağı ile Saldırgan Davranışlar Arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum Üniversitesi.

Kulaksızoğlu, A. (2000). *Ergenlik Psikolojisi*. 3. Basım. İstanbul. Remzi Kitabevi.

Küçükbayır DG. (2000). *Sağlıkta ve Hastalıkta Kontrol Algısı Ölçeği*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Lacroix A, Assal JP. (1998). *Therapeutic Education of Patients*, VIGOT,Paris.

Lamont, A.F. & Richard, M.H. & James, M. (2003). *Effects Of Locus Of Control On African American High School Seniors Educational Aspirations: Implications For Preservice And Inservice High School Teachers And Counselors*. High School Journal. 87(1). 2-16.

Lawrence, H. (1997). *The Relationship Between Locus of Control and The Evaluative Consequences of Powerful and Powerless Speech Styles*. Journal of Language and Social Psychology. sayı: 16. s. 70.

Lawrence L. M. (1998). *Deconstructing Locus of Control: Implications for Practitioners*. Journal of Counseling and Development. sayı: 76, s. 2

Lefcourt, H. M. & Ladwing, G. W. (1965). *The Effect of Reference Group Open Negroes Persistence in a Biracial Competitive Game*. Journal of Personality and Social Psychology. sayı: 1. s. 668

Lefcourt, H. M. (1982). *Locus of Control: Current Trends in Theory and Research*. New Jersey. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Lefcourt, H. M. (1992). *Durability and impact of the locus of control construct*. Psychological Bulletin. 112. 411-414.

Luzzo, D. A. (1994). *Assessing the Value of Social-Cognitive Constructs in Career Development*. Annual Convention of the American Psychological Association. Los Angeles: California.

Main, J.D. & Rowe, M.B. (1993). *The Relation Of Locus Of Control Orientation And Task Structure To Problem Solving Performance Of Sixth Grade Student Pairs*. Journal of Research in Science Teaching. 30(4),401-420.

Malki, R. (1998). *Davranışlarda iç-dış kontrol Odağı ile Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, E.Ü. Sos. Bil. Enstitüsü.

Mann, L. & Hormoni, R. & Rover, C. (1989). *Adolescent Decision Making: The Development Of Competence*. Journal of Adolescence. 12. 265-278.

Martin, R. & Diğerleri, (2005). *The Role Of Leader-Member Exchanges In Mediating The Relationship Between Locus Of Control And Work Reactions*. Journal of Occupational and Organizational Psychology. 78. 141-147.

Mazur, P. J. & Lynch, M. D. (1989). *Differential Impact of Administrative Organizational, and Personality Factors on Teacher Burnout*. Teaching and Teacher Education. 5 (4), 337-353.

McClun, L.A. & Merrell K.W. (1998). *Relationship Of Per-Ceived Parenting Styles, Locus Of Control Orientation, And Self-Concept Among Junior High Age Students*. Psychol Sch. 35(4): 381- 390.

McVicar, P. & Hermon, A. (1985). *Assertiveness, Self-Actualization and Locus of Control in Woman*. Sex Roles. Vol. 9(4), 555-562.

Meijer S.A. & Sinnema G. & Bijstra J.O. ve ark. (2002). *Coping Styles And Locus Of Control As Predictors For Psychological Adjustment Of Adolescent With A Chronic Illness*. Soc. Sci. Med. 54:1453-1461.

Moore, D. & Dwyer, F. M. (1997). *Effect of Color-Coding On Locus of Control*. International Journal of Instructional Media. 24.

Moore M.M. (2006). *Variations In Text Anxiety and Locus Of Control Orientation in Achieving and Underachieving Gifted and Nongifted Middle School Students*. University Of Connecticut. A dissertation degree of The Doctor of Philosophy.

Nowicki S.J.R., Barnes J. (1973). *Effects of A Structured Camp Experience on Locus Of Control Orientation*. The Journal of Genetic Psychology. 122. p.247-252.

Nowicki S. J. R., Cooley E. (1990) *The Role of Locus of Control Orientation in Speed of Diskriminating Facial Affect*, Journal of Resarch Personality. 24. 389-397.

Nunn, G. D. and Nunn, S. J. (1993). *Locus of Control and School Performance: Some Implications for Teachers*. Education. 113 (4), 636-641.

Odacı, H., Kalkan, M., Balcı, S. ve Yılmaz, M. (2003), *Sosyal Beceri Eğitiminin İlköğretim Öğrencilerinin Denetim Odağı Düzeyleri Üzerine Etkisi*. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi. 2(20): 49-58

Ohler, D. L., Levinson, E. M., Sanders, P. (1995). *Career Maturity in Young Adults with Learning Disabilities: What Employment Counselors Should Know*. Journal of Employment Counseling. 32, 65–78.

Onur, M. (2003). *Üniversite Öğrencilerinin Yabancı Dil Başarısının Yabancı Dil Öğrenmeye İlişkin Tutum, Özsaygı Ve Denetim Odağı Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi. Erzurum.

Osman, M.E. & Hannafin, MJ. (1992). *Mctacognition Rcsearch And Theory: Analysis And Implications For İnstructional Design*. Educational Technology Research and Development. 40(2), 83-99.

Ozolins, A.R. ve Stenstrom, U. (2003). *Validation Of Health Locus Of Control Patterns İn Swedish Adolescent*. Adolescence. 38(152). 650-658.

Österman, K., Björkqvist, K., Lagerspetz, K. ve ark. (1999). *Locus Of Control And Three Types Of Aggression*. Aggress Behav. 25: 61-65.

Özbay, Y. (2002). *Kişisel Rehberlik, Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Ankara. Pegem A Yayınları.

Özcan, Candangil S. ve Ceyhan A. A. (2006). *Denetim Odakları Farklı Lise Öğrencilerinin Bazı Kişisel Özelliklerine Göre Karar Vermede Öz-Saygı ve Stres Düzeyleri*. Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

Özdemir, A. (2007). *Eğitim Yöneticisi Adaylarının Sosyal Becerilerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi. Sayı:50. ss: 269-296

Özen, Y., Gülaçtı, F. Ve Çıkıltı Y. (2002). *İlköğretim Öğrencilerinin Sorumluluk Duygusu Ve Davranış Düzeyleri İle İç-Denetimsel Sorumluluk İle Dış-Denetimsel Sorumluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi. Cilt-Sayı: 4-2

Özer, P.S. ve Topaloğlu, T. (2007). *Girişimci Ve Yöneticilerin Öğrenilmiş Gereksinimleri ile Kontrol Odaklarının Kıyaslanmasına Yönelik Bir Araştırma*. Çukurova üniv. Sos. Bil. Ens. Dergisi. Cilt: 16 / Sayı: 2

Özyürek, D. (1992). *Denetim Odağını Etkilemeye Yönelik Deneysel Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniv. SBE. Adana.

Park, Y. ve Kim, U. (1998). *Locus Of Control, Attributional Style And Academic Achievement: Comparative Analysis of Korean, Korean-Chinese and Chinese Students*. Asian Journal of Social Psychology. 1, 191-208.

Phares, E.J. (1957). *Expentancy Changes İn Skill And Chence Situation*. Journal of Abnormal and Social Psychology. 54. 339-342.

Phares, (1976). *Locus of Control in Personality*. Ceneral Learning Pres. New Jersy. s. 23.

Rogers, C. (2003). *Etkileşim Grupları*. Çev: Erbil, H. Doruk Yayıncılık. Ankara

Rosenbaum, M.A. (1980). *A Schedule For Assessing Self-Control Behaviors: Preliminary findings*. Behavior Therapy. 11: 109-121.

Ross, M. W. (1989). *The Relationship Between Locus of Control and Academic Level and Sex of Secondary School Students* . University of Ottawa and Maurice C. Taylor. Algonquin vol. 14, n:4, pp. 315-322 (15 ref.).

Rotter J. B. (1942). *Level of Aspiration As a Method of Studying Personality. II. Development and Evaluation of a Controlled Method*. Journal of Experimental Psychology. sayı: 31. s. 410-422

Rotter, J. B. (1966). *Generalized Expectancies For Internal Versus External Control Of Reinforcement*. Psychological Monographs, 80, 1-28.

Rotter, J. B. & Change, J. E. & Phares E. J. (Eds.) (1972). *Applications of a Social Learning Theory of Personality*. Toronto. Holt-Rinehart

Rotter, J. B. (1975). *Some Problems And Misconceptions Relatedto The Construct Of Internal Vs. External Control Of Reinforcement*. Journal of Consulting and ClinicalPsychology, 40, 313-321.

Rotter, J. B. (1990). *Internal Vs. External Control Of Reinforcement:A Case History Of A Variable*. American Psychologist. Vol:45. No:4. (489-493).

Ryan, M.P. (1984). *Monitoring Text Comprehension: Individual Differences In Epistemological Standards*. Journal of Educational Psychology. 76(2),248-258.

Sahrañç, Ü. (2000). *Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeylerinin Denetim Odaklarına Göre Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Saka, O. (2005). *Araştırma Evreleri IV: Değerlendirme Ve Hipotez Testlerinin Seçimi*. Türkiye Acil Tıp Dergisi. 5(1); 43-47.

Sardoğan, M. E. & Kaygusuz, C. & Karahan T. F. (2006). *Bir İnsan İlişkileri Beceri Eğitimi Programının Üniversite Öğrencilerinin Denetim Odağı Düzeylerine Etkisi*. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. Cilt 2. Sayı 2. ss. 184-194.

Sayı1, I. (2000). *İntihar Davranışı, Kriz ve Krize Müdahale*. Ankara:Damla Yayıncılık. 165-197

Serin, N. B. ve Derin, R. (2008). *İlköğretim Öğrencilerinin Kişilerarası Problem Çözme Becerisi Alguları Ve Denetim Odağı Düzeylerini Etkileyen Faktörler*. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. Cilt:5. Sayı:1. Yıl:2008.

Skinner, E. A. (1996). *A Guide To Constructs Of Control*. Journal of Personality and Social Psychology. 71. 549-570.

Smead Morganett, R. (2005). *Yaşam Becerileri: Ergenler İçin Grupla Psikolojik Danışma Uygulamaları*. Pegem Yayıncılık. Ankara.

Stipek, D.J. (1988). *Motivation To Learn*. New Jersey. Prentice Hall.

Strickland, B.R. (1989). *Internal-External Control Expectancies*. *American Psychologist*. Vol: 44. No: 1 (1 –12).

Sungur, N. (1988). *Yaratıcı Sorun Çözme Programının Etkililiği EYT Öğrencilerine İlişkin Bir Deneme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi.

Sungur, N. (1992). *Yaratıcı Düşünce*. Özgür Yayın Dağıtım. İstanbul.

Sürmeli A. (1997). *Anksiyete Kavramı ve Anksiyete Bozukluklarına Genel Bir Bakış*. Psikiyatri Temel Kitabı. GÜLEÇ C., KÖROĞLU E. (ed.). Hekimler Yayın Birliği. Ankara. C.:1

Tabak R.S. (2000). *Sağlık Eğitimi*. Som-Gür Yayıncılık. Ankara.

Tabak, R. S. ve Akköse K. (2005). *Ergenlerin Sağlık Denetim Odağı Algılama Düzeyleri Ve Sağlık Davranışlarına Etkileri*. TAF Preventive Medicine Bulletin, 2006: 5 (2)

Tseng, M. S. (1970). *Locus of Control as a Determinant of Job Proficiency, Employability and Training Satisfaction of Vocational Rehabilitation Clients*. Journal of Counseling Psychology. 17(6), 487–491.

Tokat, B. Kara, H. Ülkün, N. (2006). *Yöneticilerin Sorun Çözme Yetenekleri Ve Kontrol Odağının Belirlenmesi*. Dpü Yayınları

Tony, T.S. (2003). *Locus Of Control, Attributional Style And Discipline Problems In Secondary Schools*. Early Child Dev. Care. 173(5): 455-466.

Tümkiye, S. (2000). *İlkokul Öğretmenlerindeki Denetim Odağı Ve Tükenmişlikle İlişkisi*. Paü Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı:8. Özel Sayı

Türküm, A. S. ve Can, G. (Ed.). (1998). *Çağdaş Yaşam Çağdaş İnsan: Çağdaş Yaşamda Kişilik ve Kişilerarası İlişkiler*. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları. Eskişehir.

Ural, A. ve Kılıç, İ. (2005). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*. Detay Yayıncılık. Ankara.

Uslu, M. (1999). *Resmi Eğitim Kurumlarında Çalışan Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uzmanlarının İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeylerinin Danışmanların Denetim Odağı ve Bazı Değişkenlere Göre Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniv. SBE. Konya

Ünüvar, A. (2003). *Çok Yönlü Algılanan Sosyal Desteğin 15-18 Ya Arası Lise Öğrencilerinde Problem Çözme Becerisine ve Benlik Saygısına Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Wallston KJ, Wallston KA. (1978). *Multidimensional Health Locus of Control (MHLOC) Scales*. Health Educ. Mon. 6:160-70.

Weinstein, C.E. & Mayer, R.B. (1985). *The Teaching Of Learning Strategies*. In M.C. Wittrock (Ed.). Handbook of Research on Teaching. NY: MacMillan. (3rd Ed. pp.315-327).

Wong-McDonald, A. ve Gorsuch, R. L. (2004). *A Multivariate Theory Of God Concept, Religious Motivation, Locus Of Control, Coping And Spiritual Well-Being*. Journal of Psychology and Theology. 32(4), 318-334.

Varma, G., Acar K., Özdel O., Kurtuluş A., Yücel E., Oğuzhanoglu, N. K. (2007). *Özkıyım Davranışıyla Kontrol Odağı İlişkisi*. Türkiye’de Psikiyatri. Cilt 9. Sayı 2.

Vernon, A. (1999). *Counseling Children and Adolescents (2nd ed)*. Love Publishing Company. Denver.

Yalom, I. (2002). *Grup Psikoterapisinin Teori ve Pratiği*. Çev: Tangör, A., Karaçam, Ö. Kabalıcı Yayınevi. İstanbul.

Yeşilyaprak, B. (1988). *Lise Öğrencilerinin içsel Ya da Dışsal Denetimli Oluşlarını Etkileyen Etmenler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yeşilyaprak, B. (1990). *Denetim Odağının Belirleyicileri ve Değişime İlişkin Araştırmalar: Bir Eleştirel Değerlendirme*. Psikoloji Dergisi. 7 (25), 41-52.

Yeşilyaprak B. (2003). *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri, Gelişimsel Yaklaşım*. Ankara. Nobel Yayın Dağıtım.

Yeşilyaprak, B. (2004). *Denetim Odağı*. (Ed.:Y. Kuzgun) Eğitimde Bireysel Farklılıklar. Ankara. Nobel Yayın Dağıtım.

Yeşilyaprak, B. (2005). *Gelişim Ve Öğrenme Psikolojisi*. 9. Basım. Pegem Yayıncılık. Ankara.

Zimbardo, R. (1985). www.queendom.com/tests/personality/lc_access.html. (internetten alınma tarihi, 10.09.2008)

EKLER

EK-1

DENETİM ODAĞI EĞİTİMİ PROGRAMI

Öğrencilerin denetim odak sevilerinin dıştan içe doğru geliştirilmesi amaçlı grupla psikolojik danışma uygulamalarından her biri 50 dakikadan oluşan 12 oturumluk bir sürede gerçekleştirilecektir. Aşağıda grup oturumlarının hedefleri, süresi, kullanılan materyaller ve grup süreci hakkında bilgi sunulmuştur.

GRUP OTURUMLARI

OTURUM 1

PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİ-1

Oturumun Amacı

Katılımcıların problem çözme becerilerini öğrenmeleri.

Oturumun Kazanımları

Katılımcılar bu oturumun sonunda;

- ✓ Grup kurallarını bilecekler
- ✓ Problemlerinin tanımını yapabilecekler
- ✓ Yaşadıkları problemlere yönelik farkındalıklarını arttıracaklar
- ✓ Problem çözmenin adımlarını öğrenecekler

Oturumun Süresi: 50 dakika

Oturumda Kullanılacak Malzemeler

Tahta, tahta kalem, katılımcı sayısı kadar sandalye ya da sıra, büyük karton kağıt katılımcıların isimlerinin yazılı olduğu yaka kartları, Problem Çözme Basamaklarının olduğu karton kağıt.

Uygulama:

Tanışma

Öncelikle grubu yöneten kişi kendisini tanıtır ve genel olarak grubun amaçları konusunda bilgi verir. Gruptaki kişilerin isimleri ve kendilerini tanıtıcı birkaç özellikleri sorularak oturuma başlanır.

Isınma Oyunu

Amaç: Katılımcıları oturuma hazırlamak ve rahatlamalarını sağlamak.

Malzeme: Lastik top

Yöntem: Oyun

Yönerge: Katılımcıların daire şeklinde ayakta durması istenir. Ortaya bir gönüllü alınarak gözleri bağlanır ve 1'den başlayarak sayı sayması istenir. Bu arada lastik top daire içerisinde elden ele dolaştırılır. Dairenin ortasındaki kişinin her 10 sayıda bir yüksek sesle sayıyı söylemesi istenir. Sayıyı söylediğinde top kimin elinde ise o kişi oyundan çıkarılır.

Isınma oyununun ardından aşağıdaki şekilde grubun kurallarına ve bu oturumun konusuna giriş yapılır.

Oturma şeklinin daire biçiminde olması sağlanır ve katılımcıların bu eğitim programından beklentilerinin neler olduğu sorulur. Daha sonra bu oturumun amaçları ve kazanımları konusunda bilgi verilir.

Grup Kurallarının Belirlenmesi

Amaç: Katılımcıların grup kurallarını bilmesi

Malzeme: Yazı tahtası ve kalemi, büyük karton kağıt.

Yöntem: Soru-cevap

Grup olarak çalışılacak bu oturumlarda, katılımcıların daha rahat hareket edebilmeleri, grubun işleyişinin kolaylaşması ve belli sınırların oluşması için kuralların oluşturulmasının gerekliliğini belirtilir ve katılımcılara grubun ne gibi kuralları olmasını istedikleri sorulur.

İstenilen kurallar ve grubun işleyişi için gerekli olanları da ekleyerek tahtaya yazılır ve gelecek oturumda bu kurallar büyük puntolarla büyük bir kartona yazılı halde gruba getirilir. Grubun temel kurallarının dinlemek, devam, gizlilik, saygı, hoşgörü, empati olmasına dikkat edilir. Kurallar listesinin tüm oturumlar boyunca bir yerde asılı kalmasına özen gösterilir.

Etkinlik

Yöntem: Beyin Fırtınası

Grup kuralları belirlendikten sonra katılımcılara hayatlarında ne gibi problemler yaşadıkları ve bunlara nasıl çözümler getirmeye çalıştıkları sorulur. Paylaşımdan sonra problem çözme basamakları anlatılır ve yaşadıkları ortak bir problem belirlemeleri istenir. Daha sonra problem çözme basamaklarının yer aldığı Ek-2 tahtaya asılır (Hurst,1993). Belirledikleri ortak problem basamaklara uygun olarak beyin fırtınası yöntemiyle çözülmeye çalışılır. Örneğin yaşadıkları sorun sınav kaygısı olsun. Basamakları takip ederek öğrencilere sorulur: “Problemi tanıyın, nedir problem. Problem tanımlayın. Şimdi hep beraber bilgi toplayalım; bu sorunu nasıl çözebiliriz. Hep birlikte bir plan yapalım. Diğer bir basamakta en uygun seçeneği seçmeliyiz. Şimdi hipotezlere bir göz atalım. En uygun hipotez nedir sizce. Hadi onu seçelim. Problemin çözümüne geçelim. Çözüldü ise sorun yok. Ama çözülemedi ise tekrar aynı basamaklardan geçmemiz gerekir.

Oturum bittikten sonra oturum değerlendirme formu dağıtılır ve öğrencilerin doldurmaları istenir.

Ev Ödevi:

Evde yaşadıkları başka bir problem düşünerek, aynı problem çözme yollarını kullanmaları, o problemlerini çözmeleri ve çözümü gelecek haftaya kadar uygulayıp gelmeleri istenir. Bunun için katılımcılara Ek-3 dağıtılır.

OTURUM-2

PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİ-2

Oturumun Amacı

Katılımcıların problem çözme becerilerini uygulayabilir hale gelmeleri.

Oturumun Kazanımları

Katılımcılar bu oturumun sonunda;

- ✓ Problemlerinin çözümü için gerekli becerileri öğrenecekler
- ✓ Rol oynama yöntemiyle problemin nasıl çözümleri olabileceğini yaşayarak deneyimleyecekler
- ✓ Problem karşısında uygulanabilecek çözüm yollarını görecekler

Oturumun Süresi: 50 dakika

Oturumda Kullanılacak Malzemeler

Tahta, tahta kalemi, katılımcı sayısı kadar sandalye, Ek-4, Ek-5, Ek-6

Uygulama:

Ev Ödevi Kontrolü:

Bir önceki oturumda verilen ev ödevini nasıl yaptıkları sorulur. Paylaşmak isteyen katılımcıların söylemesi için söz hakkı verilir.

Isınma Oyunu

Amaç: Katılımcıları oturuma hazırlamak ve rahatlamalarını sağlamak.

Malzeme: Anlatılacak şeyin isimlerinin yazılı olduğu kağıtlar ve torba.

Yöntem: Doğaçlama

Yönerge: Katılımcılara torbadan çektikleri kağıtta yazılı olan ne ise onun hakkında 30 saniye konuşması istenir. İsimler Ek-4'teki gibidir.

Etkinlik

Yöntem: Soru-cevap

Isınma oyununun ardından aşağıdaki sorular gruba sorularak etkileşime başlanır:

- Sizce insan yaşamında sıkıntı oluşturan ve hayatın gidişatını olumsuz yönde etkileyen ne gibi problemler yaşıyoruz?
- Peki bunları çözmek için neler yapıyorsunuz?
- Çözüm yollarımız doğru mu? Bunların yerine neler yapmalıyız?

Problemin çözümü için yapılacaklar anlatılır.

- Bilgi toplayın, Fikir üretin
- Başkalarının görüşlerini alın
- İşbirliği yapın, Sistemli çalışın
- Yöntem: Deneme-yanılma
- Kendinizi tanıyın (iç-görü)
- Kendinize güvenin

Bilgi verdikten sonra katılımcılardan ikişerli grup olmaları istenir ve rol kartları verilerek (Ek-5) kartlarda yaşadıkları problemleri çözmeye çalışmaları istenir. Bunun için öğrencilere 5 dakika verilir. Süre bittikten sonra rol oynama yöntemiyle kartlarda yazılı olanları oynamaları istenir.

Rol oynama etkinliği bittikten sonra yeniden daire şeklinde oturulur ve rol yapanlara şu sorular sorulur:

- Size verilen yönerge neydi?
- Yönergeyi yerine getirirken ne tür zorluklar yaşadınız?
- Bulduğunuz çözüm işinizi kolaylaştırdı mı?
- Kendi yaşamınızda bu çözümü uyguluyor musunuz?

Etkinliği bitirirken şu açıklamayı yapılır.

Günlük yaşamımızda sürekli olarak problemlerle iç içe yaşıyoruz. Karşılaştığımız problemi hızlı ve etkili olarak çözebilmek için bir çaba göstermemiz gerekiyor. Bireysel mutluluğumuz, profesyonel kariyerimiz, çevremizle uyum ve bütünlük içinde olmamız... Kısacası, mutlu olmamız, bu problemleri nasıl ustaca ve etkili olarak çözebildiğimizle yakından ilgilidir.

Problemlere hızlı, kalıcı ve etkili çözüm üretmek ve çözmek günümüzün en önemli başarılı olma yeteneklerinden biridir. Dolayısıyla problemlerinizi ne kadar erken tanıyıp belirler ve çözüme ulaştırırsanız, o kadar güçlü ve başarılı olursunuz. Bireysel başarı, kişilerin gündelik hayatlarında karşı karşıya kaldıkları problemlerin esiri olmadan, problemi akılcı bir yaklaşımla analiz etmelerine ve problemi yaratan nedenleri gerçekçi olarak belirleyip çözmelerine bağlıdır. Sorunlara alışmaktansa onlarla yüzleşmeyi tercih edin.

Oturum bittikten sonra oturum değerlendirme formu dağıtılır ve öğrencilerin doldurmaları istenir.

Ev Ödevi: Yaşadıkları bir sorunla ilgili yaptıklarını yazmaları istenir. Bunun için Ek-6 dağıtılır.

OTURUM 3

KARARLARIM-1

Oturumun Amacı

Katılımcıların karar verme becerisini kazanmaları.

Oturumun Kazanımları

Katılımcılar bu oturumun sonunda;

- ✓ Verilebilecek bir kararın varlığının farkındalığına ulaşacaklar
- ✓ Kendilerini daha iyi tanıyacaklar ve ne tür durumda nasıl karar verdiklerini görebilecekler
- ✓ Kendi kararlarını verebilmenin önemini kavrayacaklar

Oturumun Süresi: 50 dakika

Oturumda Kullanılacak Malzemeler

Karar verebiliyor muyum? Formu (Ek-7), Karar Verme Formu (Ek-8)

Uygulama:

Ev Ödevi Kontrolü

Bir önceki oturumda verilen ev ödevini nasıl yaptıkları sorulur. Paylaşmak isteyen katılımcıların söylemesi için söz hakkı verilir.

Isınma Oyunu

Amaç: Katılımcıları oturuma hazırlamak ve rahatlamalarını sağlamak.

Malzeme: Katılımcı sayısından bir eksik sandalye

Yöntem: Oyun

Yönerge: Sandalyeler daire şeklinde dizilerek katılımcılar oturtulur ve dairenin ortasına bir katılımcı alınır. Oturumunu yöneten kişi şunları söyler. “Şimdi sizinle bir ısınma oyunu oynayacağız. Ben bazı kişisel özellikler söyleyeceğim ve eğer o özellikler size uygunsa yerinizden kalkıp başka bir sandalyeye oturacaksınız. Yanınızdaki sandalyeye oturamazsınız. Ayakta kalan kişi 1 sandalye ile beraber oyundan çıkacak. Kimin oturduğu sandalyeyi alırsa o ortada ebe olacak” Böylece oyun başlatılır ve en son bir kişi kalana kadar oyun devam eder. Oturumu yöneten kişi aşağıdakine benzer şeyler söyleyerek oyunu başlatır.

- Kim yüzmeyi sever?
- Kim alışverişi sever?
- Kim gezmeyi sever?
- Kim erken kalkmayı sever?
- Kim kırmızıyı sever?
- Kim maviyi sevmez?
- Kim ata binmek ister?
- Kim spor ayakkabısı giyiyor?
- Kim ..... vb. Şekilde oyun sürdürülür. Bu

sorulara evet cevabı olanlar yerlerinden kalkarak başka sandalyeye otururlar. Hayır diyenler yerlerinde kalırlar.

Etkinlik

Yöntem : Form doldurma

Yönerge: Öncelikle oturum şeklinin daire ya da U biçiminde olması sağlanır ve bu oturumun amaçları ve kazanımları konusunda bilgi verilir. Hemen ardından etkinliğe geçilir. Karar verebiliyor muyum? Formu (Ek-7) dağıtılır. Formu doldurmaları için 5 dakika süre verilir. Ardından paylaşım sorularına geçilir.

Paylaşım soruları:

Form doldurma işlemi tamamlandıktan sonra aşağıdaki soruları gruba yönelterek etkileşimi başlatınız.

- En çok hangi sıklıkta kararlara katılabiliyorsunuz?
- Bunun nedeni nedir?
- Sizce karar alma sürecine katılmamız neden bu kadar önemlidir?
- Hayatımızla ilgili kararları veremezsek ne olur?
- Aldığımız kararın sorumluluğunu taşımamız mıdır?
- Kişinin kendi kararlarını vermesi hayatının kontrolünü eline alması demek midir?
- Başkalarının bizim adımıza karar vermeleri sonucunda neler olur?

Paylaşım soruları bittikten sonra oturum değerlendirme formu dağıtılır ve öğrencilerin doldurmaları istenir.

Ev Ödevi:

Karar verme formu (Ek-8) öğrencilere dağıtılır. Bu formu evde doldurmaları istenir. Formu doldururken herhangi bir konuda verecekleri bir karar verme durumunun seçeneklerini belirtmeleri ve bu seçeneklerle ilgili avantajlar ve dezavantajları yazmaları istenir. Sonucunda değerlendirerek hangi seçeneği kendilerine uygun görüyorlarsa seçmeleri ve haftaya bu seçimi uygulayıp gelmeleri istenir.

OTURUM 4

KARARLARIM-2

Oturumun Amacı

Katılımcıların karar verme becerisini hayatlarında uygulamalarının sağlanması.

Oturumun Kazanımları

Katılımcılar bu oturumun sonunda;

- ✓ Karar vermek için ihtiyaç duyulan bilgi ve beceriye sahip olacaklar.
- ✓ Karar verebilmek için hedef belirlemenin önemli olduğunu kavrayacaklar.

Oturumun Süresi: 50 dakika

Oturumda Kullanılacak Malzemeler: Benim Kararım formu (Ek-9)

Uygulama:

Ev Ödevi Kontrolü

Bir önceki oturumda verilen ev ödevini nasıl yaptıkları sorulur. Paylaşmak isteyen katılımcıların söylemesi için söz hakkı verilir.

Isınma Oyunu

Amaç: Katılımcıları oturuma hazırlamak ve rahatlamalarını sağlamak.

Malzeme: Balonlar ve tahta kalem,

Yöntem: Oyun

Yönerge: Her katılımcıya birer balon ve kalem verilir ve şişirerek üzerine sevdikleri bir özelliklerini yazmaları istenir. Daha sonra ayağa kalkarak 3 deyince, hep birlikte balonları havaya fırlatmaları istenir. 3'e kadar sayar oturumu yöneten kişi ve 3 deyince "balonları fırlatın" diye yönergede bulunur. Hemen arkasından herkez önünde duran balonu alır ve yerine oturur. Katılımcılardan ellerinde tuttıkları balonda yazılı özelliği söyleyerek, kendilerine uygun olup olmadığını ve bunun nedenini kısaca söylemeleri istenir. Daha sonra etkinliğe geçilir.

Etkinlik

Yöntem : Alıştırma, Senaryo Yazma ve Canlandırma

Yönerge: Önce aşağıdaki açıklama yapılır:

"Bazı insanların oldukça hızlı bir şekilde en uygun kararı verdiklerini görürüz. Peki bunu nasıl yaparlar? Karar verme bir beceridir. Ayakkabı bağlamak, kravat bağlamak gibi bir beceri. Tıpkı onları öğrendiğimiz gibi karar verme becerisi de öğrenilebilir. Başarılı karar verenlerin tüm bilgiyi ve gerçekleri toplamak olduğu gözlenmiştir. Karar verme güçlüğü çekenlerin ise karar verme anında sürekli bir sorundan diğerine atladıkları ya da sadece problemin bir alanında diğerlerini göz ardı edecek şekilde yoğunlaştıkları gözlenmiştir. Karar verme becerinizi hızlandırmak için kendinizi daha iyi tanımanız ve hedefleriniz belirlemeniz gerekmektedir. Hedeflerinizi bilmek ulaşacağınız adresi belirlemek gibidir. Yan yollara girip zaman kaybetmenize engel olur. Karar vereceğiniz ya da seçim yapacağınız ihtimalleri değerlendirirken hedefinize uzak ya da hedefinize uygun olarak kısa sürede ayırabilirsiniz. Hedeflerinizi belirlemek için nasıl bir yol izliyorsunuz?" Cevaplar dinlenir ve aşağıdaki açıklama yapılır.

"Kendimizi tanımanız karar verme becerilerimizi artırır.

"Olumlu olumsuz yönleriniz neler?",

"Sıkıntı ya da destek kaynaklarınız neler?"

"Sizin için iyi olan ne, kötü olan ne?",

Uygun kararlar verebilmek için kendi istek ve ihtiyaçlarımızın farkında olmalıyız. Dedikten sonra Benim Kararım Formu (Ek-9)dağıtılır. Form doldurmak için 10 dakika süre verilir.

Senoryalar yazıldıktan sonra isteklilerin, istedikleri senaryolarını ayağa kalkarak canlandırmaları istenir. Böylece katılımcıların kararlarının sonucu iyi de olsa kötü de olsa kendi kararları olduğu ve bu kararın sonucuna kendi başlarına katlanmaları gerektiğini anlamaları sağlanır. Senoryolarındaki kişiler için diğer katılımcılardan yardım alabilirler.

Oturumu bitirirken şunlar söylenir.

“Karar vermek kolaydır. Önemli olan bilgi ve beceriyi kapsayan doğru kararı verebilmektir.

Başarıya giden yolda kendi kararlarınızı verin ve yaşamınızın sorumluluğunu elinize alın.”

Oturum bittikten sonra oturum değerlendirme formu dağıtılır ve öğrencilerin doldurmaları istenir.

Ev Ödevi: Televizyonda izledikleri bir dizideki karakterlerden birini seçerek, hayatı ile ilgili bir kararı verme aşamasında ne yaptığı ve verdiği kararın, uygun olup olmadığına bakıp düşünmeleri istenir. Ayrıca, eğer o kararı kendileri vermeleri gerekseydi ne yaparlardı, bunu da düşünmeleri istenir.

OTURUM 5

SORUMLULUKLARIM-1

Oturumun Amacı

Katılımcıların kendi sorumluluklarının bilincinde olmaları.

Oturumun Kazanımları

Katılımcılar bu oturumun sonunda;

- ✓ Sorumluluklarının farkına varacaklar
- ✓ Yerine getiremedikleri sorumluluklarının farkına varmalarını sağlamak.
- ✓ Sorumluluklarını neden yerine getiremediklerini görmelerini sağlamak

Oturumun Süresi: 50 dakika

Oturumda Kullanılacak Malzemeler

Katılımcı sayısı kadar sandalye ya da sıra, katılımcı sayısı kadar kalem, Sorumluluklarım formu (Ek-10)

Uygulama:

Ev Ödevi Kontrolü

Bir önceki oturumda verilen ev ödevini nasıl yaptıkları sorulur. Paylaşmak isteyen katılımcıların söylemesi için söz hakkı verilir.

Isınma Oyunu

Amaç: Katılımcıları oturuma hazırlamak ve rahatlamalarını sağlamak.

Malzeme: -

Yöntem: Oyun

Yönerge: Katılımcı grubu ikiye bölünür. Her iki grubun da U şeklinde durması sağlanır. Grubu yöneten kişi ilk gruptan birinin kulağına kısık sesle, fısıldayarak aşağıdaki ilk cümleyi söyler. Aynı sözü diğer gruptan bir katılımcının kulağına da fısıldar ve katılımcıların bunu kulaktan kulağa söylemesi istenir. Her iki grubun son katılımcısının kulağına söz gelince yüksek sesle sözü tekrarlaması istenir. Sonra aşağıdaki cümleler her grubun başındaki katılımcıların kulağına fısıldanır. Sözler bitince oyun da biter.

“Yaşlı kızıldereci çadırın önünde torunu ile oturmuş çene çalıyormuş”

“Kedi paspasın üstüne çıkmış pist demiş”

“Adamın başı dönmüş, düşmüş bayılmış”

“Ağaç yaşken akıl baştayken eğitilir”

“Parlayan çelik pas tutmaz”

“Dilin kemiği olsa kimse konuşamazdı”

Isınma oyununun ardından bu Oturumun Amacı ve kazanımları ile ilgili bilgi verilir ve etkinliğe geçilir.

Etkinlik

Materyal : Sorumluluklarım formu (Ek-10)

Yöntem : Sessiz film

Yönerge: Katılımcılara birer kağıt ve kalem verilir. Daha sonra katılımcıların yerine getirmeleri gereken sorumlulukları yazmaları istenir. Yazma işi bitince gönüllülerden o sorumluluklardan birini konuşmadan hareketlerle anlatması

istenir. Diğer katılımcıların bu sorumluluğun ne olduğunu tahmin etmeleri istenir. Sorumluluğunu konuşmadan anlatmak isteyen katılımcıların daha önce anlatılan sorumlulukların aynısını seçmemeye özen göstermeleri istenir.

Etkinlik bittiğinde katılımcılara şu sorular sorulur:

- Hangi sorumluluklar canlandırıldı?
- Sorumluluklarımızı yerine getirmezsek ne olur?
- Bu sorumlulukları başkası bizim adımıza yaparsa ne olur?
- Sorumluluklarımızı biz belirleyebilir miyiz?

Paylaşım soruları bittikten sonra oturum değerlendirme formu dağıtılır ve öğrencilerin doldurmaları istenir.

Ev Ödevi: Sorumluluklarım Formunda (Ek-10) yerine getiremedikleri sorumluluklar ve nedeninin olduğu kısmı evde doldurmaları istenir.

OTURUM 6

SORUMLULUKLARIM-2

Oturumun Amacı

Katılımcıların sorumlulukların yerine getirilmesi için çaba sarfedilmesi gerektiğinin farkına varmaları

Oturumun Kazanımları

Katılımcılar bu oturumun sonunda;

- ✓ Sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için çaba sarfetmeleri gerektiğinin farkına varacaklar

- ✓ Sorumluluklarını yerine getirme yollarının farkına varacaklar
- ✓ Sorumlulukları yerine getirmenin önemini kavrayacaklar.

Oturumun Süresi: 50 dakika

Oturumda Kullanılacak Malzemeler

Katılımcı sayısı kadar sandalye ya da sıra, katılımcı sayısı kadar kağıt ve kalem, Sorumluluklarım formu (Ek-10), Ek-11

Uygulama:

Ev Ödevi Kontrolü

Bir önceki oturumda verilen ev ödevini nasıl yaptıkları sorulur. Paylaşmak isteyen katılımcıların söylemesi için söz hakkı verilir.

Isınma Oyunu

Amaç: Katılımcıları oturuma hazırlamak ve rahatlamalarını sağlamak.

Malzeme: Katılımcı sayısı kadar kağıt-kalem, siyah naylon torba

Yöntem: Oyun

Yönerge: Katılımcılardan dış görünüşleri ile ilgili bir şeyi kağıda yazarak torbaya atmaları istenir. Daha sonra her katılımcının torbadan bir kağıt çekerek o özelliğe sahip kişiyi arayıp bulması istenir. Bu şekilde sıralanarak bu oturumda böyle oturmaları yönergesi verilir.

Etkinlik

Materyal: Bir önceki oturumda doldurdıkları Sorumluluklarım formu (Ek10)

Yöntem : Soru-cevap

Yönerge: Katılımcılardan bir önceki oturumda sorumluluklarının yazılı olduğu kağıtlara bakarak hangi sorumluluğu nasıl yerine getirmeleri gerektiğini düşünmeleri istenir. Gönüllülerden bu sorumluluklarını nasıl yerine getireceklerini anlatmaları istenir. Bunun için grubu yöneten kişi katılımcılara şu soruyu sorar. “Elinizdeki sorumluluklarınız listesine bir göz atmanızı istiyorum. Oradaki sorumluluklarınızı nasıl yerine getirebileceğinizi düşünün. Bunun için size 5 dakika veriyorum. Şimdi bunları bizimle paylaşın.”

Paylaşım bittikten sonra gruba şu sorular sorulur:

- Yerine getiremediğimiz sorumluluklarınız neler?
- Bu sorumlulukları neden yerine getiremiyorsunuz?
- Sorumluluklarımızı yerine getirmek için çaba sarf etmelimiyiz? Nasıl?

Paylaşım soruları bittikten sonra oturum değerlendirme formu dağıtılır ve öğrencilerin doldurmaları istenir.

Ev Ödevi: Ek-11 dağıtılarak formu evde doldurmaları istenir. Formda evdeki, okuldaki ve diğer yerlerdeki sorumluluklarını belirtmeleri istenmektedir.

OTURUM 7

BENLİK SAYGISI-1

Oturumun Amacı

Katılımcıların benlik saygılarını geliştirebileceklerinin farkına varmaları.

Oturumun Kazanımları

Katılımcılar bu oturumun sonunda;

- ✓ Kendileri ile ilgili ne düşündüklerini keşfedecekler ve bu düşünceye sahip olmalarına neden olan etmenlerin farkına varacaklar
- ✓ Kişinin benlik saygısını ve bununla ilgili rolleri oluşturmasının, kendi elinde olduğunun farkına varacaklar.

Oturumun Süresi: 50 dakika

Oturumda Kullanılacak Malzemeler

Tahta, tahta kalemi, katılımcı sayısı kadar sandalye ya da sıra, Yazılı metin (Ek-12), Ben Kimim? Formu (Ek-13), Değiştirebilirim Formu (Ek-14)

Uygulama:

Ev Ödevi Kontrolü

Bir önceki oturumda verilen ev ödevini nasıl yaptıkları sorulur. Paylaşmak isteyen katılımcıların söylemesi için söz hakkı verilir.

Isınma Oyunu

Amaç: Katılımcıları oturuma hazırlamak ve rahatlamalarını sağlamak.

Malzeme: Yazılı metin (Ek-12)

Yöntem: Oyun

Yönerge: Oturumu yöneten kişi şu açıklamayı yapar. “Şimdi size numara vereceğim” diyerek grubun başından sonuna kadar katılımcıları 1’den başlayarak numaralandırır. “Okuyacağım metinde yumurta dediğim zaman tek sayıdaki kişiler, tavuk dediğim zaman ise çift sayıdaki kişiler ayağa kalkıp oturacak. Hazır mısınız?” dedikten sonra Ek-1’deki metini okumaya başlar.

Etkinlik

Materyal : Ben Kimim? formu (Ek-13)

Yöntem : Uygulam

Yönerge: Katılımcılara Oturumun Amacı ile ilgili bilgi verdikten sonra Ek-14 dağıtılır. Ve şu açıklama yapılır: “elinizdeki formlarda sizin benlik algınızla ilgili bilgiler bulunmakta. Bu bilgilerden kendinize uygun olduğunu düşündüğünüz özelliğin yanına X işareti koyunuz. Lütfen kendinize karşı dürüst olunuz. Eğer uygun olduğunu düşünüyorsanız nedenini kısaca belirtiniz.” Dedikten sonra form doldurmak için 5 dk. Verilir.

Form doldurma işi bittikten sonra aşağıdaki şekilde oturuma devam edilir.

“Elindeki listeyi kimler bizimle paylaşmak ister.” Dedikten sonra paylaşımcılara şu sorular yöneltilir:

- ✓Listedeki hangi özellikler sana uygundu?
- ✓Sence bunun nedeni nedir?

Daha sonra tüm gruba şu sorular yöneltilir:

- Kendimizle ilgili düşüncelere sahip olmamızda çevrenin etkisi nedir?

- Peki bu etkileri en aza indirmek için ve kendi benlik algılarımızı kendimize göre oluşturabilmek için ne yapmalıyız?
- Burada sizde olmasını istediğiniz ama olmayan özellikler neler?
- Bu özelliklere sahip olmak sizin elinizde mi? Nasıl?

Paylaşım soruları bittikten sonra oturum değerlendirme formu dağıtılır ve öğrencilerin doldurmaları istenir.

Ev Ödevi: Değiştirebilirim (Ek-14) Formu dağıtılarak Ek-14'deki özelliklerden değiştirmek istedikleri varsa hangileri olduğunu ve nasıl değiştirebileceklerini belirtmeleri istenir.

OTURUM 8

BENLİK SAYGISI-2

Oturumun Amacı

Katılımcıların benlik saygılarını geliştirme yollarını öğrenmelerini sağlama.

Oturumun Kazanımları

Katılımcılar bu oturumun sonunda;

- ✓ Hayatlarındaki sosyal roller tanımlayacaklar ve bu rollerdeki kişisel çabalarının farkına varacaklar
- ✓ Kendileri ile ilgili gerçek dışı ve olasılıksız isteklerini bir kenara bırakarak, gerçeği görmeleri için gerekli olan bilince sahip olacaklar

Oturumun Süresi: 50 dakika

Oturumda Kullanılacak Malzemeler:

Tahta, tahta kalem, katılımcı sayısı kadar sandalye ya da sıra, Hayvan isimlerinin yazılı olduğu kağıtlar (Ek-15), Rollerin yazılı olduğu kağıtlar (Ek-16), torba

Uygulama:

Ev Ödevi Kontrolü

Bir önceki oturumda verilen ev ödevini nasıl yaptıkları sorulur. Paylaşmak isteyen katılımcıların söylemesi için söz hakkı verilir.

Isınma Oyunu

Amaç: Katılımcıları oturuma hazırlamak ve rahatlamalarını sağlamak.

Malzeme: Hayvan isimlerinin yazılı olduğu kağıtlar (Ek-15)

Yöntem: Oyun

Yönerge: Dünyada her canlının bir çifti olduğu söylenir. Çifti olan hayvan isimleri ile dolu torbadan birer kağıt çekerek beklemeleri ve kağıdı kimseye göstermemeleri istenir. Daha sonra çektikleri kağıtta yazılı hayvanın çıkardığı sesi çıkararak çiftlerini bulmaları ve dairenin içine girmeleri istenir. Sona kalan çift oyunu kaybeder.

Isınma oyunundan sonra etkinliğin amacı ve kazanımları açıklanır ve etkinliğe geçilir.

Etkinlik

Materyal : Rollerin yazılı olduğu kağıtlar (Ek-16), torba

Yöntem : Oyun

Yönerge: Katılımcılara Oturumun Amacı hakkında bilgi verdikten sonra bir oyun oynanacağı söylenir. Bunun için bir gönüllü istenir. Katılımcıdan torbada bulunan kağıtlardan bir tane çekmesi ve gördüğü rolü canlandırması istenir. Daha sonra diğer katılımcılarla oyun devam eder.

Etkinlik bittikten sonra aşağıdaki sorular katılımcılara yöneltilir:

- Bu rollerden hangileri size uygun?
- Bize verilen roller hangileri? Peki bizim kazandığımız roller hangileri?
- Kazandığımız roller üzerindeki kişisel çabalarımız neler?
- Sahip olmak istediğiniz roller neler?
- Sahip olmak istediğiniz ama olamayacağınız roller neler?

Paylaşım soruları bittikten sonra oturum değerlendirme formu dağıtılır ve öğrencilerin doldurmaları istenir.

Ev Ödevi: Katılımcıların 15 yıl sonraki hallerini yazmaları istenir. Neredeler? Nasıl bir işleri var? ekonomik durumları nasıl? Evli ya da bekarlar mı? hayat düzenleri nasıl? Bunların hepsini hayal ederek gerçekçi bir biçimde düşünmeleri ve yazmaları istenir.

OTURUM 9

ÖZGÜVEN-1

Oturumun Amacı

Katılımcıların özgüvenlerini oluştururken nelerden etkilendiklerini farketmelerini sağlamak.

Oturumun Kazanımları

Katılımcılar bu oturumun sonunda;

- ✓ Kendilerine duydukları güvenin hayatlarında yaşadıkları olaylardaki etkisini öğrenecekler
- ✓ Kişinin kendine güven duymasının ve duymamasının altında yatan sebeplerin farkına varacaklar
- ✓ Dışarıdan aldığımız geribildirimlerin özgüvenimize etkisini keşfedecekler

Oturumun Süresi: 50 dakika

Oturumda kullanılacak malzemeler

Katılımcı sayısından bir fazla sandalye.

Uygulama:

Ev Ödevi Kontrolü

Bir önceki oturumda verilen ev ödevini nasıl yaptıkları sorulur. Paylaşmak isteyen katılımcıların söylemesi için söz hakkı verilir.

Isınma Oyunu

Amaç: Katılımcıları oturuma hazırlamak ve rahatlamalarını sağlamak.

Dışarıdan aldıkları geribildirimlerin özgüvenlerine etkisini keşfetmeleri

Malzeme: Katılımcı sayısından bir fazla sandalye

Yöntem: Oyun

Yönerge: Katılımcıların sandalyelerini U biçiminde dizmeleri istenir. Daha sonra şu açıklama yapılır: “iltifat etmek bazen zor olabilir. Bazen de iltifat kabul etmek zordur. Ama güzel olan o iltifatı duymaktır. Kişi kendisi ile ilgili güzel sözler duyduğu zaman kendisini iyi hisseder. Hatta bazen bu o kadar iyi gelir ki, kişi her zorluğun üstesinden gelebilecek kadar kendine güvenmeye başlar. Aldığı pozitif geribildirimler sonucunda kendisinin bir işe yaradığını düşünür ve başarıya duygusunu yaşar. Şimdi hep birlikte gönüllü bir arkadaşınıza iltifat edeceğiz. Daha sonra sırayla herkes iltifat edecek ve alacak.” Dedikten sonra gönüllü katılımcı için U biçiminin karşısına ortaya bir sandalye yerleştirilir ve katılımcı oraya oturtulur. Diğer katılımcılardan gönüllü katılımcı ile ilgili olumlu duygu ve düşüncelerini söylemeleri istenir. Negatif duygu ve düşünceler kesinlikle söylenmemelidir. İltifatlarını alan katılımcılar teşekkür ederek yerlerine geçerler. Bu şekilde her katılımcının iltifat etmesi ve alması sağlanır.

Oyun bitiminde iltifat alanların kendilerini nasıl hissettikleri sorulur ve ardından etkinliğe geçilir.

Etkinlik

Amaç: Kişinin kendine güven duymasının ve duymamasının altında yatan sebeplerin farkına varacaklar

Kendilerine duydukları güvenin hayatlarında yaşadıkları olaylardaki etkisini öğrenecekler

Yöntem : Uygulama

Yönerge: Etkinliğin amacı ile ilgili bilgi verdikten sonra katılımcılardan gözlerini kapatmaları ve verilen yönergeyi dinlemeleri istenir.

“gözlerinizi kapatın ve derin bir nefes alın. Şimdi geçmişe bir yolculuk yapacaksınız. İlk durağınız hayatınızda unutmadığınız güzel bir an. Bu anı hatırlayın ve yeniden yaşayın. Neler oluyor? Çevrenizde kimler var ve size ne söylüyorlar?” dedikten sonra 5-10 sn. Duraklanır ve devam edilir. “Şimdi bu güzel anı bir kenara bırakarak geçmişe yaptığınız yolculuğa devam ediyorsunuz. Hayatınızda kendinizden gurur duyduğunuz bir anı düşünmenizi istiyorum. O anı yeniden yaşayın. Neden kendinizle gurur duyuyorsunuz? Ne yaptınız? Nasıl bir yerdesiniz?” dedikten sonra 5-10 sn daha durulur ve devam edilir. “Evet şimdi hayatınızın film şeridinde kendinizi çok kötü hissettiniz, onurunuzun kırıldığı ve kendinize olan güveninizi sarsan bir anınızı hatırlamanızı istiyorum. Neredesiniz ve neler oluyor? Ne yaptığınız için bu durumdasınız?” dedikten sonra yine 5-10 sn durulur ve “Şimdi geleceğe gittiniz ve kendinize olan güveniniz tam. Neredesiniz? Nasıl bir işiniz ve özel yaşamınız var?” dedikten sonra beklenir ve “Şimdi gözlerinizi açabilirsiniz” denir ve paylaşım sorularına geçilir:

- Hayatınızda unutmadığınız güzel anınız neydi? Kendinizi nasıl hissettiniz?
- Kendinizle gurur duymanıza neden olacak ne yapmıştınız?
- Kendinizi kötü hissettiğiniz ve güveninizi sarsan anınız neydi? Buna neden olmak için ne yapmıştınız?
- Özgüven duygumuz yaptığımız şeylerin sonucunda yaşadıklarımızdan etkilenerек mi oluşur? Bu konuda ne düşünüyorsunuz?
- Kendimize duyduğumuz güven yapmak istediklerimizde ve yaptıklarımızda etkili midir? Nasıl?

Paylaşım soruları bittikten sonra oturum değerlendirme formu dağıtılır ve öğrencilerin doldurmaları istenir.

Ev Ödevi: Evde bir resim çizerek tanıdıklarına bu resmi göstermeleri ve resimle ilgili düşüncelerini sormaları istenir.

OTURUM 10

ÖZGÜVEN-2

Oturumun Amacı

Katılımcıların özgüveni olan bir bireyle özgüveni olmayan bir birey arasındaki farkı anlamalarını sağlamak

Oturumun Kazanımları

Katılımcılar bu oturumun sonunda;

✓ Özgüvene sahip bir bireyin sorunların üstesinden nasıl geldiğinin farkına varmalarını sağlamak.

Oturumun Süresi: 50 dakika

Oturumda Kullanılacak Malzemeler

Katılımcı sayısından bir fazla sandalye, Sosyal mekanlar (Ek-17)

Uygulama:

Ev Ödevi Kontrolü

Bir önceki oturumda verilen ev ödevini nasıl yaptıkları sorulur. Paylaşmak isteyen katılımcıların söylemesi için söz hakkı verilir.

Isınma Oyunu

Amaç: Katılımcıları oturuma hazırlamak ve rahatlamalarını sağlamak.

Malzeme: Göz bağlamak için iki tane eşarp

Yöntem: Oyun

Yönerge: Grup ikiye ayrılır ve bir yarışma yapılacağı söylenir. Grupların kendilerine bir isim belirlemesi istenir ve isimler tahtaya yazılır. Her grup ilk yarışmacısını belirler ve gözünü eşarp ile bağlar. Daha sonra ortaya iki tane nesne konur. Bunlardan birinci gruptaki ebenin diğerini ise ikinci gruptaki ebenin gruptaki arkadaşlarının komutlarına uyarak bulmaları istenir. İlk bulan grup puanı kazanır. Böylece değişik nesnelere ortaya konur ve grup üyelerinin komutları ile gözleri bağlı olan ebelerin bulmaları istenir. Isınma oyunu bitince etkinliğe geçilir.

Etkinlik

Materyal : Sosyal mekanlar (Ek-17)

Yöntem : Rol oynama

Yönerge: Katılımcılara etkinliğin amacı hakkında bilgi verdikten sonra ikişerli gruplara ayrılmaları istenir. Bunlardan birinin özgüvenli diğerinin ise özgüvensiz rolünü oynayarak çeşitli sosyal mekanlardan birinde gibi rol yapmaları istenir. Aşağıdaki mekanlar birer kağıda yazılarak torbaya doldurulur. İkişerli grup sayısı mekan sayısından fazla ise, bazı mekanlar grup sayısına eş olacak şekilde yeniden yazılarak torbaya atılır. Daha sonra her gruptan bir katılımcı torbadan bir kağıt çeker. Bu rollerini nasıl oynayacaklarını düşünmeleri için bir iki dakika süre verilir.

Rol oynamalar bittikten sonra aşağıdaki paylaşım sorularına geçilir:

- ✓ Kendine güvenen rolünü oynayan kişiler ne hissettiler?
- ✓ Kendine güvenmeyen rolünü oynayan kişiler ne hissettiler?
- ✓ Kendine güvenen kişinin sorunları çözme yolu nasıldı?
- ✓ Kendine güvenmeyen kişinin hakkı yenildi mi?
- ✓ Kararları kendine güvenen kişi mi aldı yoksa kendine güvenmeyen kişi mi?
- ✓ Kendine güvenen kişi hayatının kontrolünü eline alabilir mi?

Paylaşım soruları bittikten sonra oturum değerlendirme formu dağıtılır ve öğrencilerin doldurmaları istenir.

Ev Ödevi: Özgüvene sahip olan bir bireyle sahip olmayan bir bireyin özelliklerinin neler olduğunu düşünmeleri ve bunu yazmaları istenir.

OTURUM 11

GELECEĞİNİ PLANLAMA-1

Oturumun Amacı

Katılımcıların geleceğini planlarken hayatlarını kendi istedikleri doğrultuda yönlendirebileceklerinin farkına varmalarını sağlamak

Oturumun Kazanımları

Katılımcılar bu oturumun sonunda;

- ✓ Gerçekleştirmek istedikleri ve gerçekleştirdikleri hedeflerinin farkına varacaklar

✓ Gerçekleştirmek istedikleri hedeflere kendi çabaları ile ulaşabileceklerinin farkına varacaklar

Oturumun Süresi: 50 dakika

Oturumda Kullanılacak Malzemeler

Katılımcı sayısı kadar meyve isimlerinin yazılı olduğu kağıtlar (Ek-18),
Tahta ve tahta kalemi, katılımcı sayısı kadar kağıt, kalem.

Uygulama:

Ev Ödevi Kontrolü

Bir önceki oturumda verilen ev ödevini nasıl yaptıkları sorulur. Paylaşmak isteyen katılımcıların söylemesi için söz hakkı verilir.

Isınma Oyunu

Amaç: Katılımcıları oturuma hazırlamak ve rahatlamalarını sağlamak.

Malzeme: Meyva isimlerinin yazılı olduğu kağıtlar (Ek-18)

Yöntem: Oyun

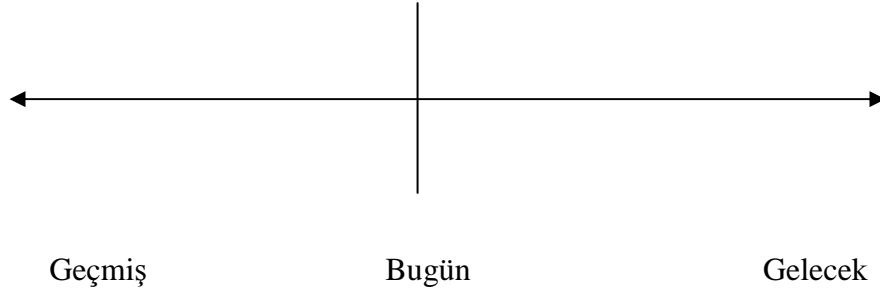
Yönerge: Katılımcılardan bir gönüllü istenerek torbadan bir kağıt seçmesi istenir. Gördüğü meyvenin ismini söylemeden en az 3 özelliğini söylemesi istenir. Diğer katılımcıların bunu tahmin etmesi gerekmektedir. Eğer bilgiler yeterli gelmezse “Başka nesi var?” diye sorarak daha çok bilgi almak isteyebilirler. Katılımcı sayısı kadar meyve ismi yoksa bazı meyveler iki kere yazılarak katılımcı sayısına tamamlanır ve torbaya atılır. Sırayla her katılımcının meyve tanımlaması ile oyun bitirilir.

Etkinlik

Materyal : Katılımcı sayısı kadar kağıt kalem, tahta ve tahta kalemi

Yöntem : Uygulama

Yönerge: Katılımcılara Oturumun Amacı açıklandıktan sonra tahtaya aşağıdaki gibi bir tablo çizilir ve katılımcıların da aynısını kağıtlarına çizmeleri istenir. Bu tabloda gerçekleştirmek istedikleri hedeflerini gelecek olarak gösterilen yerin altına ve gerçekleştirdikleri hedeflerini ise bugün yazılı yerin altına yazmaları istenir.

Katılımcılara yazmaları için bir iki dakika süre verilir ve sonra paylaşım sorularına geçilir:

- ✓ Geçmişte düşünüp bugün gerçekleştirdiğiniz hedefleriniz neler?
- ✓ Gelecekte gerçekleştirmek istediğiniz hedefleriniz neler?
- ✓ Bu hedefleri gerçekleştirmek için nasıl bir yol izleyeceksiniz?

Paylaşım soruları bittikten sonra oturum değerlendirme formu dağıtılır ve öğrencilerin doldurmaları istenir.

Ev Ödevi: Katılımcılara Ek-19 dağıtılır. Gelecek planlarını yaparken önceliklerini belirtmeleri istenir.

OTURUM 12

GELECEĞİNİ PLANLAMA-2

Oturumun Amacı

Katılımcıların geleceğini planlarken hayatlarını kendi istedikleri doğrultuda yönlendirebileceklerinin farkına varmalarını sağlamak

Oturumun Kazanımları

Katılımcılar bu oturumun sonunda;

- ✓ Gelecekleri ile ilgili karar almanın hayatlarına etkisinin önemini fark edecekler

Oturumun Süresi: 50 dakika

Oturumda Kullanılacak Malzemeler

Katılımcı sayısı kadar sandalye ya da sıra, Öykü metni (Ek-20)

Uygulama:

Ev Ödevi Kontrolü

Bir önceki oturumda verilen ev ödevini nasıl yaptıkları sorulur. Paylaşmak isteyen katılımcıların söylemesi için söz hakkı verilir.

Isınma Oyunu

Amaç: Katılımcıları oturuma hazırlamak ve rahatlamalarını sağlamak.

Yöntem: Oyun

Yönerge: Katılımcılardan birinin gönüllü olması istenir ve diğerlerinin ikişerli grup halinde yüz yüze bakacak şekilde tek bir sıra olmaları istenir. Karşı karşıya duran katılımcıların ortada ellerini avuç içleri birbirine değecek şekilde birleştirmeleri istenir. Gönüllü katılımcıdan ise hızlı bir şekilde koşarak birleştirilmiş ellerin ortasına doğru koşması istenir. Her ulaştığı el daha dokunmadan yukarı doğru kalkmalıdır. O geçince eller tekrar kenetlenir. Her geçen gönüllü sıranın başına geçer ve sıranın en sonundaki katılımcılar aynı şekilde sıranın ortasından geçip en sonda kim varsa onunla ellerini birleştirirler. Böylece bütün katılımcılar kollarla oluşturulan koridordan geçer.

Etkinlik

Materyal : Öykü metni (Ek-20)

Yöntem : Soru-cevap

Yönerge: Etkinliğin amacı hakkında bilgi verdikten sonra şu açıklama yapılır: “Şimdi size bir öykü okuyacağım. Beni dikkatle dinlemenizi ve öykü sonunda soracağım soruları yanıtlamanızı istiyorum.” Dedikten sonra Öykü metni (Ek-20) okunur. Daha sonra paylaşım sorularına geçilir:

- ✓ Öyküdeki kişi nasıl bir doktor olmuştur sizce?
- ✓ Gelecekle ilgili karar verirken çevreyi mi yoksa kendi iç sesimizi mi dinlemeliyiz?
- ✓ Hayatımızın kontrolünü elimize almamanın sonuçları neler olabilir?
- ✓ Gelecekle ilgili karar verirken kendi hayatımızı yönetebilir miyiz?

Paylaşım soruları bittikten sonra oturum değerlendirme formu dağıtılır ve öğrencilerin doldurmaları istenir. Ardından grup değerlendirme formu dağıtılır ve 12 oturumluk denetim odağı eğitimi ile ilgili öğrencilerin düşüncelerini yazmaları söylenir. Daha sonra vedalaşarak grup etkinliği sonlandırılır.

Problem Çözme Basamakları

1. Problemi tanıma
2. Problemi tanımlama
3. Hipotezleri Oluşturma- Bilgi
Toplama
4. En Uygun Hipotezi Seçme
5. Problemin Çözümü
6. Değerlendirme

EK-3

PROBLEM ÇÖZÜMÜNDEKİ AŞAMALAR

PROBLEMİ TANI	PROBLEMİ TANIMLA	HİPOTEZ OLUŞTUR	HİPOTEZ SEÇ	PROBLEMİ ÇÖZ	DEĞERLENDİR

EK-4
SOSYAL MEKANLAR

- Gazete
- Üniversite
- Özgürlük
- Televizyon
- Futbol
- Sinema
- Resim
- Makyaj
- Alışveriş
- Çaydanlık
- Maydanoz
- Aksesuar
- Deniz
- Boya.... Vb.

EK-5

ROL KARTLARI

Rol kartı a1: Dersleri kötü olan öğrencinle konuş ve ona bu konuda bir şeyler yapması gerektiğini söyle. Bu durumunun şansla bir ilgisi olmadığını kendi elinde olduğunu anlat ona. Bu konuda yapabileceği en az 5 çözüm yolu iste.

Rol Kartı a2: Derslerin gittikçe kötüye gidiyor. Öğretmenlerin senin bu durumundan memnun değil. Bir şeyler yapman gerektiğini söyleyip duruyorlar. Sence bu senin şanssızlığın mı? Ne yapmalısın?

Rol kartı b1: Söz aldığın zaman çok heyecanlanıyorsun. Bu sorunu nasıl çözebilirsin. Şimdi öğretmenin sana söz verecek. Heyecanını kontrol edebilir misin?

Rol kartı b2: Öğrencin söz aldığı anda çok heyecanlanıyor. Ona bu sorunu nasıl çözebileceğini sor. Heyecanını kontrol edebileceğini söyle.

Rol kartı c1: Kardeşin evde yokken kalem lazım oldu ve onunkini aldın. Gelip senden kalemini istedi. Bu konuda birşeyler yapmalısın. Ama ne? Çaba harcamadan sorun çözülebilir mi?

Rol kartı c2: Kardeşin kalemini izinsiz almış ve ona çok kızdın. Kalemini geri almak istiyorsun. Kavga etmeden ve uygun bir yoldan bunu nasıl yapabilirsin?

Rol kartı d1: Sınıfında çok yalnızsın ve kimse seninle ilgilenmiyor. İleride oturan bir sınıf arkadaşını gördün. Ne yapacağın konusunda kararlı olmalı mısın yoksa işi kadere bırakıp onun senin yanına gelmesini mi bekleyeceksin?

Rol kartı d2: Arkadaşının bir sorunu var. Birazdan gelip seninle konuşacak. Bakalım neler söyleyecek ve sen neler söyleyeceksin.

Rol kartı e1: Çok hastasın. Grip olmuşsun yatak döşek yatıyorsun. Bir arkadaşın seni ziyarete geldi. Ona nasıl hasta olduğunu anlat.

Rol kartı e2: Arkadaşın çok hasta. Acaba neden hasta olmuş olabilir? Onu ziyarete git. Bu hastalığa yakalanmaktan kendini kurtarabilir miydi? Dikkatsiz mi davrandı sor ona.

EK-6
BENİM PROBLEMİM

Problemim:.....

Bilgi toplamalıyım. Bunun için...

Fikir üretmeliyim. Mesela....

Planlı çalışmalıyım.....

Kendimi tanıyorum.
Ben...

Başkalarının görüşlerini
almalıyım. Kim olabilir?.....

İşbirliği yapacağım kişiler...

Kendime güveniyorum
Yöntemim deneme-yanılma

EK-7

KARAR VEREBİLİYOR MUYUM? Formu

Karar vermemiz gereken durumlarla yıllar geçtikçe daha sık karşılaşmaya başlarız. Bu karşılaştığımız durumların bir kısmında karar sadece bize aitken, diğer bir kısmında ise sadece fikrimizi belirterek karar üzerinde etkili olabiliriz.

Aşağıda gün içerisinde karşılaşılabilecek durumlar listelenmiştir. Bu durumlarda verilen kararlara sizin etkiniz ne ölçüde olmaktadır. Her maddenin karşısında bu oranı belirtiniz.

N O	KARAR DURUMLARI	SIKLIK ORANI		
		HİÇ	AZ	ÇOK
1	Günlük yapacağım işlerin planını yaparken			
2	Dışarıya çıkmak istediğim zamanlarda			
3	Eve dönüş saatimin kararlaştırılması			
4	Sosyal faaliyetlere katılma konusunda			
5	Tiyatro,sinema, konser gibi bir eğlenceye katılma konusunda			
6	Giyeceğim kıyafetleri seçerken			
7	Tatilde gidilecek yere karar verirken			
8	Evde yapılacak yemek seçimi konusunda			
9	TV’de hangi programın izleneceği kararı			
10	Evdeki bir eşyanın yerini değiştirme konusunda			
11	Eve yeni bir eşya alınacağı zaman			
12	Paramı nasıl harcayacağım konusunda			
13	Evdeki işlerin bölüştürülmesi konusunda			
14	Okuyacağım gazete yada kitap seçimi konusunda			
15	Yerine getirmem gereken sorumluluklar konusunda			
	EKLEMEN İSTEDİĞİNİZ BİR ŞEY VAR MI?			
	TOPLAM			

EK-8

KARAR VERME FORMU (Erkan,2000)

ADI SOYADI :

TARİH :

Aşağıdaki uygun boşluklara karar ifadenizi, başlıca seçeneklerinizi ve her seçeneğin avantaj ve dezavantajlarını yazınız. Daha sonra son kararınızı ve bunun altındaki sebeplerinizi belirtiniz.

Karar cümlesi:.....

1. Seçenek	2. Seçenek	3. Seçenek
<u>Avantajlar :</u>	<u>Avantajlar :</u>	<u>Avantajlar :</u>
<u>Dezavantajlar:</u>	<u>Dezavantajlar:</u>	<u>Dezavantajlar:</u>
<u>SONUÇ:</u>	<u>SONUÇ:</u>	<u>SONUÇ:</u>

SON KARARIM:.....

EK-9

BENİM KARARIM

Sorunu Tanımlama: Neye karar vermeniz gerekiyor?	Bilgi toplama: Kaynaklarınız neler?	Alternatifler yaratmak: Yeni ihtimaller oluşturun	Alternatiflerden birini seçmek: Yaratıcı-pratik bir çözüm bulun	Kararınızı uygulayın: Harekete geçin

Karar verirken iki ihtimal arasından birisi başınıza gelecektir. Kararınız ya iyi şekilde sonuçlanır ya da kötü. Bilmemiz gereken yaşamda “mükemmel seçim” diye bir şey olmadığı gibi, karmaşık kararların çoğunda mükemmel bir alternatif yoktur. Verdiğiniz kararın sonucunu görmek için iyi ve kötü senaryo yazın.

KARARI DEĞERLENDİRİN	İYİ SENARYO	
	KÖTÜ SENARYO	

EK-10
SORUMLULUKLARIM

KENDİME KARŞI OLANLAR	AİLEME KARŞI OLANLAR	OKULUMA KARŞI OLANLAR	ÇEVREME KARŞI OLANLAR
Yerine getirebiliyor muyum? ☐ Evet ☐ Hayır ise neden	Yerine getirebiliyor muyum? ☐ Evet ☐ Hayır ise neden	Yerine getirebiliyor muyum? ☐ Evet ☐ Hayır ise neden	Yerine getirebiliyor muyum? ☐ Evet ☐ Hayır ise neden

EK-11

DEĞİŞİK YERLERDEKİ SORUMLULUKLARIM

Hayatımızda hepimizin yerine getirmesi gereken bazı sorumluluklarımız vardır. Bu sorumlulukların neler olduğunu düşünün ve aşağıdaki ilgili bölümlere yazın.

<u>EVDEKİ SORUMLULUKLARIM:</u> 1. 2. 3. 4. 5.	<u>OKULDAKİ SORUMLULUKLARIM:</u> 1. 2. 3. 4. 5.
<u>DIŞARIDAKİ SORUMLULUKLARIM:</u> (Yolda, Toplu Taşıma Araçlarında vb.) 1. 2. 3. 4. 5.	<u>DİĞER YERLERDEKİ SORUMLULUKLARIM:</u> (Market, Misafirlik vb.) 1. 2. 3. 4. 5.

EK-12

TAVUK MU YUMURTADAN ÇIKAR YUMURTA MI TAVUKTAN

Yoğun bir dönemin ardından karne hediyesi olarak ailem beni çok sevdiğim dedem ve ninemin yanına göndermeye karar verdi. Ben bu ödüle çok sevindim. Yolculuk sırasında yol kenarındaki hayvanlar dikkatimi çekti. Özellikle tavuklar çok hareketliydi; sağa sola koşuşturup duruyorlardı. Tüylerinin yumuşak olduğu bulunduğu yerden belli oluyordu. Acaba bizim de böyle tavuklarımız var mı diye düşünmeye başladım. Bunu düşünürken aklıma da yumurtayı çok sevdiğimi ve ardından köyde akşamları yumurta toplamaya çıktığım folluklar geldi gerçekten çok eğleniyordum.

Ben bunları düşünürken köye geldiğimizi farkettim, gerçekten köyümüzde de çok tavuk olduğunu gördüm. Bu kadar tavuk bir sürü yumurta yumurtlayabilir ve bende çok yumurta yiyebilirim. Arabada indiğimizde dedemler de hayvanlarıyla uğraşıyorlardı. Koyunlar, inekler, kedi ve köpeklerinin yanında bir sürü tavukları da vardı. Babam arabadan eşyalarımı taşıırken ben de hayvanların yanına gittim, onları biraz sevdikten sonra ninem bana yumurtaları toplamamız gerektiğini söyledi ben de “yumurtaları ben toplarım” dedim ve tavukların yanına gittim tam yumurtaya uzandım ki aşağıda civcivleri olan tavuğu gördüm. Yumurta toplamaya ara verip civcivleri sevmek istedim. Civcivi tam elime alırken bir tavuğun üzerime koştüğünü gördüm. Hemen dışarıya kaçtım ama hala tavuk arkamdaydı. Hemen babamın arkasına saklandım, o da tavuğu kovaladı. Neden arkamdan koştüğünü sorduğumda ise bana daha civcivlerin yumurtadan yeni çıktığını ve annelerinin onları koruduğunu söyledi. Bu çok ilgimi çekmişti. Tavukların da yavrularını koruduğunu ilk defa duyuyordum. Bu kovalamaca beni yumurta toplama hevesinden vazgeçirmemişti ve ben hala tavukların yumurtalarını toplamayı çok istiyordum. Bu sefer ninemle beraber yumurtaların olduğu yere gittik civcivleri olan tavuk da ordaydı ona yaklaşımadan yumurtaları toplamaya başladım. Kümesten çıktığımda tam 15 yumurta toplamıştım ve bu bir gün için gayet yeterliydi bence. Güneş batmak üzereydi o kadar koşuşturmanın ardından hem yorulmuş hem de acıkmıştım. Ninem yemeği hazırladığını söyledi biz de hemen sofranın başına geçtik. Yemekte kızarmış tavuk vardı. Onu görünce üzülerek sordum neden tavuğu kestiniz diye. Onu yiyemedim sofradan kalktım ama babam bana dedi ki “kızım hayvanlar etinden sütünden

tüylerinden yumurtalarından yararlanmak için vardır insanlar bunları beslerler büyütürler ve sonra ihtiyaçlarına göre kullanırlar”. Babam bunları anlatırken bir yandan da tavukları yiyordu. Babamın söyledikleri bana mantıklı geldi ve bende hem tavuk hem de yumurtadan yemeğe karar verdim. Gece yatağa girdiğimde aklıma bir soru takılmıştı. Acaba yumurta mı tavuktan çıkar yoksa tavuk mu yumurtadan çıkar?

EK-13

BEN KİMİM?

Sıra No	NESİNİZ? NASILSINIZ?	UYGUN	Uygun ise Nedeni
1	Haşarıyım		
2	Kavgacıyım		
3	Plansızım		
4	Çok uysalım		
5	Aptalın tekiyim		
6	Çok zekiyim		
7	Cesaretsizim		
8	Ezberciyim		
9	Somurtkanım		
10	Beceriksizim		
11	Çok ciddiğim		
12	Pasaklıyım		
13	Neşeliyim		
14	Yakışıklıyım – Güzelim		
15	Cana yakınım		
16	Haylazım		
17	Çok güçlüyüm		
18	Hayalperestim		
19	Her zaman hastayım		
20	Sportmenim		
21	Çok kiskancım		
22	İlgisizim		
23	Saygısızım		
24	Talihsizim		
25	Çok şımarığım		
26	Çok yetenekliyim		
27	Zavallının biriyim		
28	Uyumsuzum		
29	Mutlu değilim		
30	Başarılıyım		
31	Kötümserim		
32	Sevilen biriyim		

EK-14

DEĞİŞTİREBİLİRİM

Aşağıdaki formda değiştirmek istediğiniz özelliği işaretleyip nasıl değiştirebileceğinizi belirtiniz.

Sıra No	NESİNİZ? NASILSINIZ?	Değiştirmek istiyorum	Nasıl Değiştirebilirim
1	Haşarıyım		
2	Kavgacıyım		
3	Plansızım		
4	Çok uysalım		
5	Aptalın tekiyim		
6	Çok zekiyim		
7	Cesaretsizim		
8	Ezberciyim		
9	Somurtkanım		
10	Beceriksizim		
11	Çok ciddiğim		
12	Pasaklıyım		
13	Neşeliyim		
14	Yakışıklıyım – Güzelim		
15	Cana yakınım		
16	Haylazım		
17	Çok güçlüyüm		
18	Hayalperestim		
19	Her zaman hastayım		
20	Sportmenim		
21	Çok kısıncım		
22	İlgisizim		
23	Saygısızım		
24	Talihsizim		
25	Çok şımarığım		
26	Çok yetenekliyim		
27	Zavallının biriyim		
28	Uyumsuzum		
29	Mutlu değilim		
30	Başarılıyım		
31	Kötümserim		
32	Sevilen biriyim		

EK-15
HAYVAN İSİMLERİ

- AT AT
- EŞEK EŞEK
- İNEK İNEK
- KOYUN KOYUN
- KUŞ KUŞ
- HOROZ HOROZ
- BAYKUŞ BAYKUŞ
- HİNDİ HİNDİ

EK-16

ROLLER

○ Anne	○ Müdür	○ Erkek
○ Baba	○ İşçi	○ Bebek
○ Kardeş	○ Abi	○ Futbolcu
○ Öğretmen	○ Abla	○ Avukat
○ Öğrenci	○ Genç	○ Yazar
○ Doktor	○ Yaşlı	○ Dişçi
○ İş adamı	○ Kadın	○ Şarkıcı

EK-17

SOSYAL MEKANLAR:

❖ Alışverişte	❖ Sokakta
❖ İş görüşmesinde	❖ Bilet kuyruğunda
❖ Otobüste	❖ Sinemada
❖ Okulda	❖ Konserde

EK-18
MEYVELER

Kiraz	Armut	Üzüm	Şeftali
Kayısı	Kivi	Muz	Portakal
Elma	Çilek	Karpuz	Kavun
Erik	Ananas	Mango	Mandalina
İncir			

EK-19
ÖNCELİKLE

MUTLAKA OLMALI...

OLMASA DA OLUR...

EK-20

GELECEĞİM

Şu an 35 yaşındayım. Şiirdeki gibi yolun yarısı. Ne çok şey gördüm geçirdim şu hayatta. Ama nedense bunlar bana yetmedi. Okul sıralarında iken bana ne olacaksın büyüyünce diye sorduklarında hiç düşünmeden “doktor olacağım” diye cevap veriyordum. Öğretmenlerim resim yeteneğimin çok iyi olduğunu söylüyorlardı. Bir süre sonra fikrimi değiştirip ressam olmaya karar vermiştim. Fakat nedense bu kararımı ailem asla onaylamadı. Babam bana “sen boyacı mı olacaksın güleyim bari” diyerek çoğu kez dalga geçiyordu. Benim doktor olmamı istiyorlardı. “Sen diyordun bunu” diyorlardı. Ama değişmişti fikrim işte. O boya kalemlerini elime aldığım anda dünyalar benim oluyordu. Hele ki suluboya kokusu beni alıp başka diyarlara götürüyordu. Ressam olmalıydım. Bir gün evde oturmuş resim kağıtlarımı ve boyalarımı çıkarmış resim yapıyordum. Babam eve geldi ve beni görünce çok sinirlendi. Hemen resim kağıtlarımı aldı ve yırtıp bağırmaya başladı. “hayır, asla” diyordu, “Çıkar bu fikri aklından, sen doktor olacaksın”. Evet baba yıllar geçti. Sen göçüp gittin bu dünyadan ve ben senin istediğin gibi doktor oldum. Sana karşı gelmedim, her zamanki gibi senin sözünü dinledim. Şimdi dünyanın en mutsuz doktoruyum. Ne hasta görmek istiyorum ne de ilaçlar, reçeteler. Sevmiyorum ki ben bu işi. Ben ressam olmalıydım. Gezip gördüğüm yerlerin resimlerini yapmalıydım. Ama olmadı işte. İşimdeki mutsuzluğu eve de taşımaya başlamıştım. O kadar mutsuz oldum ki eşim bana dayanamadı ve çocukları alarak annesinin yanına gitti. Şimdi daha da çok mutsuzum. Ne yapacağımı bilmiyorum. Sabah yataktan bile kalmak istemiyorum işe gitmek için. Hem ben hastaneleri oldum olası sevmedim ki. Ah baba ah neden beni dinlemedin ki sanki. Ya da neden ben içimdeki sesi dinlemedim de senin sözünü dinledim sanki.

EK-21
OTURUM DEĞERLENDİRME FORMU

Adı soyadı:

Aşağıdaki boşluklara bugün uygulanan oturumla ilgili görüşlerinizi belirtiniz.

✓ Oturuma ilişkin düşüncelerim

✓

✓ Bu oturumda beni en çok mutlu eden etkinlik

✓

✓ Bu oturumda beni en çok zorlayan etkinlik

✓

✓ Oturuma ilişkin eklemek istediklerim

✓

EK-22

GRUP DEĞERLENDİRME FORMU

Adı soyadı:

Aşağıda 12 oturumluk denetim odağı eğitimi ile ilgili sorular sorulmuştur. Lütfen bu soruları dikkatlice okuyup yanıtlayın.

1. Bu oturumlar boyunca yaptığımız çalışmalar size yardımcı oldu mu? Açıklayarak yazınız.

2. Bu çalışmaların en çok hangi yönünü sevdiniz?

3. Bu çalışmaların en az hangi yönünü sevdiniz?

4. Yapılan çalışmalarla ilgili düşünce ve önerilerinizi lütfen belirtiniz.

EK-23

KONTROL ODAĞI ÖLÇEĞİ (KOÖ)

Bu anket, insanların yaşama ilişkin bazı düşüncelerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Sizden, bu maddelerde yansıtılan düşüncelere ne ölçüde katıldığınızı ifade etmeniz istenmektedir.

Bunun için, her maddeyi dikkatle okuyunuz ve o maddede ifade edilen düşüncenin *sizin* düşüncelerinize uygunluk derecesini belirtiniz. Bunun için de, her ifadenin karşısındaki seçeneklerden sizin görüşünüzü yansıtan kutucuğa bir (X) işareti koymanız yeterlidir. “Doğru” ya da “yanlış” cevap diye bir şey söz konusu değildir.

Tüm maddeleri eksiksiz olarak ve i ç t e n l i k l e cevaplayacağımızı umuyor ve araştırmaya yardımcı olduğunuz için çok teşekkür ediyoruz.

	Hiç uygun değil	Pek uygun değil	Uygun	Oldukça uygun	Tamamen uygun
1. İnsanın yaşamındaki mutsuzlukların çoğu biraz da şanssızlığına bağlıdır.					
2. İnsan ne yaparsa yapsın üşütüp hasta olmanın önüne geçemez.					
3. Bir şeyin olacağı varsa eninde sonunda mutlaka olur.					
4. İnsan ne kadar çabalarsa çabalasın, ne yazık ki değeri genellikle anlaşılmaz.					
5. İnsanlar savaşları önlemek için ne kadar çaba gösterirlerse gösterebilirler, savaşlar daima olacaktır.					
6. Bazı insanlar doğuştan şanslıdır.					
7. İnsan ilerlemek için güç sahibi kişilerin gönlünü hoş tutmak zorundadır.					
8. İnsan ne yaparsa yapsın hiçbir şey istediği gibi sonuçlanmaz.					
9. Bir çok insan rastlantıların yaşamlarını ne derece etkilediğinin farkında değildir.					
10. Bir insanın halen ciddi bir hastalığa yakalanmamış olması, sadece bir şans meselesidir.					
11. Dört yapraklı yonca bulmak insana şans getirir.					
12. İnsanın burcu hangi hastalıklara daha yatkın olacağını belirler.					

	Hiç uygun değil	Pek uygun değil	Uygun	Oldukça uygun	Tamamen uygun
13. Bir sonucu elde etmede insanın neleri bildiği değil, kimleri tanıdığı önemlidir.					
14. İnsanın bir günü iyi başladıysa iyi, kötü başladıysa kötü gider.					
15. Başarılı olmak çok çalışmaya bağlıdır. Şansın bunda payı ya hiç yoktur ya da çok azdır.					
16. Aslında şans diye bir şey yoktur.					
17. Hastalıklar çoğunlukla insanların dikkatsizliğinden kaynaklanır.					
18. Talihsizlik olarak nitelenen durumların çoğu, yetenek eksikliğinin, ihmalin, tembelliğin ve benzeri nedenlerin sonucudur.					
19. İnsan yaşamında olabilecek şeyleri kendi kontrolü altında tutabilir.					
20. Çoğu durumda yazı tura atarak da isabetli kararlar verilebilir.					
21. İnsanın ne yapacağı konusunda kararlı olması, kadere güvenmesinden daima iyidir.					
22. İnsan fazla bir çaba harcamasa da, karşılaştığı sorunlar kendiliğinden çözülür.					
23. Çok uzun vadeli planlar yapmak her zaman akıllıca olmayabilir, çünkü bir çok şey zaten iyi ya da kötü şansa bağlıdır.					
24. Bir çok hastalık insanı yakalar ve bunu önlemek mümkün değildir.					
25. İnsan ne yaparsa yapsın olabilecek kötü şeylerin önüne geçemez.					
26. İnsanın istediğini elde etmesinin talihle bir ilgisi yoktur.					
27. İnsan kendisini ilgilendiren bir çok konuda, kendi başına doğru kararlar alabilir.					
28. Bir insanın başına gelenler temelde kendi yaptıklarının sonucudur.					
29. Halk yeterli çabayı gösterse siyasal yolsuzlukları ortadan kaldırabilir.					
30. Şans ya da talih hayatta önemli bir rol oynamaz.					
31. Sağlıklı olup olmayı belirleyen esas şey insanların kendi yaptıkları ve alışkanlıklarıdır.					

	Hiç uygun değil	Pek uygun değil	Uygun	Oldukça uygun	Tamamen uygun
32. İnsan kendi yaşamına temelde kendisi yön verir.					
33. İnsanların talihsizlikleri yaptıkları hataların sonucudur.					
34.İnsanlarla yakın ilişkiler kurmak, tesadüflere değil çaba göstermeye bağlıdır.					
35. İnsanın hastalanacağı varsa hastalanır bunu önlemek mümkün değildir.					
36.İnsan bugün yaptıkları ile gelecekte olabilecekleri değiştirebilir.					
37.Kazalar doğrudan doğruya hataların sonucudur.					
38.Bu dünya güç sahibi birkaç kişi tarafından yönetilmektedir ve sade vatandaşın bu konuda yapabileceği fazla bir şey yoktur.					
39.İnsanın dini inancının olması hayatta karşılaşılabileceği bir çok zorluğu daha kolay aşmasına yardım eder.					
40.Bir insan istediği kadar akıllı olsun, bir işe başladığında şansını yaver gitmezse başarılı olamaz.					
41. İnsan kendine iyi baktığı sürece hastalıklardan kaçınabilir.					
42.Kaderin insan yaşamını üzerinde çok büyük bir rolü vardır.					
43.Kararlılık bir insanın istediği sonuçları almasında en önemli etkidir.					
44. İnsanlara doğru şeyi yaptırmak, bir yetenek işidir; şansın bunda payı ya hiç yoktur ya da çok azdır.					
45.İnsan kendi kilosunu yiyeceklerini ayarlayarak kontrol altında tutabilir.					
46.İnsanın yaşamının alacağı yönü çevresindeki güç sahibi kişiler belirler.					
47.Büyük ideallere ancak çalışıp çabalayarak ulaşılabilir.					

EK-24
KİŞİSEL BİLGİ FORMU

ADI SOYADI :

SINIFI :

NO :

1. Cinsiyetiniz nedir? a. ( ) Kız b. ( ) Erkek

2. Babanızın öğrenim düzeyi nedir?

- a. ( ) Okur- yazar değil
- b. ( ) Okur-yazar veya ilkokul mezunu
- c. ( ) Ortaokul mezunu
- d. ( ) Lise veya dengi okul mezunu
- e. ( ) Üniversite veya yüksek okul mezunu

3. Annenizin öğrenim düzeyi nedir?

- a. ( ) Okur- yazar değil
- b. ( ) Okur-yazar veya ilkokul mezunu
- c. ( ) Ortaokul mezunu
- d. ( ) Lise veya dengi okul mezunu
- e. ( ) Üniversite veya yüksek okul mezunu

4. Babanızın çalışma durumu nedir?

- a. ( ) Çalışmıyor
- b. ( ) Çalışıyor

5. Annenizin çalışma durumu nedir?

- a. ( ) Ev hanımı
- b. ( ) Çalışıyor

6. Kaç kardeşiniz?

- a. ( ) 1
- b. ( ) 2
- c. ( ) 3
- d. ( ) 4
- e. ( ) 5 ve üstü

7. Ailedeki kaçınıcı çocuksunuz?

- a. ( ) 1.
- b. ( ) 2.
- c. ( ) 3.
- d. ( ) 4.
- e. ( ) 5. ve üstü